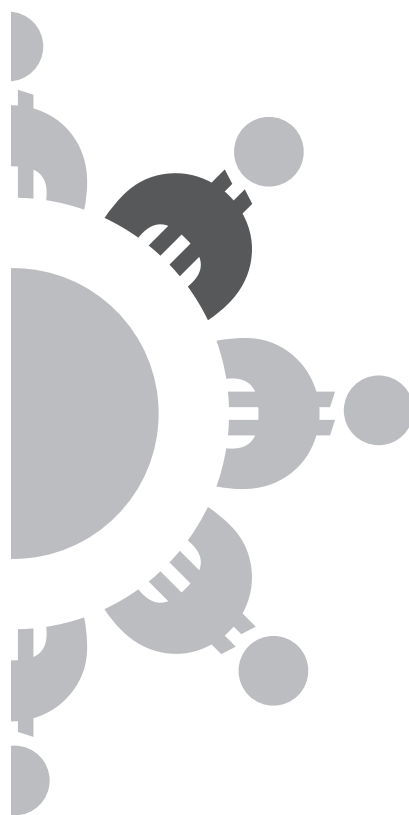

4

Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka

pod redakcją
Jerzego Hausnera

Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka

autorzy:

Konrad Dudzik
Jerzy Hausner
Hubert Izdebski
Tomasz Kucharski
Norbert Laurisz

Kraków 2008

Publikacja została wydana w ramach projektu Krakowska Inicjatywa na rzecz Gospodarki Społecznej – COGITO realizowanego przy udziale środków Europejskiego Funduszu Społecznego (PIW EQUAL).

Treści zawarte w publikacji są poglądami jej autorów i mogą nie odzwierciedlać stanowiska Unii Europejskiej lub rządu polskiego.

Wydawca:

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Małopolska Szkoła Administracji Publicznej
ul. Szewska 20/3, 31-009 Kraków
tel. +48 12 421 76 68, +48 12 292 68 98
e-mail: msap@ae.krakow.pl
www.msap.ae.krakow.pl

Redakcja językowa i korekta:

Beata Janik

Opracowanie graficzne:

Olison's Project
www.olisons.pl

Skład i korekta typograficzna:

Studio F, tel.: 512 09 44 37
www.studio-f.malopolska.pl

Druk:

POLIGRAFIA
Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego
ul. Konfederacka 6, 30-306 Kraków
tel.: +48 12 266 40 00

Spis treści

Wstęp	5
--------------------	---

Jerzy Hausner, Norbert Laurisz

Czynniki krytyczne tworzenia przedsiębiorstw społecznych.

Przedsiębiorstwo społeczne. Konceptualizacja

1. Istota przedsiębiorstwa społecznego	9
2. Cechy przedsiębiorstwa społecznego	11
3. Formy przedsiębiorstwa społecznego	12
4. Definicja przedsiębiorstwa społecznego	13
5. Instytucjonalne usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego	14
6. Prawne uregulowanie działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce	15
7. Cel, przebieg i zakres badań	19
8. Przedstawienie wyników badań	22
9. Konkluzje	28
Literatura	30

Konrad Dudzik, Tomasz Kucharski

Przedsiębiorstwa społeczne. Dobre praktyki

1. Pojęcia oraz status sektora ekonomii społecznej	35
1.1. Definicja pojęcia ekonomii społecznej oraz tworzących ją podmiotów	35
1.2. Przestanki kształtowania oraz znaczenie podmiotów ekonomii społecznej w gospodarce	36
2. Stowarzyszenia i fundacje	38
3. Zakłady aktywności zawodowej oraz centra integracji zawodowej	51
4. Spółdzielnie socjalne oraz banki spółdzielcze	58
Literatura	72
Słowniczek	73
Załącznik	74

Jerzy Hausner, Hubert Izdebski

Wstępne założenia ustawy o przedsiębiorstwie społecznym	75
--	----

Wstęp

Niniejsza publikacja jest jednym z wyników projektu Krakowska Inicjatywa na Rzecz Gospodarki Społecznej – COGITO, realizowanego w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL, finansowanej ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Projekt COGITO adresowany jest do osób pozostających bez pracy z powodu chorób psychicznych oraz osób, u których wystąpiły psychiczne konsekwencje długotrwałego bezrobocia i zależności od systemu pomocy społecznej. Realizacja tego projektu wspiera orientację w polityce społecznej, uwzględniającą aktywny udział osób wykluczonych w działaniach na rzecz integracji społeczno-zawodowej. Celem przedsięwzięcia jest wypracowywanie mechanizmów tworzenia i funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych w polskich warunkach gospodarczych i prawnych. Z tego powodu w skład partnerstwa wchodzi zarówno organizacje obywatelskie, prowadzące projekty społeczne i projekty zatrudnienia (Stowarzyszenie Rodzin „Zdrowie Psychiczne”, Chrześcijańskie Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych ich Rodzin i Przyjaciół „Ognisko”, Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego „Wzajemna Pomoc” w Radomiu), jak i organizacja posiadająca doświadczenie w dziedzinie zarządzania i finansowania przedsięwzięć komercyjnych (Dom Maklerski PENETRATOR SA, Administrator projektu). Znaczenie ma udział w partnerstwie organizacji, które znają sytuację i potrzeby osób z grupy docelowej (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie, Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Psychiatrii i Opieki Środowiskowej, Polskie Towarzystwo Psychiatryczne), jak również kompetentnych w zakresie badań nad rynkami lokalnymi, prowadzonych szkoleń i doradztwa oraz takich, które mają potencjał w upowszechnianiu rezultatów projektu na szczeblu regionalnym i lokalnym (Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Związek Powiatów Polskich).

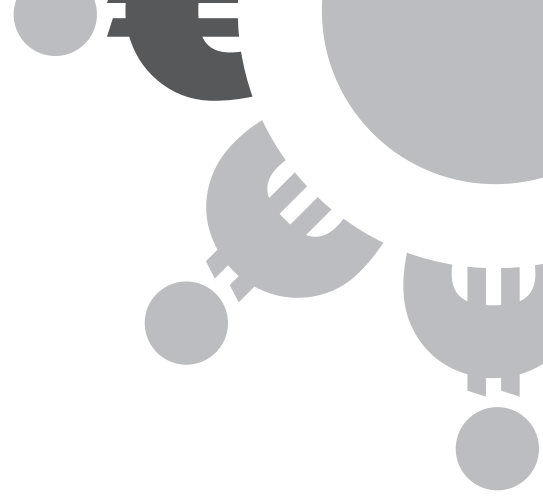
Publikacja składa się z trzech części. Celem pierwszego rozdziału, zatytułowanego „Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Konceptualizacja” autorstwa Jerzego Hausnera i Norberta Laurisza, jest konceptualizacja pojęcia przedsiębiorstwa społecznego. Rozdział składa się z dwóch zasadniczych części. W pierwszej opisano istotę przedsiębiorstwa społecznego, scharakteryzowano jego cechy oraz formy, jak również zamieszczono propozycję definicji. Ponadto przedstawiono jego instytucjonalne usytuowanie oraz dokonano przeglądu prawnych uregulowań działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce. W części drugiej zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych przez autorów niniejszej ekspertyzy, poświęconych identyfikacji czynników kluczowych dla rozwoju przedsiębiorstw społecznych.

Rozdział drugi „Przedsiębiorstwa społeczne. Dobre praktyki” autorstwa Konrada Dudzika i Tomasza Kucharskiego, zawiera opis przykładów dobrych praktyk zarówno krajowych, jak i zagranicznych w zakresie tworzenia i działania przedsiębiorstw społecznych. Opracowanie powstało w oparciu o badania prowadzone w 2006 r., które stanowią pewnego rodzaju empiryczne rozpoznanie materii przedsiębiorczości społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem prawnych oraz finansowych aspektów funkcjonowania podmiotów sektora ekonomii społecznej, a także głównych obszarów ich działalności. Wśród dziesięciu przedstawionych organizacji, prowadzących działalność w sferze ekonomii społecznej są dwa stowarzyszenia, fundacja, zakład aktywności zawodowej, centrum integracji społecznej, dwie spółdzielnie socjalne, bank spółdzielczy oraz dwa zagraniczne przedsiębiorstwa społeczne: z Niemiec i Holandii. Każda z wymienionych organizacji została poproszona o przygotowanie informacji na temat prowadzonej działalności według schematu, który można znaleźć w załączniku. W słowniczku zamieszczonym w aneksie do rozdziału drugiego, zostały zawarte podstawowe pojęcia

oraz definicje w większości zaczerpnięte z obowiązujących aktów prawnych, które są związane z ekonomią społeczną oraz podmiotami funkcjonującymi w tym sektorze gospodarki.

Trzeci rozdział niniejszej publikacji zawiera wstępne założenia ustawy o przedsiębiorstwie społecznym. Celem działań związanych z projektem ustawy jest wypracowanie społecznie aprobowanego aktu prawnego, dotyczącego powoływania i funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych bez względu na formę organizacyjno-prawną podmiotu, przy spełnieniu określonych celów społecznych i ekonomicznych. Projekt założeń opracowany przez Jerzego Hausnera i Huberta Izdebskiego, przy współudziale wielu osób i instytucji, ma charakter społeczny. U podstaw jego przygotowania legło przekonanie wielu środowisk o potrzebie wypracowania ustawy o przedsiębiorczości społecznej. Nadaje to pracom nad tym aktem prawnym charakter inicjatywy środowiskowej. Dlatego też, po kolejnych etapach konsultacji społecznych i warsztatów z udziałem przedstawicieli Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, rozpoczęty został kolejny cykl konsultacji społecznych nad założeniami projektu tej ustawy. Ponieważ prace są już bardzo zaawansowane, zamierzeniem koordynatorów jest – obok procesu otwartych konsultacji – włączenie do nich różnych środowisk, w szczególności administracji publicznej, środowisk biznesowych i polityków. Konsultacje kolejnych wersji projektu ustawy prowadzone są *on line* oraz w trakcie organizowanych w tym celu debat. Stanowią one część działań projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”, której współorganizatorem jest Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Partnerstwo wraz z autorami projektu, a także innymi instytucjami i partnerstwami, traktuje pracę nad projektem ustawy jako proces, który może zająć (tak jak w przypadku uchwalania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie) kilka lat.

Publikacja adresowana jest do osób, środowisk i instytucji upatrujących w formule ekonomii i przedsiębiorczości społecznej sposobów na rozwiązywanie, przede wszystkim w skali lokalnej, tych problemów związanych ze zjawiskami wykluczenia społecznego, dla rozwiązania których nie wystarczają tradycyjnie stosowane metody. Mowa o klasycznych narzędziach aktywizacji społecznej i zawodowej, którymi posługują się publiczne służby zatrudnienia i instytucje pomocy społecznej. Niniejsza publikacja nie aspiruje do roli opracowania, które w sposób pełny i wyczerpujący prezentowałoby wieloaspektowe zagadnienie przedsiębiorczości społecznej. Jej celem jest uporządkowanie bieżącej wiedzy na temat przedsiębiorstw społecznych, przesłanek ich funkcjonowania i otoczenia prawno-instytucjonalnego, w jakim są one inkubowane.

Jerzy Hausner

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Norbert Laurisz

Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie

**Czynniki krytyczne tworzenia
przedsiębiorstw społecznych.
Przedsiębiorstwo społeczne.
Konceptualizacja**

I. Istota przedsiębiorstwa społecznego

Pojęcie „przedsiębiorstwa społecznego” łączy w sobie dwa atrybuty: „przedsiębiorczość” i „społeczność”. Pierwszy z nich sygnalizuje, że idzie o organizację, która prowadzi działalność gospodarczą, a więc wytwarza produkty lub usługi, łącząc dostępne zasoby materialne i intelektualne w taki sposób, który prowadzi do wytworzenia wartości dodanej, ekonomicznej nadwyżki. Rozumiana po „schumpeterowsku” przedsiębiorczość implikuje innowacyjność i efektywność. Bez tych cech działalność gospodarcza nie jest przejawem przedsiębiorczości, a organizację trudno uznać za przedsiębiorstwo. Tym samym przedsiębiorstwo społeczne prowadzi działalność, która wiąże się z ryzykiem gospodarczym i ekonomiczną weryfikacją efektów tej działalności.

Atrybut „społeczności” wskazuje z jednej strony na podstawowe zasoby, które wykorzystuje przedsiębiorstwo, z drugiej zaś na jego misję. Jeśli chodzi o zasoby, sedno tkwi w bazowaniu na kapitale społecznym, ukształtowanym w ramach określonej społeczności lokalnej. W odniesieniu do misji podstawowe jest to, że działanie przedsiębiorstwa jest ukierunkowane na integrację społeczną w skali danej społeczności lokalnej, a patrząc z innej strony, jego głównym celem jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu poprzez aktywizację zawodową i gospodarczą.

Spoglądając na „przedsiębiorstwo społeczne” w ten sposób dostrzegamy, że generuje ono swoiste sprzężenie zwrotne. Działa korzystając z kapitału społecznego, czyli zasobów ekonomicznych wynikających z więzi społecznych i kontaktów międzyludzkich, których podstawą jest zaufanie, porozumiewanie się i współpraca, ale jednocześnie jego działalność prowadzi do pomnożenia zasobów tego rodzaju kapitału i jego mobilizacji. To powoduje, że „przedsiębiorstwo społeczne” jest kluczowym ogniwem „ekonomii społecznej”. Jego funkcją nie jest tylko wytwarzanie określonych dóbr i usług, ale też mobilizacja kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku przez włączanie do uczestnictwa w nim, osób dotychczas wykluczonych. Przedsiębiorstwo społeczne jest częścią gospodarki rynkowej, ale specyficzną, bowiem lokującą swoją misję i cele poza rynkiem. Uczestniczy w gospodarce rynkowej, lecz według specyficznych reguł, co różni je od przedsiębiorstwa prywatnego. Przedsiębiorstwo społeczne generuje dodatkową podaż dóbr i usług, ale co chyba ważniejsze, także dodatkowy popyt rynkowy po stronie osób w nim zatrudnionych, który w innym przypadku nie wystąpiłby. Oczywiście, przedsiębiorstwo takie nie może być dominującą formą gospodarki rynkowej, ale jest niezbędne jako forma uzupełniająca i komplementarna, bez której rynek prowadzi do masowego wykluczenia i samozwężenia. Celem przedsiębiorstw społecznych nie jest rynkowa ekspansja, lecz bez nich z czasem rynek nie może się rozszerzać i rozwijać.

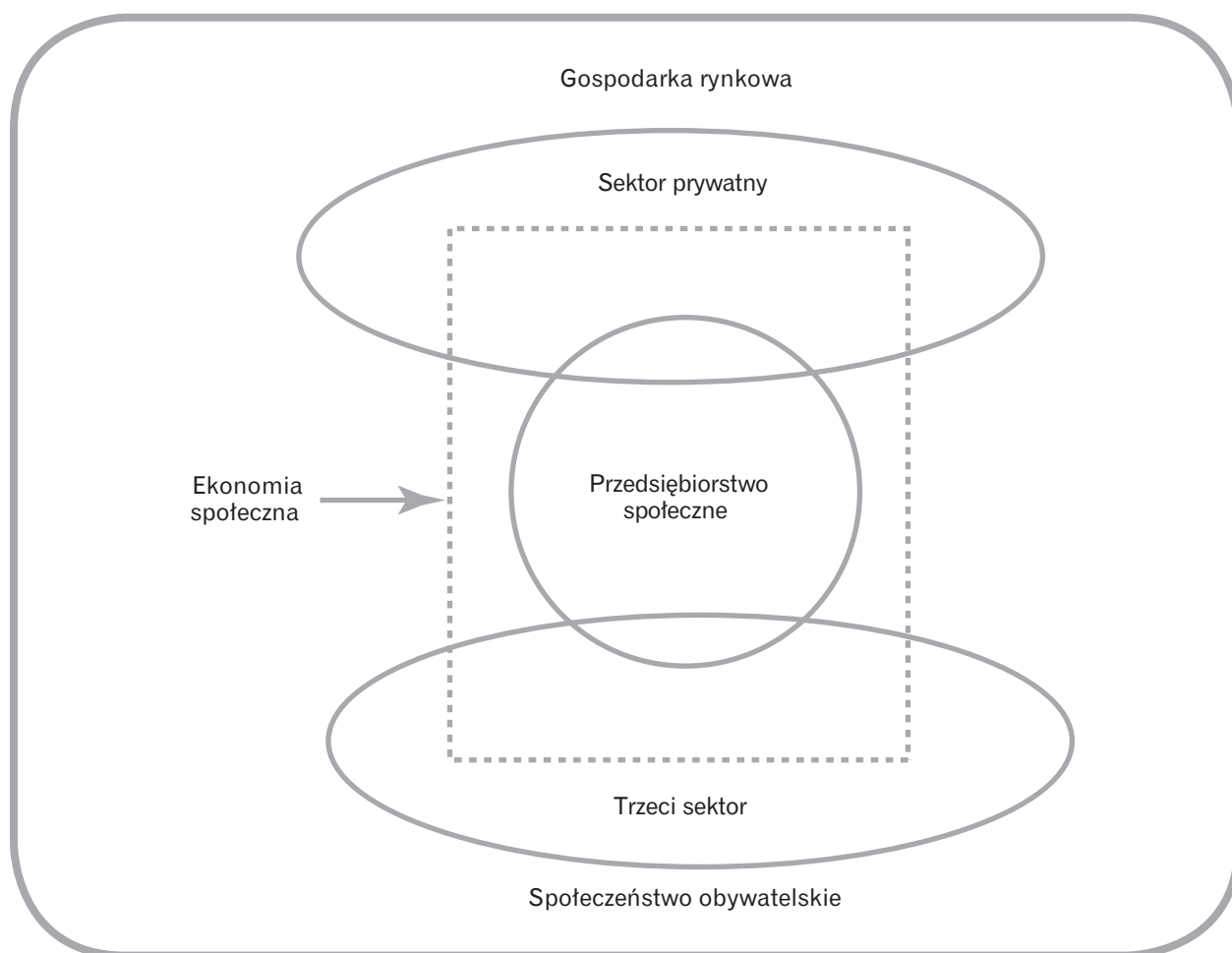
Wiązanie społeczności przedsiębiorstwa społecznego z lokalnym kapitałem społecznym oznacza, że w praktyce takie przedsiębiorstwo charakteryzuje się uczestnictwem w jego działaniach wielu różnego rodzaju aktorów-partnerów, takich jak: przedsiębiorcy (menedżerowie) społeczni, pracownicy, wolontariusze, użytkownicy, organizacje obywatelskie oraz lokalne instytucje publiczne. W przypadku tego rodzaju przedsiębiorstwa mniej istotne są relacje własnościowe między tymi partnerami, większe znaczenie mają natomiast relacje funkcjonalne, związane z odgrywaną rolą społeczną, a nie z prawem własności. Stąd przedsiębiorstwo społeczne jest przede wszystkim organizacją zainteresowanych – a nie udziałowców, interesariuszy – a nie właścicieli. Stosunki własnościowe są w nim podporządkowane partnerstwu interesariuszy – nie na odwrót jak w przypadku przedsiębiorstwa prywatnego.

Jednocześnie podział ról między interesariuszami w przedsiębiorstwie społecznym nie może mieć sztywnego charakteru. Jego innowacyjność i adaptacyjność bierze się zwłaszcza z możliwości w miarę elastycznego kształtowania form partnerstwa między interesariuszami. Poszukiwania w tym zakresie doprowadziły m.in. do pojawienia się takich form

organizacyjnych, w których łączone są role wytwórcy i konsumenta, co ma miejsce w przypadku „żłobków rodzicielskich” rozpowszechnionych w Szwecji czy we Francji. Tym samym w przypadku przedsiębiorstwa społecznego mamy do czynienia z odmienną kulturą zarządzania niż w przypadku przedsiębiorstwa prywatnego, jest ona osadzona bardziej na partnerstwie i partycypacji niż na kierownictwie i podporządkowaniu (Defourny 2005).

Niezbawnym warunkiem rozwoju przedsiębiorczości społecznej jest pojawienie się przedsiębiorców społecznych. Interesujące przemyślenia na ich temat przedstawia Charles Leadbeater (1997) w opracowaniu opublikowanym przez niezależny brytyjski ośrodek badawczy „Demos”. Punktem wyjścia dla działania przedsiębiorcy społecznego jest kapitał społeczny, aktywowany przez niego poprzez sieć współdziałania z różnymi osobami, grupami, organizacjami i instytucjami. Dzięki temu uzyskuje on dostęp do kapitału fizycznego i finansowego, który służy mu do kreowania i rozwijania organizacji.

Przedsiębiorstwo społeczne łączy trzeci sektor z sektorem prywatnym, stając się tym samym jedną z ważnych instytucjonalnych form powiązania społeczeństwa obywatelskiego z gospodarką rynkową. Przedsiębiorstwo społeczne jest jednocześnie istotnym segmentem ekonomii społecznej, która obejmuje różne formy organizacyjne i instytucje. Te relacje obrazuje rysunek (rys. 1).

Rysunek 1. Systemowe usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego

Źródło: Opracowanie własne.

Nasza ekspertyza dotyczy istoty przedsiębiorstwa społecznego jako odrębnej formy ekonomii społecznej i specyficznej organizacji gospodarki rynkowej. Prezentując takie ujęcie nie podzielamy poglądów tych autorów, którzy tej odrębności i specyfiki nie dostrzegają, a raczej są gotowi je zacierać. Dotyczy to zarówno tych, którzy przedsiębiorstwo społeczne zrównują z prywatnym, jak i tych, którzy utożsamiają je z ekonomią społeczną. Dla nas nie każda osoba, która wywołuje zmianę społeczną w swoim otoczeniu, jest przedsiębiorcą społecznym jak uważają Ryszard Praszquier i Andrzej Nowak (2005), bowiem nie każdy innowator społeczny jest zarazem przedsiębiorcą i nie każdy przedsiębiorca jest bezpośrednio innowatorem społecznym. Nie rezerwujemy także powiązania działalności gospodarczej z kapitałem społecznym wyłącznie dla ekonomii społecznej. Przedsiębiorczość w ogóle odwołuje się do kapitału społecznego i nie jest to wyróżnik przedsiębiorczości

społecznej jak chce Tomasz Kaźmierczak (2005). Przedsiębiorczość społeczna bazuje natomiast na właściwym dla niej kapitale społecznym, który jest zakorzeniony w trzecim sektorze i umieszczony w lokalnym, wspólnotowym kontekście.

2. Cechy przedsiębiorstwa społecznego

Dosyć powszechnie przyjęło się uznawać, że cechami przedsiębiorstwa społecznego, wiążącego je silnie z ekonomią społeczną, są (Roelants 2002, s. 6):

- prymat celów indywidualnych i społecznych nad kapitałem,
- dobrowolne i otwarte członkostwo,
- demokratyczna kontrola sprawowana przez członków (z wyjątkiem fundacji),
- połączenie interesów członków, użytkowników i interesu ogólnego,
- rozwijanie i przyjmowanie wartości solidarności i odpowiedzialności,
- autonomiczne zarządzanie i niezależność od władz państwowych,
- podstawowe nadwyżki przeznaczone są na stały rozwój celów i usług dla członków lub wspólnych zadań.

Najbardziej dojrzałą systematyzację cech przedsiębiorstwa społecznego opracowano w ramach projektu EMES (*The Emergence of Social Enterprises in Europe*) realizowanego na zlecenie Komisji Europejskiej. Systematyzacja ta obejmuje wiele kryteriów (lub wskaźników) wyodrębniania i oceny takich przedsiębiorstw, z jednej strony ujmujących ich aspekt gospodarczy (atrybut przedsiębiorczości), a z drugiej – aspekt społeczny (atrybut uspołecznienia). Dla opisanego pierwszego z tych atrybutów w omawianej propozycji przyjęto cztery elementy (Defourny 2005, s. 52-53):

1. Ciągła działalność w zakresie produkcji dóbr i usług – dla przedsiębiorstw społecznych, w odróżnieniu od niektórych tradycyjnych organizacji *non-profit*, obrona interesów czy redystrybucja pieniędzy nie stanowią przedmiotu działalności podstawowej (jak ma to miejsce w wielu fundacjach), natomiast są one bezpośrednio zaangażowane w sposób ciągły w produkcję dóbr i oferowanie usług. Działalność produkcyjna stanowi zatem rację bytu lub przynajmniej ważny element funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych.
2. Wysoki stopień niezależności – przedsiębiorstwa społeczne zostały utworzone przez grupę osób na podstawie ich własnego projektu i są one przez te osoby kontrolowane. Mogą one zależeć od subsydiów publicznych, jednak nie są kierowane ani bezpośrednio, ani pośrednio przez instytucje publiczne czy inne organizacje (federacje, przedsiębiorstwa prywatne itd.). Mają one prawo zarówno do wyrażania swoich opinii (*voice*), jak i do zakończenia swojej działalności (*exit*).
3. Podejmowanie ryzyka ekonomicznego na znaczącym poziomie – twórcy przedsiębiorstwa społecznego ponoszą w całości lub w części ryzyko, które jest z działalnością przedsiębiorstwa nieodłącznie związane. W odróżnieniu od większości instytucji publicznych, ich drożność finansowa zależy od wysiłków dokonywanych przez ich członków i pracowników w celu zapewnienia przedsiębiorstwu wystarczających zasobów.
4. Minimalny poziom zatrudnienia za wynagrodzeniem – podobnie jak tradycyjne organizacje *non-profit* przedsiębiorstwa społeczne mogą korzystać z zasobów pieniężnych lub innych, z pracowników odpłatnych i wolontariuszy. Jednak działalność przedsiębiorstwa społecznego wymaga minimalnego poziomu zatrudnienia z wynagrodzeniem.

Dla opisanego kolejnego atrybutu przyjęto pięć elementów (Defourny 2005, s. 52-53):

5. Wyraźnie określony cel służenia wspólnocie – jednym z podstawowych celów przedsiębiorstw społecznych jest służyć wspólnocie lub specyficznej grupie osób. W tej samej perspektywie na charakterystykę przedsiębiorstw społecznych składa się ich wola promowania znaczenia odpowiedzialności społecznej na poziomie lokalnym.
6. Inicjatywa pochodząca od grupy obywateli – przedsiębiorstwa społeczne wywodzą się ze zbiorowości osób, należących do danej wspólnoty lub grupy dzielącej te same, wyraźnie określone potrzeby lub cele. Wymiar zbiorowego zaangażowania jest, w taki czy inny sposób, podtrzymywany choć nie oznacza to braku przywództwa często sprawowanego przez jedną osobę lub ograniczone grono kierujących.
7. Moc decyzyjna, która nie jest oparta na własności kapitału – kryterium to odsyła na ogół do zasady „jeden członek – jeden głos”, a przynajmniej do procesu decyzyjnego, w którym prawa głosu w ramach zgromadzenia posiadającego ostateczną moc decyzyjną nie są podzielone w zależności od ewentualnego udziału w kapitale. Ponadto,

nawet jeśli właściciele kapitału społecznego są istotni, moc podejmowania decyzji na ogół dzielona jest przez nich z innymi podmiotami.

8. Dynamika oparta na uczestnictwie obejmująca poszczególne strony, których dotyczy działalność – reprezentowanie użytkowników lub klientów, sprawowanie władzy decyzyjnej przez poszczególne strony uczestniczące w projekcie oraz zarządzanie oparte na uczestnictwie stanowią istotne cechy charakterystyczne przedsiębiorstw społecznych. W wielu przypadkach jednym z celów przedsiębiorstwa społecznego jest promowanie demokracji na poziomie lokalnym poprzez działalność ekonomiczną.
 9. Ograniczenie dystrybucji zysków – przedsiębiorstwa społeczne mogą być organizacjami, których cechą charakterystyczną jest absolutne zobowiązanie do niedokonywania podziału zysków. Mogą one jednak, podobnie jak spółdzielnie w wielu krajach, mieć prawo do dokonywania podziału zysków, jednak w sposób ograniczony, co pozwala uniknąć zachowań, których celem jest wyłącznie maksymalizacja zysku.
- Omówione w syntetyczny sposób kryteria są zestawione w tabeli (tab. 1).

Tabela 1. Charakterystyka przedsiębiorstwa ekonomii społecznej – dziewięć kryteriów

Kryteria ekonomiczne 1. Czy organizacja oferuje płatną pracę? 2. Czy organizacja podejmuje znaczące ryzyko ekonomiczne? 3. Czy organizacja ma charakter autonomiczny? 4. Czy organizacja prowadzi działalność komercyjną? Kryteria społeczne 5. Czy organizacja została założona przez obywateli? 6. Czy proces decyzyjny jest niezależny od interesów zewnętrznych? 7. Czy organizacja ma partycypacyjny styl zarządzania w miejscu pracy? 8. Czy zysk nie jest dystrybuowany poza organizacją? 9. Czy organizacja przynosi wyraźne korzyści społeczne?
--

Źródło: M. Aiken (2005, s. 67) na podstawie C. Borzaga, J. Defourny (2001).

3. Formy przedsiębiorstwa społecznego

Na ogół za podstawowe formy przedsiębiorstw społecznych uważa się spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszenia i fundacje. Niektórzy autorzy, np. Witold Kwaśnicki (2005, s. 31), wyrażają jednak wątpliwość czy spółdzielnie i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych należy zaliczać do podmiotów ekonomii społecznej. Przyjmując sugestię Kwaśnickiego należałoby uznać, że spółdzielnie mogą, ale nie muszą być przedsiębiorstwami społecznymi. Nie rozstrzyga o tym wyłącznie ich prawna forma, lecz także sposób funkcjonowania, praktyczne zasady działania. Do takich zasad Międzynarodowy Ruch Spółdzielczy (*International Co-Operative Alliance*) zalicza:

- dobrowolne i otwarte członkostwo,
- demokratycznie sprawowaną kontrolę,
- ekonomiczne uczestnictwo członków,
- autonomię i niezależność,
- edukację, szkolenie i informację,
- współpracę pomiędzy spółdzielniami,
- troskę o wspólnotę.

Rzeczony rozwój przedsiębiorczości społecznej wynika przede wszystkim z oddolnej potrzeby i inicjatywy, ale z czasem wymaga sprzyjającej mu legislacji. Taką sekwencję zdarzeń obserwujemy w wielu krajach europejskich. W 1991 r. wprowadzono we Włoszech status spółdzielni socjalnych. W 1995 r. w Belgii ustanowiono „spółkę o celu społecznym”. W 1999 r. w Portugalii wprowadzono prawną formę „spółdzielni socjalnej z ograniczoną odpowiedzialnością”. Od początku obecnej dekady we Francji mogą działać „spółki spółdzielcze interesu zbiorowego”. Ogólnie, ramy prawne mają umożliwić podmiotom

ekonomii społecznej połączenie przedsiębiorczości i zmysłu handlowego z przedsięwzięciami o charakterze społecznym (Defourny 2005, s. 50).

Monica Loss (2005, s. 48) podaje, jakie kategorie członkostwa przewiduje włoska ustawa o spółdzielniach socjalnych. Są to: członkowie pracownicy, członkowie użytkownicy, członkowie wolontariusze, członkowie subwencjonujący oraz osoby prawne (publiczne i prywatne).

Ewa Leś (2005, s. 41) przytacza warunki, które zgodnie z belgijską ustawą o spółkach o celu społecznym musi spełniać przedsiębiorstwo, aby móc przyjąć taki status:

- partnerzy są zgodni działać nie dla zysku lub ograniczyć osiągnięcie zysku,
- przedsiębiorstwo ściśle precyzuje cele społeczne, których zadaniem nie może być pośrednie przysparzanie zysku partnerom,
- polityka przedsiębiorstwa w zakresie przeznaczania zysków i tworzenia rezerw musi odpowiadać jego celom społecznym,
- przedsiębiorstwo ma obowiązek wydania rocznego raportu zawierającego informacje, w jaki sposób zrealizowało cele społeczne (w tym dane na temat wydatków na inwestycje, kosztów operacyjnych i kosztów personelu),
- każdy pracownik po roku nienaganej pracy ma prawo stać się partnerem w przedsiębiorstwie,
- każdy pracownik, który rozwiąże kontrakt z przedsiębiorstwem, traci status partnera,
- w razie likwidacji przedsiębiorstwa społecznego nadwyżka, po wypłaceniu wszystkich należności ciążących na przedsiębiorstwie, jest przeznaczana na cele społeczne przez przekazanie pozostałych funduszy na rzecz innego przedsiębiorstwa o celu społecznym.

Ważną nową inicjatywą z 2003 r. jest brytyjska propozycja tworzenia kompanii interesu publicznego (*Community Interest Companies* – CIC) (Blunkett 2003). W tym przypadku podstawowym celem jest wprowadzenie nowego sposobu wykonywania usług publicznych, który zarazem wiązałby się ze wspomaganiem przedsiębiorców społecznych, tworzących możliwości aktywności zawodowej dla osób, które takiej możliwości praktycznie nie mają. CIC przeznaczają swoje zyski dla dostarczania dóbr publicznych i jednocześnie mają narzucone pewne ograniczenia, co do wykorzystywania swoich zasobów. Misją przedsiębiorstw społecznych, mających charakter spółek interesu publicznego jest zasadniczo umacnianie wspólnot lokalnych poprzez kreowanie i odnawianie przestrzeni publicznych, z których korzystają obywatele. Idzie tu przede wszystkim o place, parki i budynki, z których ludzie chcą korzystać jeśli są czyste, bezpieczne i estetyczne. Wspierając celowo spółki użyteczności publicznej rząd brytyjski wspomaga praktycznie realizację takiej misji.

Analizy przeprowadzone w ramach projektu EMES doprowadziły do wyodrębnienia dwóch podstawowych modeli przedsiębiorstw społecznych:

1. Przedsiębiorstwa społeczne wytwarzające usługi komunalne – spółki pożytku publicznego.
2. Przedsiębiorstwa społeczne integrujące przez pracę.

Przy czym, przy wykorzystaniu przedstawionej wyżej systematyzacji w odniesieniu do dwunastu analizowanych krajów UE, udało się wyróżnić aż 39 kategorii przedsiębiorstw społecznych zaliczonych do modelu przedsiębiorstwa integrującego przez pracę (*Work Integration Social Enterprise* – WISE) (Defourny 2005, s. 54).

4. Definicja przedsiębiorstwa społecznego

Różne środowiska i autorzy próbują sformułować definicję „przedsiębiorstwa społecznego” i doprowadzić do jej przyjęcia. Jedną z takich prób jest propozycja zawarta w dokumencie rządu brytyjskiego opublikowanym w 2002 r., zgodnie z którą (Defourny 2005, s. 51): „przedsiębiorstwo społeczne to działalność gospodarcza, która wyznacza sobie cele ściśle społeczne i która inwestuje ponownie nadwyżki zależnie od tych celów w działalność lub we wspólnotę, zamiast kierować się potrzebą osiągnięcia maksymalnego zysku na rzecz akcjonariuszy lub właścicieli”.

Z kolei John Pearce (2003, s. 190) sformułował następującą definicję przedsiębiorstwa ekonomii społecznej: „Jest to ogólne określenie wszystkich podmiotów gospodarczych, które mają społeczny cel, nie są zorientowane na tworzenie i dystrybucję kapitału oraz mają demokratyczną, wymierną i opartą na wspólnym zarządzaniu strukturę”.

Wcześniejsze rozważania i analiza przedstawionych definicji pozwalają na wyodrębnienie kilku podstawowych komponentów przedsiębiorstwa społecznego, do których należy zaliczyć:

- wytwarzanie produktów lub usług wiążące się z ryzykiem gospodarczym i ekonomiczną weryfikacją efektów tej działalności,
- ukierunkowanie działalności na integrację społeczną w skali danej społeczności lokalnej,
- podporządkowanie stosunków własnościowych interesom interesariuszy,
- kultura zarządzania osadzona na partnerstwie i partycypacji,
- demokratyczna kontrola ze strony interesariuszy,
- wytworzona nadwyżka i skumulowany kapitał nie są przywłaszczane indywidualnie, lecz służą wypełnieniu określonej misji społecznej.

5. Instytucjonalne usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego

Wcześniejsze rozważania i przedstawione ujęcia definicyjne sygnalizują, że przedsiębiorstwa społeczne bazują na kapitale społecznym. W praktyce oznacza to, że ich rozwój jest determinowany przez zinstytucjonalizowaną współpracę z wieloma różnego rodzaju podmiotami: publicznymi, prywatnymi i społecznymi. Taka współpraca ma ułatwiać realizację misji i pozwala na przezwyciężenie specyficznych deficytów przedsiębiorstw społecznych.

Wśród licznych problemów, na które napotykają takie przedsiębiorstwa, jednym z najpoważniejszych jest niewątpliwie utrudniony dostęp do kredytu. Przyczyny takiej sytuacji wnikliwie analizuje Anna Królikowska (2005, s. 76), wskazując m.in. na brak odpowiednich dochodów i aktywów jako zabezpieczenia oraz słabe doświadczenie kadry zarządzającej i organizacji prowadzących takie przedsiębiorstwa. Znacznie chętniej niż po kredyt sięgają one po dotacje publiczne, a to hamuje ich współpracę z bankami, które z kolei unikają współpracy z podmiotami, nieposiadającymi odpowiednio długiej historii efektywnej obsługi zaciągniętych zobowiązań finansowych. W rezultacie przedsiębiorstwa społeczne tracą jednego z potrzebnych im partnerów gospodarczych. Przy czym w tym przypadku idzie o partnera, który nie tylko ułatwiałby finansowanie bieżącej działalności oraz inwestycji, ale także dostarczałby niezbędnej wiedzy i informacji, bez której trudno zarządzać firmą i ją rozwijać.

O znaczeniu współpracy z bankami dla rozwoju ekonomii społecznej najlepiej świadczy często przywoływany w literaturze przykład Grameen Bank w Bangladeszu (Defourny, Develtere 2001, s. 22). To oczywiście przykład szczególny, zwłaszcza na kulturowe zakorzenienie zasad, którymi w uruchamianiu mikrokredytu kieruje się ten bank. Sam jest on zresztą częścią ekonomii społecznej, jak i wiele innych mikrofunduszy działających w bardzo różnych krajach. Przykład ten nie ma sugerować, że „normalne” banki, prywatne i publiczne, nie mogą być partnerami przedsiębiorstw społecznych.

Przedsiębiorstwa społeczne powinny starać się także o nawiązywanie współpracy z firmami prywatnymi. Zachęcającym tego przykładem są umowy zawierane we Włoszech przez spółdzielnie socjalne z przedsiębiorstwami sektora rynkowego. W ramach tych umów spółdzielnie zatrudniają i szkolą pracowników, niemających szans na otwartym rynku pracy (defaworyzowanych), a zainteresowane firmy dają im odpowiednie zamówienia i zlecenia oraz zatrudniają wyszkolonych pracowników (Loss 2005, s. 55). Współpraca przedsiębiorstw społecznych z firmami prywatnymi może – i powinna – być wielostronna. Jej fundamentem coraz bardziej staje się idea społecznej odpowiedzialności biznesu, rozumiana jednak nie przez perspektywę *public relations*, ale partnerstwa prywatno-społecznego, które ma służyć rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Na takiej płaszczyźnie można doprowadzić do tego, że firmy prywatne będą podejmować długofalową współpracę z przedsiębiorstwami społecznymi, nawet uruchamiając z nimi wspólne przedsięwzięcia gospodarcze, a na pewno oferując im na korzystnych warunkach swoje zlecenia, usługi czy zbędne wyposażenie. Praktyczne rozumienie i wdrożenie koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu może doprowadzić do wyjścia poza schemat doraźnego sponsoringu w kierunku zinstytucjonalizowanego formowania przez sieć przedsiębiorstw prywatnych, zainteresowanych rozwijaniem działalności na danym terenie instrumentu finansowego (funduszu), który uruchamiałyby kapitał finansowy na potrzeby przedsiębiorczości społecznej. Takie rozwiązanie otwierałoby w sposób znaczący przestrzeń innowacyjności w danej społeczności lokalnej, która wyzwolona i ukierunkowana z całą pewnością sprzyjałaby zwrotnie efektywności działalności gospodarczej, zorientowanej na tę wspólnotę (Leadbeater 1997).

Rozwój spółdzielni socjalnych we Włoszech ułatwia i przyspiesza tworzenie ich konsorcjów. Mogą one wypełniać kilka ważnych funkcji (Loss 2005, s. 51):

- świadczenie usług pomocniczych dla poszczególnych spółdzielni, głównie w postaci szkoleń administracyjno-technicznych oraz usług w zakresie przekazywania wiedzy i informacji,
- reprezentowanie interesów spółdzielni (konsorcjum ma możliwość oddziaływania na politykę rządu w celu aktywnego rozwoju spółdzielni socjalnych),
- promowanie inicjatyw gospodarczych (konsorcja podejmują różne działania w celu ochrony działań produkcyjnych swych członków).

Mike Aiken (2005, s. 72) bardzo celnie zwraca uwagę, że: „Prawdopodobnie jednak, przedsiębiorstwa ekonomii społecznej zawsze podlegać będą większej lub mniejszej presji, by poświęcać misję społeczną na rzecz sukcesu komercyjnego”. Prowadzone w różnych krajach badania potwierdzają tę prawidłowość. Ich wyniki cytowany autor konkluduje w następujący sposób (Tamże, s. 71): „(...) specyficzne mechanizmy pozyskiwania funduszy w systemie kontraktowania usług stanowią niekiedy przewrotną zachętę do zajmowania się osobami, które nie są „całkiem wykluczone”. To „zbieranie śmietanki”, wybieranie najlepszych potencjalnych pracowników z grupy bezrobotnych, umożliwia organizacjom osiągnięcie pożądaných wyników i otrzymanie następnych kontraktów. W rezultacie trudniejsi i kosztowniejsi „klienci” tracą szansę na skuteczną pomoc”.

W Polsce skrajnym przykładem takiego procesu są zakłady pracy chronionej, których funkcjonowanie niewątpliwie przyczyniło się do narastania skali nadużyć w zakresie orzekania o niepełnosprawności. W tym przypadku formuła przedsiębiorstwa społecznego od samego początku była bardzo często wykorzystywana do prowadzenia nieuczciwej rynkowej konkurencji i uzyskiwania trwałej oligopolistycznej przewagi rynkowej w tych segmentach rynku, w których konkurencja był silna (przykład Telefoniki).

To wskazuje na to, że w praktyce możemy mieć do czynienia z dwoma rodzajami komercjalizacji przedsiębiorstw społecznych. Pierwszy przypadek ma miejsce wtedy, kiedy działające zgodnie z prawem i zasadami przedsiębiorstwo społeczne stopniowo modyfikuje swoją misję, przechyla się w stronę przedsiębiorstwa „czysto rynkowego”, gdyż odnosząc ekonomiczny sukces, decyduje się na rynkową ekspansję i kładzie nacisk na efektywność ekonomiczną kosztem funkcji społecznych. Takiemu procesowi nie można zapewne całkowicie zaradzić. Rodzi się również pytanie, czy należy próbować mu zaradzić za wszelką cenę. Bezwzględne stawianie tamy komercjalizacji przedsiębiorstwa społecznego pozbawiałoby go atrybutu „przedsiębiorczości”, skazywało z góry na rynkowe niepowodzenie. Potrzebna jest tu rozważa. To sama konstrukcja przedsiębiorstwa społecznego, partnerski i partycypacyjny mechanizm zarządzania, zakładający znaczącą rolę interesariuszy w procesie decyzyjnym, powinny hamować jego odchylenie się od społecznego w kierunku rynkowego statusu. A jeśli pomimo to tak się dzieje, to w konsekwencji w wymiarze formalnym takie przedsiębiorstwo powinno tracić status przedsiębiorstwa społecznego, skoro faktycznie przestało nim być. Z szerszego punktu widzenia nic złego w takim przypadku się nie dzieje. W gospodarce rynkowej pojawia się nowy konkurencyjny podmiot o specyficznym rodowodzie, który przypuszczalnie wpłynie na szczególne respektowanie przez niego zasad społecznej odpowiedzialności biznesu. Natomiast w opuszczone przez ten podmiot miejsce w obszarze ekonomii społecznej być może powinno i będzie mogło powstać nowe przedsiębiorstwo społeczne, innowacyjnie wykorzystujące doświadczenie podmiotu uprzedniego.

Inną sytuację stwarza przypadek, gdy formuła przedsiębiorstwa społecznego jest nadużywana od początku. Mamy tu do czynienia z kamuflażem – status przedsiębiorstwa społecznego służy do prowadzenia nieuczciwej działalności gospodarczej i eliminacji rynkowych konkurentów. Takie postępowanie powinno być zdecydowanie zwalczane i karane z mocy prawa, a odpowiednie organy regulacyjne powinny być wyposażone w praktyczną zdolność egzekwowania odpowiedzialności nieuczciwych przedsiębiorców. W tym bowiem przypadku ogólne korzyści społeczne są marginalne a straty wysokie. Przede wszystkim dokonuje się psucie rynku i jego monopolizacja. Wartość dodana nie jest tworzona, lecz przechwytywana.

6. Prawne uregulowanie działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce

Autorzy najlepszej ekspertyzy dotyczącej prawnych form ekonomii społecznej w Polsce, Hubert Izdebski i Monika Małek (2005), zaliczyli do nich:

- organizacje spółdzielcze i spółdzielnie pracy, których jest około 13 tys., reprezentują one bardzo odmienne formy działalności: od spółdzielni mieszkaniowych, poprzez spółdzielnie spożywców, aż po spółdzielnie uczniowskie,
- bankowość spółdzielczą, która dysponuje 5 tys. placówek i posiada ponad 5% aktywów sektora bankowego,
- spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (SKOK), które zrzeszają ponad milion członków,
- towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, których jest tylko 8, a ich udział w rynku ubezpieczeń sięga zaledwie 0,5%,
- organizacje pozarządowe działające w formie stowarzyszeń zarejestrowanych oraz fundacji, których jest ponad 40 tys. i zatrudniają około 1% wszystkich zatrudnionych w gospodarce.

Dokonując tego zestawienia, które obejmuje formy działalności klasycznie przypisywane do ekonomii społecznej, sami autorzy wyrażają jednak wątpliwość, czy faktycznie działalność tych podmiotów zawsze odpowiada zasadom ekonomii społecznej, co w szczególności odnosi się do spółdzielni oraz ochrony środowiska i SKOK-ów. Przyjmując taką zasadę, należałoby stwierdzić, że wyznaczenie obszaru ekonomii społecznej w Polsce nie może polegać na prostym zakwalifikowaniu do niej z góry określonych form prawnych, lecz wymaga analizy działalności podmiotów w tej formie występujących w obrocie gospodarczym, z punktu widzenia przyjętych cech ekonomii społecznej. Tym samym omawiane zestawienie mówi co najwyżej o potencjalnych podmiotach ekonomii społecznej w Polsce.

Jeszcze większą trudność sprawia rozstrzygnięcie, które z tych podmiotów można uznać za przedsiębiorstwa społeczne. W tej chwili nie dysponujemy pasującymi do naszego kontekstu kryteriami analizy. Niewątpliwie konieczne jest ich sformułowanie i po uprzednim pilotażowym przetestowaniu użycie w rozpoznaniu każdego potencjalnego przypadku. Ta trudność bierze się m.in. stąd, że pojęcia „ekonomii społecznej” i „przedsiębiorstwa społecznego” nie występują w naszym ustawodawstwie ani wprost, ani pośrednio, w uzasadnieniach, orzeczeniach czy glosach.

Analiza przepisów pozwala bez zasadniczych wątpliwości uznać, że przedsiębiorstwami społecznymi w Polsce są spółdzielnie socjalne. Cytowana ekspertyza przedstawia je w następujący sposób (Tamże, s. 22-23). Spółdzielnie socjalne są odmianą spółdzielni pracy, a ich funkcjonowanie określają przepisy art. 203a – 203d ustawy o prawie spółdzielczym, obowiązujące dopiero od 1 czerwca 2004 r. i dodane na mocy ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. Nr 99, poz. 1001).

Stosownie do art. 203a, par. 1 ustawy o prawie spółdzielczym mogą je tworzyć:

- osoby bezrobotne, w rozumieniu przepisów ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- osoby, o których mowa w art. 1 ust. 2, pkt 1–4, 6–7 ustawy z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.), tj.:
 - bezdomni realizujący indywidualny program wychodzenia z bezdomności,
 - uzależnieni od alkoholu po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego,
 - uzależnieni od narkotyków lub innych środków odurzających po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej,
 - chorzy psychicznie w rozumieniu przepisów ustawy o ochronie zdrowia psychicznego,
 - zwalniani z zakładów karnych, mający trudności w integracji ze środowiskiem,
 - uchodźcy realizujący indywidualny program integracji,
 - niepełnosprawni w rozumieniu ustawy z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Spółdzielnia socjalna powinna liczyć nie mniej niż pięciu i nie więcej niż pięćdziesięciu członków. Ograniczenie liczby członków wynika z założenia, że tworzenie wielkich spółdzielni mogłoby prowadzić do utraty znaczenia tak istotnych elementów spółdzielni socjalnych, jak współpraca międzyludzka, zaufanie czy solidarność. Pojawić mógłby się natomiast element anonimowości. W spółdzielniach socjalnych, w których liczba członków nie przekracza piętnastu nie powołuje się rady nadzorczej, zaś jej zadania wykonuje walne zgromadzenie, a prawo kontroli działalności spółdzielni przysługuje każdemu członkowi. Spółdzielnie socjalne mogą zatrudniać osoby niebędące osobami, o których mowa w art. 203a, par. 1 o prawie spółdzielczym, przy pracach wymagających szczególnych kwalifikacji, których nie posiadają członkowie spółdzielni. Osób tych nie może być więcej niż jedna na pięciu członków spółdzielni. Istotnym wyróżnikiem w stosunku do spółdzielni pracy jest to, że w spółdzielniach socjalnych całość nadwyżki bilansowej walne zgromadzenie przeznacza na fundusz zasobowy spółdzielni.

Państwo przewidziało istotne wsparcie szczególnie dla osób bezrobotnych, pragnących podjąć działalność na zasadach określonych dla spółdzielni socjalnych w postaci jednorazowej pomocy finansowej. Pomocy udziela starosta ze środków Funduszu Pracy. Wysokość tych środków nie może przekroczyć 300% przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka – założyciela spółdzielni oraz 200% przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka przystępującego do niej po założeniu spółdzielni.

Izdebski i Małek (Tamże, s. 24) opatrują swoją prezentację ciekawym komentarzem, uznając za paradoksalne to, że założycielami spółdzielni socjalnej mogą być jedynie osoby, które potencjalnie przejawiają najmniejszą aktywność na rynku

pracy. Założenie tej spółdzielni wymaga wspólnego działania pięciu osób, które w pewnym sensie znajdują się już na granicy życia społecznego.

Nie są przedsiębiorstwami społecznymi, w sposób oczywisty, stowarzyszenia, których cele z zasady są niezarobkowe. Przepisy pozwalają jednak na podjęcie przez stowarzyszenie działalności gospodarczej pod pewnymi warunkami. Wówczas podlega ono obowiązkowi wpisu do rejestru przedsiębiorstw. Mamy w takim przypadku do czynienia z sytuacją prowadzenia przedsiębiorstwa (potencjalnie społecznego) przez stowarzyszenie zarejestrowane. Przypadek ten Izdebski i Małek (Tamże, s. 30) przedstawiają w następujący sposób. W art. 33 prawa o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 z późn. zm.) określono, z jakich środków może pochodzić majątek stowarzyszenia. Zgodnie z tym przepisem majątek ten powstaje ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku stowarzyszenia oraz z ofiarności publicznej. Ponadto stowarzyszenie może przyjmować darowizny, spadki i zapisy oraz korzystać z ofiarności publicznej. Co więcej, stowarzyszenie, podobnie jak fundacja, może na zasadzie akcesoryjności prowadzić działalność gospodarczą. Zasady prowadzenia takiej działalności określa art. 34 ustawy, zgodnie z którym:

- działalność prowadzona jest na zasadach ogólnych, określonych w odrębnych przepisach (tj. w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej),
- dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia służy realizacji celów statutowych stowarzyszenia,
- dochód nie może być przeznaczony do podziału między członków stowarzyszenia.

Dochód nie może być przeznaczony do podziału między członków nawet wówczas, gdy są oni pracownikami stowarzyszenia (uchwała Sądu Najwyższego z 27 lutego 1990 r., III PZP 59/89, OSNC 1990, Nr 10-11, poz. 126).

Podobnie ma się rzecz z fundacjami, które z zasady są organizacjami typu *not-for-profit*. Fundacja może jednak prowadzić działalność gospodarczą, ale wygoszczarowane w ten sposób środki musi przeznaczać na cele statutowe. Ten przypadek Izdebski i Małek (Tamże, s. 35-38) przedstawiają następująco. Zgodnie z brzmieniem art. 2 ustawy o fundacjach (Dz.U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203 z późn. zm.) mogą one być ustanowione przez osoby fizyczne niezależnie od ich obywatelstwa i miejsca zamieszkania bądź przez osoby prawne mające siedziby w Polsce lub za granicą, z tym że siedziba fundacji powinna znajdować się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

W świetle art. 3 ust. 2 do obligatoryjnych składników oświadczenia woli o ustanowieniu fundacji, należy określenie celu i składników majątkowych. Składnikami majątku służącymi realizacji celów fundacji mogą być:

- pieniądze,
- papiery wartościowe,
- oddane na własność rzeczy ruchome i nieruchome.

Nie ma żadnych przeszkód prawnych do utworzenia przez fundację jednoosobowych spółek kapitałowych, tj. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółki akcyjnej. Z art. 151 par. 1 ustawy z 15 września 2000 r. o kodeksie spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.) wynika, że założycielami spółki z o.o. mogą być osoby fizyczne lub prawne (czyli również fundacje). Jedyne wyłączenie dotyczy możliwości założenia jednoosobowej spółki z o.o. przez inną spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Pewną niedogodnością tej formy prowadzenia działalności, która nie jest działalnością gospodarczą fundacji, bo prowadzi ją spółka, jest to, że stosownie do treści art. 154 par. 1 kodeksu spółek handlowych, kapitał zakładowy spółki powinien wynosić co najmniej 50 tys. zł. Podobnie nie ma przeszkód do założenia przez fundację spółki akcyjnej. Tak samo jak spółkę z o.o., spółkę akcyjną zawiązać może jedna lub więcej osób. Ten rodzaj spółki jest jednak jeszcze bardziej wymagający, ponieważ zgodnie z treścią art. 308 par. 1 kodeksu spółek handlowych, kapitał zakładowy spółki powinien wynosić co najmniej 500 tys. zł.

Ustawodawstwo przewiduje szczególne formy prawne, w jakiej organizacje pozarządowe, w szczególności stowarzyszenia i fundacje, mogą rozwijać działalność gospodarczą. Są to centra integracji społecznej oraz zakłady aktywności zawodowej, których opis przedstawia cytowana ekspertyza.

Ustawa o zatrudnieniu socjalnym umożliwia tworzenie przez wójtów (burmistrzów, prezydentów miast) oraz przez organizacje pozarządowe centrum integracji społecznej w celu reintegracji zawodowej potrzebujących tego osób, przede wszystkim należących do kategorii wymienionych w art. 1 tej ustawy. Odpowiedniej jednostce organizacyjnej status centrum nadaje w drodze decyzji administracyjnej wojewoda po zasięgnięciu opinii marszałka województwa. Status jest nadawany na 3 lata. Poza różnego rodzaju pomocą w znalezieniu zatrudnienia, centrum integracji społecznej może prowadzić działalność wytwórczą, handlową lub usługową oraz działalność wytwórczą w rolnictwie (z ograniczeniami przedmiotowymi określonymi w art. 9 ust. 1). Ustawa wyraźnie przy tym stwierdza, iż taka działalność centrum nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej (obecnie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej).

Podstawy prawne dla działalności zakładów aktywności zawodowej stworzyła ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 123, poz. 776 z późn. zm.), uzupełniona o rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 21 stycznia 2000 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej (Dz.U. Nr 6, poz. 77 z późn. zm.). Zakład aktywności zawodowej tworzy się celem zatrudnienia osób niepełnosprawnych,

zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności, a także dla rehabilitacji zawodowej i społecznej, przygotowania ich do życia w otwartym środowisku oraz pomocy w realizacji pełnego, niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia na miarę ich indywidualnych możliwości.

Powiat, gmina, fundacja lub inna organizacja społeczna, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych, może utworzyć wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostkę oraz uzyskać dla tej jednostki status zakładu aktywności zawodowej. Aby uzyskać ten status musi jednak spełnić szczegółowo uregulowane wymagania, dotyczące wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych, zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności oraz warunków pracy i rehabilitacji tych osób. Organizator zakładu aktywności zawodowej może uzyskać dofinansowanie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na pokrycie kosztów utworzenia i działania zakładu.

Zakład aktywności zawodowej może prowadzić działalność gospodarczą, z takim samym wyjątkiem jak ten dotyczący działalności centrum integracji społecznej (tj. z wyłączeniem działalności polegającej na wytwarzaniu wyrobów przemysłu paliwowego, tytoniowego, spirytusowego, winiarskiego, piwowarskiego, a także pozostałych wyrobów alkoholowych o zawartości alkoholu powyżej 1,5% oraz wyrobów z metali szlachetnych albo z udziałem tych metali lub handlu tymi wyrobami). Zakłady aktywności zawodowej są zwolnione z licznych podatków i opłat (z wyjątkiem opłaty skarbowej). Prowadzący zakład aktywności zawodowej przekazuje wszystkie środki ze zwolnień i wpływy z dochodu działalności gospodarczej na zakładowy fundusz aktywności. Zakłady aktywności zawodowej korzystają również z innych przywilejów, wśród których można wymienić następujące:

- dofinansowanie w wysokości 50% oprocentowania kredytów bankowych, zaciągniętych na cele związane z rehabilitacją zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych,
- zwrot kosztów za szkolenie zatrudnionych osób niepełnosprawnych w związku z koniecznością zmiany profilu produkcji,
- jednorazowa pożyczka w celu ochrony istniejących w zakładzie miejsc pracy osób niepełnosprawnych,
- refundacja zwiększonych kosztów zatrudnienia osób niepełnosprawnych, u których stwierdzono chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe, epilepsję lub osób niewidomych, w wysokości 75% najniższego wynagrodzenia.

Prowadzenie przedsiębiorstw społecznych przez organizacje społeczne z całą pewnością ułatwia ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.), której szczegółową charakterystykę przedstawia cytowana ekspertyza Izdebskiego i Małek (Tamże, s. 49-57). W art. 3 ust. 1 zawarta jest definicja, zgodnie z którą działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych, określonych w ustawie. Organizacjami pozarządowymi są, stosownie do ust. 2 art. 3, niebędące jednostkami sektora finansów publicznych i niedziałające w celu osiągnięcia zysku osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, utworzone na podstawie ustaw, w tym stowarzyszenia i fundacje.

W kolejnym ustępie art. 3 uzupełnia się katalog podmiotów, które obok organizacji pozarządowych mogą prowadzić działalność pożytku publicznego o kościelne osoby prawne i jednostki organizacyjne oraz stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego. Status organizacji pożytku publicznego mogą uzyskać tylko takie podmioty, które nie prowadzą działalności gospodarczej albo prowadzą działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji celów statutowych, o czym stanowi art. 20 pkt ustawy. Należy interpretować to w ten sposób, że dopóki cel zarobkowy nie dominuje nad celem statutowym, działalność gospodarcza jest prowadzona zgodnie z przepisami. Jednakże ze względu na duży stopień ogólności w określaniu celu statutowego, dopiero w trakcie jego realizacji oraz po podjęciu przez organizację pożytku publicznego faktycznej działalności gospodarczej, będzie możliwa miarodajna ocena czy granica ta jest przestrzegana (postanowienie Sądu Najwyższego z 12 lutego 2002 r., ICKN 1568/99).

W statucie lub innym akcie wewnętrznym organizacji pożytku publicznego muszą też znaleźć się następujące zakazy:

- udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków i innych osób bliskich,
- przekazywania majątku organizacji na rzecz ich członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności jeżeli przekazanie to następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach,
- wykorzystywania majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, chyba że to wykorzystanie bezpośrednio wynika ze statutowego celu organizacji,
- zakupu na szczególnych zasadach towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organizacji, członkowie jej organów lub pracownicy oraz ich osoby bliskie.

Działalnością nieodpłatną pożytku publicznego w rozumieniu ustawy jest świadczenie na podstawie stosunku prawnego usług, za które organizacja prowadząca tę działalność nie pobiera wynagrodzenia. Natomiast działalnością odpłatną

pożytku publicznego jest działalność w zakresie wykonywania zadań należących do sfery zadań publicznych w ramach realizacji celów statutowych, za którą organizacja pobiera wynagrodzenie. Działalnością odpłatną pożytku publicznego jest również sprzedaż towarów lub usług wytworzonych czy też świadczonych przez osoby bezpośrednio korzystające z działalności pożytku publicznego, w szczególności w zakresie rehabilitacji oraz przystosowania do pracy zawodowej osób niepełnosprawnych, a także sprzedaży przedmiotów darowizny na cele prowadzenia działalności pożytku publicznego.

Z uzyskaniem statusu organizacji pożytku publicznego wiążą się konkretne i wymierne korzyści. Zaznaczyć jednak trzeba, że przywileje organizacji pożytku publicznego mają zastosowanie w części dotyczącej prowadzonej przez nie działalności pożytku publicznego, co oznacza a contrario, że nie dotyczą one prowadzonej przez nie działalności gospodarczej. W art. 24 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, ustawodawca stworzył organizacjom pożytku publicznego możliwość skorzystania z wielu uprawnień podatkowych. Jednym z ważniejszych jest zwolnienie z podatku dochodowego od osób prawnych, zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 6c ustawy z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2000 r. Nr 54, poz. 654 z późn. zm.). Dotyczy to dochodów przeznaczonych na cele statutowe z wyłączeniem działalności gospodarczej. Ponadto organizacje pożytku publicznego są, na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 14 ustawy z 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 84 z późn. zm.), całkowicie zwolnione z podatku od nieruchomości w części zajętej na prowadzenie nieodpłatnej, statutowej działalności pożytku publicznego. Natomiast wysokość stawek podatku od nieruchomości, na nieruchomości zajęte przez organizacje pożytku publicznego na prowadzenie odpłatnej działalności statutowej, nie może być wyższa niż 0,32 zł od 1 m² powierzchni w przypadku gruntów oraz 6,01 zł od 1 m² powierzchni użytkowej w przypadku budynków lub ich części (art. 5 ust. 1 pkt 1c i 2e tej ustawy).

Przedstawiona charakterystyka różnych prawnych form ekonomii społecznej w Polsce wskazuje na to, że w naszym ustawodawstwie nie został jak dotąd uregulowany status przedsiębiorstwa społecznego, a utworzenie i prowadzenie takiego przedsiębiorstwa, choć możliwe, jest bardzo utrudnione. Przede wszystkim dlatego, że ustawodawca, co prawda, dopuszcza prowadzenie przez organizacje społeczne i samorządy terytorialne działalności odpłatnej czy szerzej – działalności gospodarczej, ale konsekwentnie stara się ją tak ograniczyć, aby nie przybierała ona cech przedsiębiorstwa. Ustawodawca kieruje się regułą „ekonomia społeczna – tak, przedsiębiorstwo społeczne – nie”. Dostrzegając konieczność stworzenia prawnych ram dla prowadzenia działalności gospodarczej zorientowanej na cele społeczne, nie dopuszcza zarazem do rozwinięcia się przedsiębiorczości społecznej, a tym samym w praktyce uniemożliwia osiągnięcie zasadniczego celu, jakim jest integracja społeczna osób wykluczonych poprzez ich rynkową aktywizację zawodową. Kwintesencją takiej połówiczności jest brak w polskim ustawodawstwie przepisów dostosowanych do działania spółek typu *non-profit* czy *not-for-profit* (Tamże, s. 47), czyli spółek pożytku publicznego, a to praktycznie oznacza, że działalność społecznie użyteczna nie może być zasadniczo prowadzona w formie przedsiębiorstwa. Musi być wciskana w ramy stowarzyszeń lub fundacji, ewentualnie prowadzona przez podmioty publiczne w formie centrów integracji społecznej czy zakładów aktywności zawodowej lub w mało przydatnej dla wielu celów społecznych formie przedsiębiorstwa komunalnego.

7. Cel, przebieg i zakres badań

Podstawowym celem badań była identyfikacja czynników kluczowych dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej. Badania realizowane były w ramach projektu COGITO, finansowanego ze środków Programu EQUAL. Dla przeprowadzenia badań przyjęto klasyczną ścieżkę postępowania, tj.:

- przygotowanie katalogu problemów badawczych,
- sformułowanie pytań badawczych,
- zbudowanie kwestionariusza,
- badania pilotażowe,
- badania właściwe.

Pierwszym etapem w ramach przygotowywania katalogu problemów badawczych była identyfikacja przedmiotu oraz obszaru badań. Kolejnym etapem było uporządkowanie i pogrupowanie zagadnień, będących szczegółowymi kategoriami przedmiotu badań w ramach trzech zdefiniowanych wymiarów: aksjologii, prakseologii oraz przyzwolenia społecznego. Następnie wyselekcjonowane zostały czynniki kluczowe dla rozwoju przedsiębiorstw społecznych.

Podział na wymiary i podwymiary (czynniki kluczowe) znajduje się w tabeli poniżej (tab. 2), natomiast szczegółowy podział na wymiary, czynniki kluczowe i wartości je charakteryzujące, które zostały zdefiniowane w trakcie procesu badawczego, znajduje się w dalszej części raportu.

Tabela 2. Podział zakresu badań na wymiary i czynniki kluczowe rozwoju przedsiębiorstw społecznych (ps)

Wymiary	Czynniki krytyczne
Aksjologia	1. Obszar działań.
	2. Cel działalności.
	3. Społeczna wartość dodana.
Prakseologia	4. Finansowy aspekt działalności ps.
	5. Zdolność prowadzenia działalności gospodarczej.
	6. Ludzie w ps.
	7. Zarządzanie.
Przyzwolenie społeczne	8. Kadra menedżerska.
	9. Partycypacja społeczna w działalności ps.
	10. Kierunki i formy współpracy.
	11. Otoczenie ps.
	12. Ocena zewnętrzna.
	13. Metody wsparcia działalności.

Źródło: Opracowanie własne.

Szczegółowy podział na wymiary, podwymiary i wartości je charakteryzujące:

Aksjologia

- Obszar działań:
 - obszar działalności,
 - formy działalności,
 - rodzaj działalności,
 - poziom lokalnego zakorzenienia działalności.
- Cel działalności:
 - przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu,
 - świadczenie usług społecznych,
 - świadczenie usług finansowych.
- Społeczna wartość dodana (*social added value* – SAV):
 - działania podnoszące poziom społecznej wartości dodanej,
 - kapitał społeczny,
 - szkolenia i podnoszenie kwalifikacji pracowników,
 - oddziaływanie lokalne.

Prakseologia

- Finansowy aspekt działalności ps:
 - poziom przychodów,
 - poziom stabilności przychodów,
 - źródła przychodów,
 - poziom dywersyfikacji przychodów,
 - poziom i kierunki redystrybucji zysków,
 - majątek ps,
 - przechowywanie środków, rezerwy finansowe, inwestycje.

2. Zdolność prowadzenia działalności gospodarczej:
 - umiejętność mierzenia i prezentacji społecznej wartości dodanej dla przedsięwzięć niegenerujących przychodu,
 - pozyskiwanie środków z Funduszy Strukturalnych UE,
 - poziom znajomości lokalnego rynku,
 - oferta innowacyjna,
 - marketing produktu,
 - dostęp do nowoczesnych technologii,
 - poziom elastyczności działalności.
3. Ludzie w ps:
 - płatny personel,
 - członkostwo,
 - wolontariat.
4. Zarządzanie:
 - posiadanie opracowanej strategii, planu działania na przyszłość,
 - wyznaczenie celów horyzontalnych prowadzonej działalności,
 - proces decyzyjny,
 - sposoby i procedury podejmowania decyzji,
 - liczba osób niezbędnych do podjęcia decyzji,
 - elastyczność, szybkość podejmowania decyzji,
 - konflikty decyzyjne.
5. Kadra menedżerska:
 - stabilność kierownictwa oraz wielkość kadry menedżerskiej i jej kompetencje,
 - poziom doświadczenia kadry zarządzającej,
 - poziom uzależnienia od usług zewnętrznych,
 - poziom uzależnienia od pracowników zewnętrznych,
 - poziom elastyczności, zdolność do zmian środowiska, źródeł finansowania itp.

Przyzwolenie społeczne

1. Partycypacja społeczna w działalności ps:
 - uczestnictwo osób należących do lokalnej społeczności w działalności ps.
2. Kierunki i formy współpracy:
 - formalne związki pomiędzy ps,
 - nieformalne związki pomiędzy ps,
 - współpraca na poziomie celów,
 - współpraca wynikająca ze statusu ps,
 - współpraca z jednostką samorządową,
 - współpraca z organizacjami pozarządowymi i niezależnymi ekspertami zewnętrznymi,
 - współpraca z biznesem,
 - współpraca z innymi ps.
3. Otoczenie ps:
 - ps w polityce jednostek samorządowych,
 - jednostka samorządowa posiada strategię, plan współdziałania z ps,
 - jednostka samorządowa uwzględnia w strategii rozwoju współpracę z ps,
 - jednostka samorządowa tworzy warunki do rozwoju ps,
 - ps posiada możliwość współtworzenia lokalnej polityki społecznej poprzez udział w podejmowaniu decyzji,
 - reprezentacja sektora,
 - sieci/platformy współpracy ps.
4. Ocena zewnętrzna:
 - odbiór społeczny i wizerunek publiczny,
 - poziom zaufania w społeczności lokalnej,
 - posiadanie akredytacji lub standaryzacji,
 - zewnętrzna ewaluacja, audyt ps i ich działań.

5. Metody wsparcia działalności:

- instrumenty wsparcia,
- struktura instytucjonalna niezbędna do wdrażania instrumentów wsparcia,
- formy wsparcia bezpośredniego i pośredniego,
- istnienie sieci koordynacyjnej i konsultacyjnej,
- istnienie katalogu dobrych praktyk,
- dostęp do profesjonalnych usług dla przedsiębiorstw,
- poziom obciążenia sprawozdawczością, księgowością, monitoringiem i ewaluacją,
- ułatwienia formalnoprawne wprowadzone do istniejącego instrumentarium wsparcia.

Badania o charakterze pilotażowym oraz badania właściwe prowadzone były na grupie podmiotów, określających się jako przedsiębiorstwa społeczne. W grupie tej znalazły się fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie socjalne, zakłady aktywności zawodowej, warsztaty pracy chronionej. Łącznie badaniem objętych zostało 50 podmiotów.

8. Przedstawienie wyników badań

Wymiar 1. Aksjologia

Pierwszym etapem prowadzonej analizy była próba scharakteryzowania badanych grup przedsiębiorstw społecznych. Polegała ona na określeniu ich specyfiki, sprecyzowaniu rodzaju i zakresu prowadzonej przez nie działalności, zidentyfikowaniu przyczyn ich powstania poprzez zdefiniowanie realizowanych celów społecznych oraz precyzyjne określenie korzyści, wynikających z prowadzonej przez badane przedsiębiorstwa działalności.

Zdecydowana większość (86%) badanych podmiotów nie ogranicza swojej działalności do terytorium miasta czy gminy, w których ma siedzibę. Starają się one prowadzić działalność zarówno gospodarczą, jak i społeczną na terenie całego powiatu czy też całego województwa – prawie połowa (46%) spośród badanych podmiotów. Działalność społeczna części z nich wykracza poza granice kraju (24%), natomiast w przypadku działalności gospodarczej ma to miejsce tylko w niewielkich przypadkach (4%).

Ponad połowa (62%) badanych podmiotów jest ściśle powiązana z organizacjami pozarządowymi. Organizacje te były inicjatorami powstania tych przedsiębiorstw społecznych lub też miały na ich powstanie największy wpływ. Aktualnie przedsiębiorstwa te działają na poziomie lokalnym jako wyodrębnione komórki organizacji pozarządowych, odpowiedzialne za działalność gospodarczą. W jednostkowych przypadkach (4% ogółu) przedsiębiorstwa społeczne z opisywanej powyżej grupy prowadzą działalność jako spółki z o.o., których jednym z założycieli była organizacja pozarządowa. Organizacje pozarządowe są udziałowcami w takiej spółce, a wypracowane zyski przeznaczają na działalność statutową, natomiast inni udziałowcy są zobowiązani do redystrybucji zysku, polegającej na przekazywaniu wypracowanego przez spółkę zysku w części należącej tym udziałowcom na określone cele społeczne. Kolejną grupę wśród badanych przedsiębiorstw (14%) stanowiły spółdzielnie socjalne, natomiast pozostałe 24% to podmioty takie, jak zakłady aktywności zawodowej oraz warsztaty pracy chronionej. Aż 72% badanych podmiotów określiło swoją fazę rozwoju jako stabilną, twierdząc, że przedsiębiorstwo, które reprezentują, jest podmiotem rozwiniętym a zarazem gotowym do poszerzania zakresu przedmiotowego swojej działalności.

Kolejnym etapem badań była identyfikacja i hierarchizacja celów społecznych, realizowanych przez przedsiębiorstwa społeczne. W ankiecie została zaproponowana szeroka paleta możliwych do realizacji celów. Osoby uczestniczące w badaniu mogły uznać, że przedsiębiorstwo społeczne przez nie reprezentowane realizowało kilka spośród wymienionych w ankiecie celów, stąd istniała możliwość wielokrotnego wyboru odpowiedzi. W wyniku tego suma wartości w odpowiedziach nie wynosi 100. Do podstawowych celów społecznych realizowanych przez badane podmioty należą:

- aktywizacja wspólnot lokalnych w zakresie realizacji celów społecznych i gospodarczych (52% badanych określiło ten cel jako jeden z podstawowych celów prowadzonej działalności, natomiast 38% jako ważny, ale realizowany w drugiej kolejności),
- reintegracja z rynkiem pracy osób wykluczonych oraz ich zatrudnianie (48% i 34%),
- tworzenie nowych miejsc pracy w ramach przedsięwzięć, realizujących cele zarówno ekonomiczne, jak i społeczne (32% i 34%),
- budowanie i wzmacnianie więzi międzyludzkich (8% i 46%).

Najbardziej wskazywanym celem była realizacja potrzeb społeczności lokalnych poprzez produkcję dóbr i usług skierowanych do ogółu społeczności, np. w postaci usług opiekuńczych (przedszkola, żłobki, osoby starsze) lub tzw. usług sąsiedzkich. 84% badanych podmiotów w ogóle nie zajmowało się tym obszarem działalności społecznej. Jedynie 4% uznało ten cel za jeden z celów podstawowych prowadzonej działalności, natomiast 10% za cel realizowany w drugiej kolejności.

Jako podstawowe korzyści wynikające z działalności prowadzonej przez przedsiębiorstwa społeczne, badane podmioty wskazały:

- aktywizację lokalnej społeczności w ograniczaniu zjawiska wykluczenia społecznego (68%),
- tworzenie miejsc pracy (62%),
- dostarczanie usług szkoleniowych osobom pracującym w przedsiębiorstwie społecznym oraz osobom w inny sposób uczestniczącym w działalności podmiotu (48%).

Zaskakująco mało wskazań (8%) dotyczyło dostarczania dóbr i usług adresowanych do społeczności lokalnych. Może to oznaczać słabą pozycję przedsiębiorstw społecznych na rynku usług publicznych lub też wskazywać na ich niezdolność do identyfikacji potrzeb społecznych na poziomie lokalnym.

Wymiar 2. Prakseologia

Kolejnym etapem badań była analiza działalności przedsiębiorstw społecznych dokonana z perspektywy prakseologicznej. Analizie poddane zostały takie czynniki jak przychody przedsiębiorstw, ich stabilność oraz poziom dywersyfikacji. Następnie weryfikacji został poddany poziom umiejętności mierzenia niematerialnych korzyści działalności przedsiębiorstw społecznych oraz dostępność i umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami. Ponadto badania objęły takie zagadnienie, jak ludzie w przedsiębiorczości społecznej. Ich celem było precyzyjne określenie wielkości potencjału ludzkiego, zaangażowanego w działalność badanych przedsiębiorstw oraz poziomu luki pomiędzy zapotrzebowaniem na pracę a stanem faktycznym.

Podstawowym źródłem przychodów przedsiębiorstw społecznych jest prowadzona przez nie działalność gospodarcza – 41% wskazań. Wysoki udział w strukturze ich przychodów stanowią środki finansowe przekazywane przez samorządy lokalne (32%) oraz środki pochodzące z funduszy europejskich (20%). Pozostałą część przychodów stanowią: wsparcie udzielane przez organizacje pozarządowe (4%), darowizny od osób fizycznych (2%) oraz darowizny od instytucji i firm (1%). Badane podmioty uznały, że 56% ich przychodów można zakwalifikować jako stabilne (średnia arytmetyczna). Warto zauważyć, że odchylenie standardowe wynosi 27,6 – świadczy to o dość wysokim stopniu zróżnicowania deklarowanego poziomu stabilności przychodów wśród badanych przedsiębiorstw społecznych. Potwierdza to również wielkość rozstępu (różnica w badanym zbiorze pomiędzy skrajnymi wartościami zmiennej) wynosząca aż 77.

Według respondentów o stabilności przychodów przedsiębiorstw społecznych decydują przede wszystkim czynniki administracyjne. Mogą one prowadzić do stabilizacji przychodów przedsiębiorstwa poprzez podpisanie długoterminnych umów na realizację określonych programów lub świadczenie usług publicznych. Mogą też wpływać na destabilizację sytuacji finansowej przedsiębiorstw poprzez częste opóźnienia w przekazywaniu należnych im środków. Ponadto, ważną grupę czynników wpływających na stabilność przychodów przedsiębiorstw społecznych tworzą: popyt na oferowane przez nie produkty, koniunktura gospodarcza, koszty pracy oraz najmu i utrzymania lokalu. W dalszej kolejności wymieniane były: skomplikowane procedury prawne, niski poziom kwalifikacji zawodowych pracowników oraz niski poziom wiarygodności przedsiębiorstw społecznych w relacjach z biznesem. Zaskakujące jest, że aż 86% badanych podmiotów nie potrafi zmierzyć społecznej wartości dodanej działań, które prowadzą.

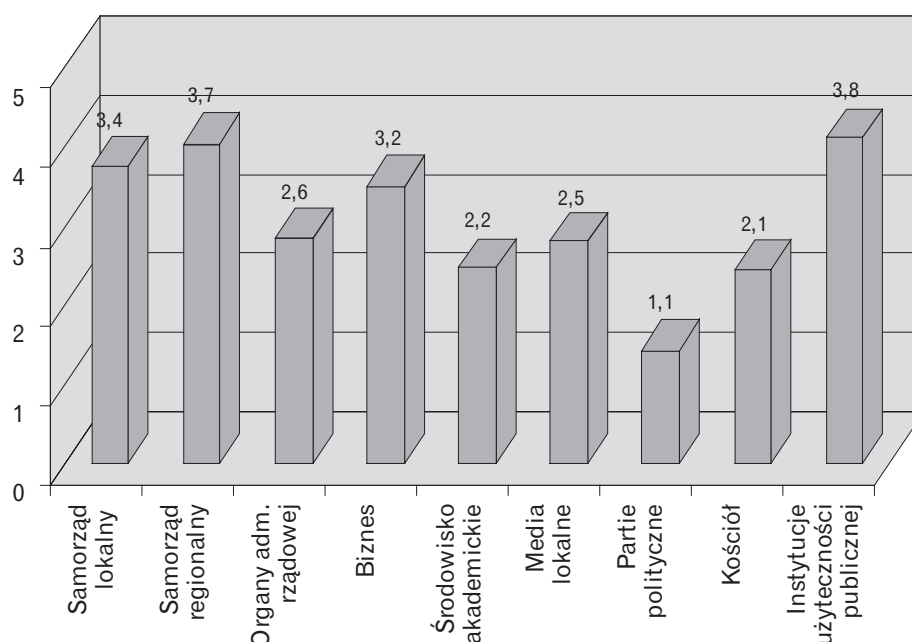
Wszyscy przedstawiciele badanych podmiotów uznają, że liczba zatrudnianych przez nich pracowników jest zbyt mała, aby podmioty te były w stanie prowadzić w pełni profesjonalną działalność. Odchylenie stanu pożądanego od faktycznego poziomu zatrudnienia wynosi 36%. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku liczby wolontariuszy, wykonujących prace dla przedsiębiorstw społecznych, przy czym różnica pomiędzy faktyczną liczbą wolontariuszy a liczbą pożądaną, wynosi 68%. Za pozytywne zjawisko uznaje się rosnący poziom zaangażowania członków społeczności lokalnej w działalność przedsiębiorstw społecznych. Ponad połowa z nich (56%) uznaje ten udział za duży i bardzo duży.

Wymiar 3. Przyzwolenie społeczne

Następnym etapem przeprowadzonych badań była analiza przedsiębiorczości społecznej na płaszczyźnie przyzwolenia społecznego. Scharakteryzowane zostały rola i poziom zaangażowania w aktualnie prowadzoną działalność przedsiębiorstw społecznych inicjatorów ich powstania, określony został poziom zapotrzebowania badanych podmiotów na usługi zewnętrzne oraz wyodrębnione zostały podmioty, z którymi współpraca jest kluczowa. W dalszej kolejności dokonana została identyfikacja konstytutywnych form współpracy z wcześniej wyselekcjonowanymi podmiotami.

Wpływ podmiotów zaangażowanych w proces powstania i rozwoju przedsiębiorstwa społecznego, zwanych dalej inicjatorami powstania przedsiębiorstw społecznych, na jego aktualnie prowadzoną działalność można uznać za stabilny – mediana ocen wyniosła 3 w skali od 1 do 5. Mniej niż 10% przedsiębiorstw uznało, że poziom zaangażowania omawianych podmiotów w bieżącą działalność przedsiębiorstw sektora ekonomii społecznej jest niski. Można zatem wnioskować, że przedsiębiorstwa społeczne są traktowane przez inicjatorów ich powstania jako podmioty autonomiczne, choć – co warto podkreślić – nie unikają one odpowiedzialności za ich losy. Podstawowe funkcje, jakie aktualnie spełniają w przedsiębiorstwach społecznych ich inicjatorzy, to z reguły funkcje doradcze (64%) i konsultacyjne (52%). Tylko w niewielkiej części przedsiębiorstw społecznych podmioty te pełnią role zarządcze (14%).

Ogromna większość (86%) badanych podmiotów korzysta z zewnętrznych usług doradczych. Aż 74% ma dostęp do preferencyjnych usług zewnętrznych, które wspomagają funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Podstawowe preferencyjne usługi zewnętrzne dostępne przedsiębiorstwom społecznym to usługi szkoleniowe i transportowe, a dla niektórych, co wynika ze specyfiki prowadzonej działalności, są to usługi medyczne.

Rysunek 2. Ocena współpracy przedsiębiorstw społecznych z różnymi podmiotami w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza brak współpracy, 2 – współpraca jest niewystarczająca, 3 – współpraca poprawna, 4 – współpraca dobra, 5 – współpraca bardzo dobra

Źródło: Opracowanie własne.

Na rysunku (rys. 2) przedstawiona została ocena współpracy przedsiębiorstw społecznych z różnymi podmiotami, działającymi w ich otoczeniu. Elementem oceny była zarówno analiza ilościowa, jak i jakościowa. Przywoływane dane wskazują, że najlepsza współpraca istnieje pomiędzy sektorem ekonomii społecznej a instytucjami użyteczności publicznej (mediana ocen wyniosła 3,8) oraz administracją samorządową, zarówno lokalną, jak i regionalną (mediana ocen, 3,7). W przeprowadzonych badaniach przez instytucje użyteczności publicznej rozumie się takie podmioty jak: ośrodki zdrowia, pogotowie, policję, straż miejską, instytucje prawnicze i skarbowe, organizacje sportowe, organizacje kulturalne, placówki oświatowe i szkoleniowe, PKP, MPK, Poczta Polska. Bardzo wysoko oceniona została również współpraca ze środowiskiem biznesu (3,2). Potwierdza to fakt obserwowanej już wcześniej tendencji wzrostowej społecznej odpowiedzialności biznesu, przejawiającej się głównie w zaangażowaniu finansowym przedsiębiorstw rynkowych w pomoc organizacjom pozarządowym oraz wspieranie inicjatyw społecznych, m.in. przedsiębiorczości społecznej. Mogłoby to również świadczyć o tym, iż badana grupa przedsiębiorstw społecznych dobrze radzi sobie na otwartym rynku i jest traktowana przez przedsiębiorstwa prywatne jako wartościowy partner, jednak jak wykazały dalsze badania, ten aspekt w relacjach: przedsiębiorstwa społeczne – biznes, jest marginalny.

Ważnym elementem oceny tej współpracy jest analiza rozkładu odpowiedzi pozytywnych na temat współpracy z samorządem lokalnym i regionalnym oraz z organizacjami użyteczności publicznej. Poziom dolnego kwartyla dla tych trzech zmiennych oznacza, że 75% zbiorowości pozytywnie ocenia współpracę z instytucjami użyteczności publicznej i samorzą-

dem. Natomiast ukształtowanie mediany dla tych zmiennych pokazuje, że połowa badanych przedsiębiorstw społecznych uważa, iż współpraca z tymi podmiotami układa się dobrze i bardzo dobrze. Świadczyć to może o dobrym przygotowaniu administracji samorządowej do współpracy z sektorem ekonomii społecznej. Większa różnica w ocenie w stosunku do opisanych powyżej podmiotów wystąpiła w przypadku biznesu, gdzie współpraca z sektorem, według odpowiedzi przedstawicieli przedsiębiorstw społecznych, oceniana jest równie pozytywnie jak w przypadku samorządu i organizacji użyteczności publicznej, choć już nie tak wysoko.

Na niezadowolającym poziomie kształtowały się oceny współpracy z administracją rządową. Ponadto bardzo nisko oceniono współpracę ze środowiskami naukowymi i związkami wyznaniowymi – jedynie 22% ogółu badanych uznaje współpracę z tymi podmiotami za poprawną lub dobrą. Najmniej korzystnie przedstawia się ocena współpracy podmiotów ekonomii społecznej z partiami i organizacjami politycznymi – 94% podmiotów w ogóle nie prowadzi takiej współpracy.

Bardziej wnikliwa analiza współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami społecznymi a poszczególnymi podmiotami, pokazuje ciekawą prawidłowość: przedsiębiorstwa społeczne przyznają współpracy z konkretnym podmiotem wysokie oceny wtedy, kiedy pytanie badawcze dotyczy współpracy na poziomie ogólnym (przykładowo: jak przedsiębiorstwo społeczne ocenia współpracę z jednostką samorządową). Natomiast kiedy ocenie podlega szczegółowa forma współpracy, np. współpraca finansowa, przyznawane oceny są zawsze niższe niż dla współpracy z danym podmiotem w ogóle.

Brak jest w badanej zbiorowości podmiotów, które nie współpracowałyby z jednostką samorządową. W przeprowadzonych badaniach przez jednostkę samorządową rozumiana jest jakakolwiek jednostka samorządu lokalnego lub regionalnego bądź też podmiot ją reprezentujący i realizujący jej politykę. Jednak przyznawane oceny, dotyczące współpracy finansowej oraz współpracy w realizacji i tworzeniu polityki społecznej, są bardzo niskie. Połowa badanych podmiotów wskazuje, że poziom współpracy w tych dziedzinach jest niewystarczający. Jedynie 25% z ogółu badanych uważa, że współpraca w tym zakresie jest poprawna, ponadto żaden z podmiotów nie wystawił którejkolwiek formie współpracy z jednostką samorządową oceny bardzo dobrej.

Obecność przedsiębiorstw społecznych w relacjach z administracją samorządową odbywa się głównie poprzez bieżącą wymianę informacji pomiędzy administracją i przedsiębiorstwami społecznymi oraz poprzez spotkania pomiędzy przedstawicielami przedsiębiorstw społecznych a przedstawicielami samorządu. Dużo rzadziej współpraca ta przybiera formę zlecania zadań publicznych przedsiębiorstwom społecznym.

Ogólna tendencja do niższego oceniania konkretnych form współpracy jest również widoczna w przypadku współdziałania samych przedsiębiorstw społecznych. Pomimo tego jest to ocena wyższa niż ta, odnosząca się do współpracy przedsiębiorstw społecznych z jednostką samorządową. Najniżej oceniana jest współpraca przedsiębiorstw społecznych o takim samym statusie prawnym oraz ich współdziałanie w zakresie tworzenia formalnej sieci, wspierającej rozwój i działalność sektora przedsiębiorczości społecznej.

Ocena konkretnych form współdziałania na płaszczyźnie przedsiębiorstwo społeczne – organizacja pozarządowa, wskazuje na wysoki stopień ich powiązania. Najwyżej oceniona została współpraca w zakresie realizacji wspólnych zadań, zleceń i projektów. Z jednej strony, jest to efekt realizacji przez organizacje pozarządowe wielu projektów, związanych z zakładaniem przedsiębiorstw społecznych. Z drugiej zaś strony, wynika to z aktywności przedsiębiorstw społecznych w zakresie zakładania organizacji pozarządowych celem zwiększenia możliwości korzystania ze środków publicznych. Do pewnego stopnia potwierdzeniem tej obserwacji jest zjawisko marginalizacji pewnych form współpracy przedsiębiorstw społecznych i organizacji pozarządowych. Dotyczy to głównie wykonywania przez przedsiębiorstwa społeczne zadań czy też usług dla organizacji pozarządowych (75% badanych podmiotów wykazuje brak takiej formy współpracy lub uznaje ją za marginalną i niewystarczającą).

Podobnie nisko oceniane są przez przedsiębiorstwa społeczne konkretne formy współpracy z podmiotami komercyjnymi. Średnia ocen poszczególnych form współpracy świadczy o niewykorzystywaniu przez biznes potencjału sektora ekonomii społecznej. Równocześnie wskazuje na wysokie zainteresowanie sektora przedsiębiorstw społecznych taką współpracą. Analiza rozkładów odpowiedzi, dotyczących współpracy przedsiębiorstw społecznych z podmiotami rynkowymi, wskazuje na interesujące zjawisko. Przedsiębiorstwa społeczne wysoko oceniają ten typ współpracy, który wiąże się ze zlecaniem im przez firmy określonych zadań (mediana ocen wskazuje, że 50% badanych uznało taką formę współpracy za co najmniej poprawną). Mniej korzystnie oceniają one współpracę, w której to firmy społeczne korzystają z usług komercyjnych podmiotów rynkowych (50% badanych podmiotów wykazuje brak takiej formy współpracy lub uznaje ją za marginalną i niewystarczającą).

Interpretacja wyników, dotyczących pozostałych form współpracy biznesu i przedsiębiorstw społecznych, jasno wskazuje na oczekiwania tych ostatnich. Przedsiębiorstwa społeczne są głównie nakierowane na dobroczynność, a nie na rynkowe formy współpracy. Niewiele z badanych przedsiębiorstw społecznych jest zainteresowanych rozwojem poprzez komercyjną współpracę.

Interesująco przedstawiają się również odpowiedzi, dotyczące relacji pomiędzy udziałem w tworzeniu i realizacji programów społecznych a przepływami finansowymi, zachodzącymi pomiędzy przedsiębiorstwem społecznym i jednostką samorządową. Większy poziom aktywności przedsiębiorstw społecznych przekładał się w bezpośredni sposób na jego zaangażowanie w działania samorządu terytorialnego i skutkowało m.in. wzrostem finansowego wsparcia ze strony tego ostatniego.

Innym zjawiskiem, choć podobnym w swojej naturze, jest wysoki poziom korelacji pomiędzy współpracą na poziomie realizacji celów społecznych z przedsiębiorstwami prywatnymi a współpracą z biznesem w formie – biznes jako donator. Wysoki poziom wskaźnika korelacji świadczy o tym, iż wykrystalizowały się dwa rodzaje postaw: albo przedsiębiorstwo społeczne jest aktywne i dąży do budowania swojej pozycji i samodzielności, koncentrując się na działalności gospodarczej, albo przyjmuje postawę roszczeniową, oczekując na wsparcie finansowe ze strony podmiotów komercyjnych dla realizacji swoich celów. Spostrzeżenia te wskazują na znaczne zróżnicowanie w grupie przedsiębiorstw społecznych. Jedne z nich są przygotowane i gotowe do prowadzenia działalności gospodarczej, natomiast inne skupiają się na pozyskaniu środków na realizację swoich celów w sposób zbliżony do tego, jak czynią to klasyczne organizacje pozarządowe.

Przeprowadzone badania pokazują również, że im wyższy jest poziom aktywności przedsiębiorstwa społecznego w zakresie współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej oraz jednostkami samorządowymi, tym większa jest skala i intensywność jego zaangażowania we współpracę z podmiotami gospodarczymi. Warto jednak zwrócić uwagę na pewne odstępstwo od tej ogólnej prawidłowości. W przypadku bardzo wysokiego poziomu współpracy przedsiębiorstwa społeczne z innymi przedsiębiorstwami tego rodzaju, skala i intensywność jego współdziałania z firmami rynkowymi maleje.

Barier rozwoju sektora oraz kluczowe czynniki rozwoju

Etapem finalnym prowadzonych badań była identyfikacja barier rozwoju przedsiębiorczości społecznej oraz selekcja obszarów i czynników, mających kluczowy wpływ na rozwój sektora. Na wstępie zidentyfikowane zostały najbardziej pożądane formy wsparcia przedsiębiorstw społecznych, następnie stworzony został katalog barier rozwoju przedsiębiorstw. Elementem kończącym ten etap było wyselekcjonowanie i scharakteryzowanie obszarów działań niezbędnych dla polepszenia możliwości rozwoju i powstawania przedsiębiorstw społecznych.

Najważniejszą formą wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych są:

- dotacje bezpośrednie – 90% podmiotów uznaje ją za najbardziej pożądaną formę wspierania prowadzonej przez nie działalności,
- preferencyjne pożyczki i kredyty – umożliwienie przedsiębiorstwom społecznym korzystania z funduszy zwłaszcza podczas utraty płynności finansowej, np. w czasie realizacji kolejnych etapów projektów czy też aplikowania o nowe projekty (75% pytanych uznało tę formę za bardzo i najbardziej pożądaną).

Natomiast niewielka część badanych podmiotów jest zainteresowana takimi formami wsparcia jak:

- preferencje przy udzielaniu zamówień publicznych dla przedsiębiorstw społecznych, realizujących cele społeczne (26%),
- dostęp do bezpłatnych usług informacyjnych i doradczych (22%),
- możliwość korzystania z funduszy gwarancyjnych oraz funduszy poręczeń kredytowych (18%).

Tylko nieliczne podmioty objęte badaniem wyrażały zainteresowanie wprowadzeniem mechanizmów, które stanowiłyby podstawę ściślejszej, komercyjnej współpracy gospodarczej podmiotów rynkowych z przedsiębiorstwami społecznymi.

Katalog przeszkód w prowadzeniu działalności przedsiębiorstw społecznych jest szeroki. Do kategorii barier podstawowych zaliczono:

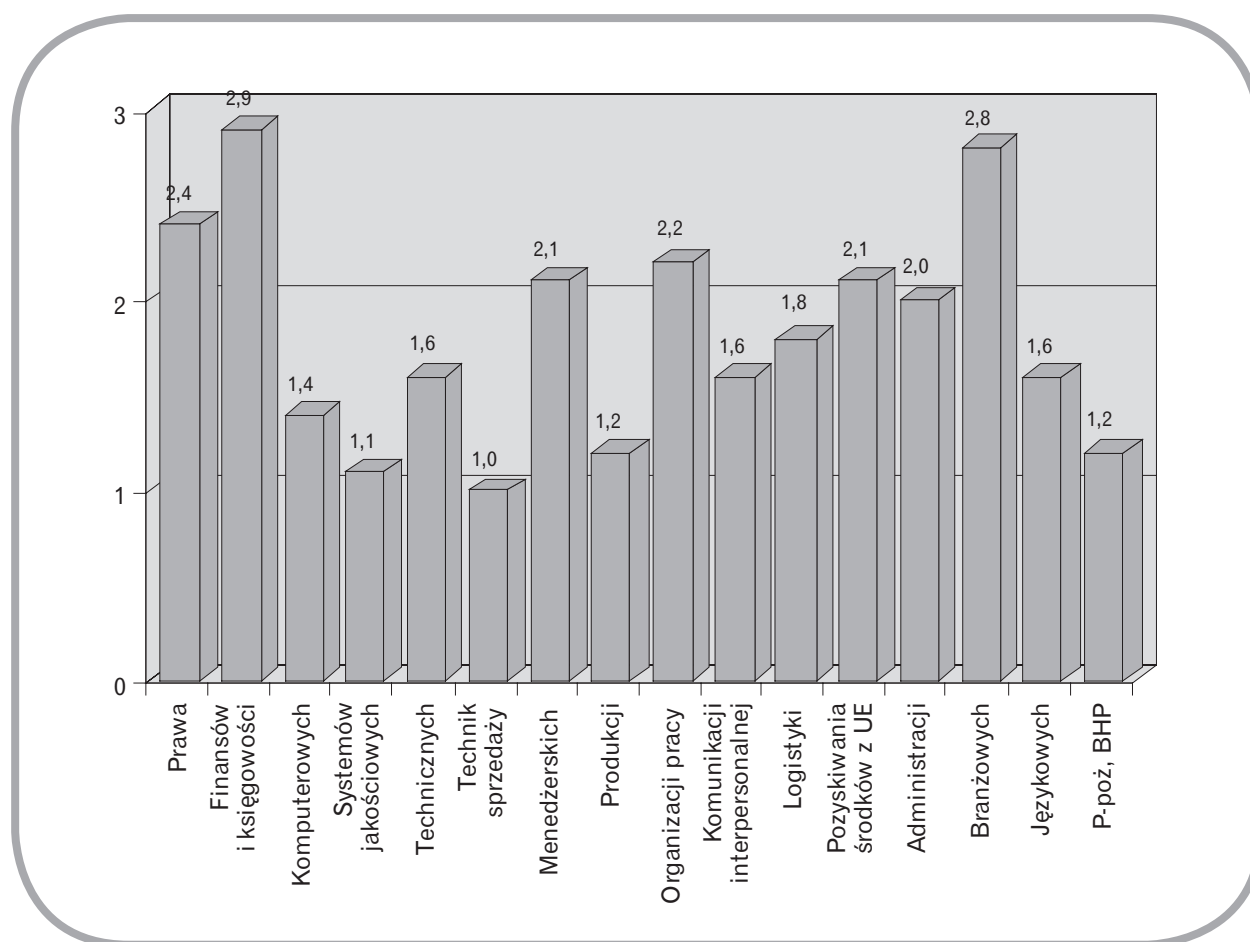
- kumulację negatywnych cech społecznych i ekonomicznych w regionach wiejskich i słabo zurbanizowanych,
- brak zaufania do inicjatyw podejmowanych przez przedsiębiorstwa społeczne,
- niski poziom aktywności społeczności lokalnych,
- postrzeganie przedsiębiorstwa społecznego jako podmiotu, działającego w obszarach wykluczenia społecznego, a w związku z tym, oferującego dobra i usługi na niskim poziomie,
- brak zaufania społecznego dla tworzenia partnerstwa oraz brak umiejętności współpracowania na rzecz realizacji wspólnych celów,
- brak kooperacji pomiędzy przedsiębiorstwami społecznymi na szczeblu lokalnym,
- 50% badanej populacji uznaje, że są to przeszkody, które znacząco utrudniają prowadzenie działalności gospodarczej i społecznej.

Szczególnie często wskazywaną przez respondentów przeszkodą jest wizerunek przedsiębiorstw społecznych (75% respondentów uważa, że jest to przeszkoda, która uniemożliwia bądź też znacząco utrudnia prowadzenie działalności). Wiele z nich wyrażało opinię, że o wiele łatwiej jest znaleźć pracownika lub klienta, ukrywając społeczny charakter przedsiębiorstwa.

Respondenci zwracali uwagę na występowanie swoistego rodzaju dyskryminacji przedsiębiorstw społecznych (odnosząc swoją sytuację do podmiotów komercyjnych), w tym na brak dostępu do bezpłatnych lub dofinansowywanych szkoleń z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej oraz na brak szkoleń specjalistycznych. Jednym z nielicznych szkoleń, w których mogą brać udział pracownicy przedsiębiorstw społecznych, są te, adresowane do organizacji pozarządowych. Jednakże profil tych szkoleń (nieujmowanie w nich problematyki przedsiębiorczości) powoduje, że szkolenia te są dla nich użyteczne jedynie w ograniczonym stopniu.

Szczególnym przykładem nierównego traktowania podmiotów na rynku jest spółdzielnia socjalna, która, co podkreślają przedstawiciele tych podmiotów, musi zatrudniać wyłącznie osoby wykluczone lub podlegające ryzyku wykluczenia społecznego, natomiast ze strony państwa traktowana jest jak zwykły podmiot gospodarczy. Takie podejście w wielu kwestiach dyskwalifikuje spółdzielnie socjalne w walce o kontrakty, również w zakresie realizacji usług publicznych zleczanych przez samorządy a nawet przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

Respondenci podkreślali również, że przedsiębiorstwo społeczne jako quasi-przedsiębiorstwo ma małe szanse na uzyskanie środków inwestycyjnych w ramach funduszy strukturalnych. Prowadzi to do sytuacji, gdzie poprzez realizację określonego projektu powstaje przedsiębiorstwo społeczne, które posiada odpowiednich pracowników, nie ma jednak możliwości dokonywania inwestycji, co nierzadko skutkuje jego upadkiem. Sytuacja ta bardziej korzystnie przedstawia się w odniesieniu do tych przedsiębiorstw społecznych, które są powiązane z podmiotami trzeciego sektora. Daje im to możliwość dodatkowego wsparcia finansowego. Respondenci zwracali również uwagę, że przedsiębiorstwo społeczne (np. założone w formie prawnej ZAZ) nie może pozyskiwać środków tak, jak podmiot sektora pozarządowego, natomiast przedsiębiorstwo powstałe jako podmiot wyodrębniony z organizacji pozarządowej, może ze środków tych korzystać.

Rysunek 3. Wartość górnego kwartyła zapotrzebowania na szkolenia w skali od 1 do 3, gdzie 1 oznacza przydatne, 2 – bardzo potrzebne, 3 – niezbędne

Źródło: Opracowanie własne.

Za istotną kwestię uznana została faktyczna niemożność realizacji jednego z podstawowych celów działalności przedsiębiorstw społecznych, jakim jest przywracanie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym na rynek pracy. Brak możliwości preferencyjnego zatrudniania osób wychodzących z sektora ekonomii społecznej na otwarty rynek pracy, implikuje zatrzymanie tych osób w przedsiębiorstwach społecznych. Dla potencjalnego pracodawcy bardziej opłacalnym staje się

zatrudnienie osoby bezrobotnej, zarejestrowanej w Urzędzie Pracy, niż pracownika przedsiębiorstwa społecznego. Zjawisko to pogłębiane jest przez swoisty rodzaj stygmatyzacji pracowników sektora ekonomii społecznej jako osób bez kwalifikacji, z ewentualnymi uzależnieniami lub problemami natury psychicznej lub osobowościowej. Brak preferencji w zatrudnianiu takich osób oraz brak preferencji dla pracodawców w sytuacji przeprowadzania szkoleń lub odbywania stażu przez osoby z tego sektora, skutecznie blokuje przepływ pracowników z sektora ekonomii społecznej do otwartego rynku pracy.

Wiele interesujących informacji pozyskano w odniesieniu do zagadnień dotyczących działań, które należy podjąć, aby wesprzeć proces tworzenia przedsiębiorstw społecznych. Za najistotniejsze uznano:

- wypracowanie narzędzi wsparcia finansowego przedsiębiorstw społecznych (połowa badanych uznała, że jest to działanie nieodzowne, natomiast 90% badanych stwierdziło, że działania w tym zakresie znacząco przyczynią się do sprawnego funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych),
- wprowadzenie systemu preferencyjnego zatrudnienia (ulgi dla przedsiębiorcy, zwolnienia pracownika z części opłat, składek) dla osób przechodzących z zatrudnienia w przedsiębiorstwach społecznych na otwarty rynek pracy,
- tworzenie bazy informacyjnej, dotyczącej możliwości pozyskiwania środków finansowych oraz zarządzania przedsiębiorstwem społecznym,
- stworzenie przedsiębiorstwom społecznym możliwości udziału w szkoleniach z zakresu finansów i księgowości oraz specjalistycznych szkoleń odpowiadających profilowi przedsiębiorstwa, szkoleń z organizacji pracy, prawa, zarządzania, pozyskiwania funduszy UE oraz administracji.

Równie interesujące informacje uzyskano w odpowiedzi na pytania, dotyczące działań systemowych, służących wspieraniu przedsiębiorczości społecznej. W tym obszarze wskazano:

- potrzebę stworzenia ustawy regulującej funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych oraz podmiotów z nimi współpracujących (96% wskazań),
- stworzenie instytucjonalnego systemu wsparcia (doradztwo, szkolenia, pomoc finansowa i rzeczowa) dla przedsiębiorstw społecznych (60%),
- włączenie przedsiębiorstw społecznych w system tworzenia, wdrażania i koordynacji polityki społecznej (56%),
- budowanie pozytywnego wizerunku przedsiębiorstw społecznych oraz promocja idei przedsiębiorczości społecznej (54%),
- ułatwienie przedsiębiorstwom społecznym dostępu do środków z Funduszy Strukturalnych UE (52%),
- stworzenie przejrzystego systemu pozyskiwania wsparcia, transparentność procesu decyzyjnego, obiektywne kryteria selekcji i weryfikacji (48%).

9. Konkluzje

W wyniku przeprowadzonych badań scharakteryzowane zostały działające w Polsce przedsiębiorstwa społeczne. Charakterystyka ta została uporządkowana w ramach trzech zdefiniowanych wymiarów: aksjologii, prakseologii oraz przyzwolenia społecznego. W kolejnym etapie badań, w efekcie wielostopniowej analizy, zidentyfikowane zostały kluczowe czynniki rozwoju przedsiębiorstw społecznych. Poniżej przedstawione zostały podstawowe konkluzje będące podsumowaniem przeprowadzonych badań.

Wymiar 1. Aksjologia

Analiza potencjału i siły oddziaływania przedsiębiorstw społecznych wykazała, iż większość z badanych podmiotów prowadzi działalność gospodarczą i społeczną, wykraczającą poza granice miasta i gminy. Świadczyć to może o rosnącym potencjale przedsiębiorstw społecznych oraz o dobrej kondycji sektora. Można jednak przypuszczać, że ten obraz nie jest jednoznacznym odzwierciedleniem sytuacji sektora. Ponad połowa badanych podmiotów jest ściśle powiązana z organizacjami pozarządowymi. Organizacje pozarządowe były inicjatorami powstania tych przedsiębiorstw lub też miały na ich powstanie największy wpływ. Aktualnie większość z tych przedsiębiorstw działa jako wyodrębniona komórka organizacji pozarządowej. Można zatem stwierdzić, że większość spośród działających przedsiębiorstw posiada silnego protektora, który wspomógł powstanie podmiotu. Często jego pomoc nie kończy się na fazie powstania przedsiębiorstwa, lecz trwa przez cały okres prowadzenia przez niego działalności. Można domniemywać, że jedną z kluczowych słabości

sektora są problemy, jakie napotykają samodzielnie tworzone przedsiębiorstwa społeczne bez lub z niskim poziomem potencjału i kapitału początkowego. Taka sytuacja przełożyła się na powstanie dysproporcji pomiędzy liczbą i jakością przedsiębiorstw społecznych, która jest efektem posiadania silnego protektora bądź jego braku.

Forma prawna podmiotów, określających się jako przedsiębiorstwa społeczne jest zróżnicowana. Do tej grupy zaliczają się takie podmioty prawne jak: fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie socjalne, zakłady aktywności zawodowej, warsztaty pracy chronionej. Jako podstawowe cele prowadzonej przez siebie działalności przedsiębiorstwa społeczne wskazują: aktywizację wspólnot lokalnych w zakresie realizacji celów społecznych i gospodarczych, reintegrację z rynkiem pracy osób wykluczonych i ich zatrudnianie oraz budowanie i wzmacnianie więzi międzyludzkich. Natomiast jako podstawowe korzyści wynikające z prowadzonych przez nie działań, badane podmioty wskazały aktywizację lokalnej społeczności w ograniczaniu zjawiska wykluczenia społecznego, tworzenie miejsc pracy oraz dostarczanie usług szkoleniowych osobom pracującym w przedsiębiorstwie społecznym oraz osobom uczestniczącym w jego działalności. Egzemplifikacja celów oraz korzyści płynących z działalności przedsiębiorstw społecznych świadczy o ukierunkowaniu sektora na realizację potrzeb społeczności lokalnych, w których działają. Ich działalność możemy scharakteryzować jako bezpośrednie przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu poprzez aktywizację i pracę. Natomiast zmarginalizowanie takiej formy działalności jak dostarczanie dóbr i usług adresowanych do społeczności lokalnych, może oznaczać słabą pozycję przedsiębiorstw społecznych na rynku usług publicznych lub też wskazywać na ich niezdolność do identyfikacji potrzeb lokalnych.

Wymiar 2. Prakseologia

Analiza finansowego aspektu prowadzonej przez przedsiębiorstwa społeczne działalności wykazała, że przychody przedsiębiorstw można zakwalifikować jako stabilne. Biorąc pod uwagę, że są to opinie subiektywne, uzyskany wynik świadczy o wysokim poziomie stabilności przychodów. Należy każdorazowo przypominać, że wykazane wcześniej trudności związane z tworzeniem samodzielnych bytów w sektorze świadczą o tym, iż opisywane wyniki dotyczą grupy przedsiębiorstw społecznych, które z reguły dobrze radzą sobie na rynku oraz takie, które często posiadają silnego protektora, co w konsekwencji może znacząco wpływać na stabilizację finansową tych przedsiębiorstw. Ważnym źródłem przychodów badanych podmiotów jest działalność gospodarcza, na dalszych miejscach wymieniane były środki finansowe, przekazywane przez samorządy lokalne oraz środki z funduszy europejskich. Wysoki poziom przychodów z działalności gospodarczej świadczy o skuteczności zarządzania podmiotami oraz o ich wysokim stopniu samodzielności finansowej. Wysoki udział przychodów z działalności gospodarczej implikuje uzależnienie ich stabilności od kilku czynników: popytu na oferowane przez przedsiębiorstwa społeczne produkty, koniunktury gospodarczej, kosztów pracy oraz najmu i utrzymania lokalu. Czynniki te można zaliczyć do kluczowych dla rozwoju przedsiębiorstw, choć należy zauważyć, że są to elementy obiektywne, na które przedsiębiorstwo ma znikomy wpływ albo nie ma żadnego – jak w przypadku koniunktury gospodarczej. Natomiast istnieje druga grupa kluczowych czynników, decydujących o stabilności finansowej całego sektora. Są to elementy administracyjne, które niestety często można zaliczyć do grupy subiektywnych i uznaniowych. Wpływ tych czynników może być dwójaki: mogą one prowadzić do stabilizacji przychodów przedsiębiorstwa poprzez podpisywanie długoterminnych umów na realizację określonych programów lub świadczenie usług publicznych. Mogą też wpływać na destabilizację ich sytuacji finansowej poprzez częste opóźnienia w przekazywaniu im środków.

Analizując wpływ czynnika ludzkiego na działalność przedsiębiorstw społecznych, należy zauważyć znaczące niedobory zarówno w zatrudnieniu, jak i w liczbie wolontariuszy, pracujących na rzecz przedsiębiorstwa. Brak chętnych do pracy może być czynnikiem, który wydatnie będzie się przyczyniał do spowalniania rozwoju przedsiębiorczości społecznej. Warte zauważenia jest fakt, iż według badanych podmiotów znacznie wzrasta udział i zaangażowanie społeczności lokalnej w pracach na rzecz przedsiębiorstw społecznych, co w dłuższej perspektywie czasowej może przyczynić się do likwidacji niedoboru pracowników.

Wymiar 3. Przyzwolenie społeczne

Podsumowując badania w zakresie przyzwolenia społecznego, warto odnotować fakt ważnego udziału w życiu przedsiębiorstw społecznych podmiotów, które były inicjatorami ich powstania. Potwierdza to wcześniejsze spostrzeżenia, dotyczące znaczącego udziału w sukcesie rynkowym przedsiębiorstw społecznych silnego protektora. Przedsiębiorstwa społeczne w dużej mierze są uzależnione od usług zewnętrznych, najczęściej preferencyjnych. Stąd płynący wniosek, że jednym z kluczowych czynników dla rozwoju sektora jest stworzenie stabilnej i działającej na preferencyjnych zasadach infrastruktury oferującej usługi dla przedsiębiorstw.

Współpraca przedsiębiorstw społecznych z podmiotami zewnętrznymi oceniana jest w zróżnicowany sposób. Ogólnie współpracę tę ocenia się wysoko. Przeprowadzone badania pokazują, że im wyższy jest poziom aktywności przedsiębiorstwa społecznego w zakresie współpracy z innymi podmiotami, tym większa jest skala i intensywność jego zaangażowa-

nia na wszystkich płaszczyznach we współpracę z podmiotami gospodarczymi. Stąd też, jeżeli za podstawowy atrybut działalności przedsiębiorstwa społecznego uznana została realizacja celów społecznych poprzez działalność gospodarczą, najbliższej wyznaczonego celu znajdują się najaktywniejsze przedsiębiorstwa społeczne, których obszary współpracy są najszerze. W tym aspekcie kluczowym czynnikiem dla rozwoju przedsiębiorstwa społecznego jest poziom jego aktywności oraz umiejętność współpracy z różnymi podmiotami.

Bariery rozwoju sektora oraz kluczowe czynniki rozwoju

Za istotne dla rozwoju sektora formy wsparcia przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych uznali dotacje bezpośrednie, preferencyjne pożyczki oraz kredyty. Za mniej istotne uznane zostały dostęp do bezpłatnych usług informacyjnych i doradczych oraz możliwość korzystania z funduszy gwarancyjnych i funduszy poręczeń kredytowych.

Zidentyfikowane zostały podstawowe bariery rozwoju przedsiębiorstw społecznych, a zaliczono do nich: kumulację negatywnych cech społecznych i ekonomicznych w regionach wiejskich i słabo zurbanizowanych, brak zaufania do inicjatyw podejmowanych przez przedsiębiorstwa społeczne, niski poziom aktywności społeczności lokalnych, brak zaufania społecznego dla tworzenia partnerstwa i umiejętności współpracowania na rzecz realizacji wspólnych celów oraz brak kooperacji pomiędzy przedsiębiorstwami społecznymi. Szczególnie często wskazywanym czynnikiem, wpływającym bezpośrednio na działalność i rozwój przedsiębiorstw społecznych, jest ich wizerunek. Liczna grupa przedstawicieli badanych przedsiębiorstw społecznych wyraziła opinię, że łatwiej jest znaleźć pracownika lub klienta ukrywając społeczny charakter przedsiębiorstwa.

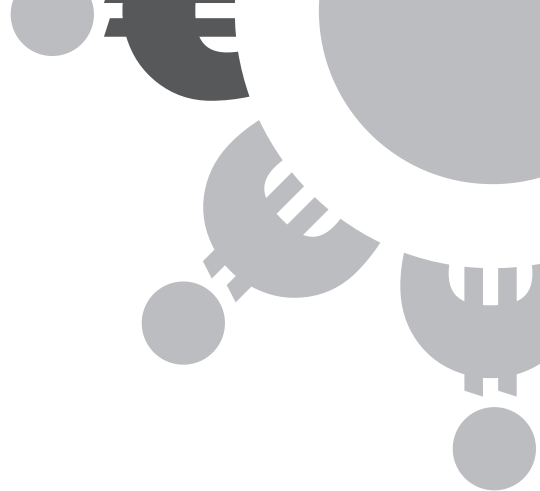
Bardzo ważnym czynnikiem osłabiającym pozycję przedsiębiorstw społecznych, działających na rynku autonomicznie, jest traktowanie ich w rozumieniu prawa jako podmioty sektora pozarządowego. Skutkiem takiego traktowania jest występowanie swoistego rodzaju dyskryminacji przedsiębiorstw społecznych w odniesieniu do podmiotów komercyjnych. Ten rodzaj dyskryminacji jest szczególnie widoczny w dostępie do preferencyjnych rodzajów szkoleń branżowych oraz w pozyskiwaniu środków pod inwestycje. W innym przypadku przedsiębiorstwa te nie są uznawane przez prawo za organizacje pozarządowe i nie mogą pozyskiwać środków finansowych tak jak one. Kluczowym czynnikiem zdefiniowanym na tym etapie badawczym i potwierdzonym na dalszym, jest brak wyraźnej definicji prawnej podmiotów, działających w ramach sektora ekonomii społecznej. Najlepszym sposobem na rozwiązanie tego problemu byłoby stworzenie ustawy, regulującej zasady prowadzenia tego typu działalności.

Ostatnim etapem identyfikacji czynników kluczowych dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej była subiektywna ocena sytuacji w sektorze ekonomii społecznej, dokonana przez przedstawicieli badanych podmiotów, a pozwalająca określić, które z czynników mają kluczowe znaczenie dla prowadzonej przez nich działalności. Za działania konstytutywne dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej uznane zostały: wypracowanie narzędzi wsparcia finansowego, wprowadzenie systemu preferencyjnego zatrudnienia (ulgi dla przedsiębiorcy, zwolnienia pracownika z części opłat, składek) dla osób przechodzących z zatrudnienia w przedsiębiorstwach społecznych na otwarty rynek pracy, tworzenie bazy informacyjnej dotyczącej możliwości pozyskiwania środków finansowych oraz stworzenie przedsiębiorstwom społecznym możliwości udziału w odpowiednich szkoleniach. Wskazano ponadto na potrzebę wypracowania ustawy, regulującej funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych (potrzeba ta została zidentyfikowana już na wcześniejszym etapie badań), stworzenie instytucjonalnego systemu wsparcia, włączenie przedsiębiorstw społecznych w system tworzenia, wdrażania i koordynacji polityki społecznej, budowanie pozytywnego wizerunku przedsiębiorstw społecznych, ułatwienie przedsiębiorstwom społecznym dostępu do środków z Funduszy Strukturalnych UE oraz stworzenie przejrzystego systemu pozyskiwania wsparcia.

Literatura

- Aiken M., *Przedsiębiorstwo społeczne w ekonomii społecznej. Rozwiązania brytyjskie na tle tradycji europejskiej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 59-72
- Blunkett D., *Civil Renewal: a New Agenda. The CSV Edith Kahn Memorial Lecture*, [London] 2003
- Borzaga C., Defourny J., *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London 2001
- Defourny J., *Przedsiębiorstwo społeczne w poszerzonej Europie: koncepcja i rzeczywistość*, w: *Ekonomia społeczna: II Europejska Konferencja Ekonomii Społecznej, Kraków 2004: materiały*, [Ministerstwo Polityki Społecznej], Warszawa 2005, s. 43-65
- Defourny J., Develtere P., *The Social Economy: the Worldwide Making of a Third Sector*, Routledge, London 2001

- Izdebski H., Matek M., *Formy prawne podejmowania i prowadzenia działalności służącej realizacji celów społecznie użytecznych poza sektorem finansów publicznych, w szczególności w zakresie aktywizacji osób bezrobotnych, w świetle idei ekonomii społecznej i obowiązującego stanu prawnego*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Warszawa 2005
- Kaźmierczak T., *Centra integracji społecznej jako pomysł na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu? Refleksje wokół ustawy o zatrudnieniu socjalnym*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 94-103
- Królikowska A., *Finansowanie instytucji ekonomii społecznej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 73-82
- Kwaśnicki W., *Gospodarka społeczna z perspektywy ekonomii liberalnej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 10-35
- Leadbeater Ch., *The Rise of the Social Entrepreneur*, Demos, London 1997
- Leś E., *Nowa ekonomia społeczna: wybrane koncepcje*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 36-44
- Loss M., *Spółdzielnie socjalne we Włoszech*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 45-58
- Pearce J., *Social Enterprise in Anytown*, Calouste Gulbenkian Foundation, London 2003
- Praszkier R., Nowak A., *Zmiany społeczne powstałe pod wpływem działalności przedsiębiorców społecznych*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 140-157
- Roelants B. (red.), *Pierwsza Europejska Konferencja na temat Ekonomii Społecznej w Europie Środkowo-Wschodniej: dokument przygotowawczy*, [on line], CECOP 2002, dostępny w: www.abramowski.netstrefa.com.pl/ekspo2002.pdf [09.03.2008]

Konrad Dudzik

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Tomasz Kucharski

Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej

Przedsiębiorstwa społeczne. Dobre praktyki

I. Pojęcia oraz status sektora ekonomii społecznej

I.1. Definicja pojęcia ekonomii społecznej oraz tworzących ją podmiotów

Ekonomia społeczna oraz działające w tym obszarze gospodarki przedsiębiorstwa społeczne stanowią bardzo istotne połączenie pomiędzy sektorem prywatnym a trzecim sektorem, stając się tym samym jedną z ważnych instytucjonalnych form powiązania społeczeństwa obywatelskiego z gospodarką rynkową. Większość przedsiębiorstw społecznych funkcjonuje w ramach istniejących organizacji pozarządowych bądź też powstała na bazie tych instytucji i przy ich znacznym wsparciu. Dlatego też nie sposób analizować sektora ekonomii społecznej bez nawiązania do istoty i przesłanek kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego, którego istnienie stanowi podstawę funkcjonowania demokracji we współczesnym państwie.

Ta swoistego rodzaju infrastruktura społeczna umożliwia dzięki swym formom organizacyjnym zarówno prezentowanie zróżnicowanych grupowych interesów, jak i komunikację pomiędzy poszczególnymi grupami, a także pomiędzy tymi grupami a władzą publiczną. Bez tak rozumianego społeczeństwa obywatelskiego demokracja jest tylko niewiele znaczącym systemem formalnych zasad sprawowania władzy. Z drugiej zaś strony, społeczeństwo bez demokratycznych form decydowania o sposobie sprawowania władzy władzy jest niepełne i pozbawione rzeczywistego znaczenia. Rola społeczeństwa obywatelskiego z politycznego punktu widzenia sprowadza się, najogólniej mówiąc, do utrzymania stabilności systemu, bez której urząd demokratyczny nie może funkcjonować. To infrastruktura społeczna stwarza warunki dla zaspokajania potrzeb ludzi na bardzo różnych poziomach, m.in. w wymiarze: psychologicznym (np. poczucie zakorzenienia), społeczno-ekonomicznym (np. obrona interesów grupowych, mniejszościowych, wspólne zaspokajanie potrzeb) oraz politycznym (np. możliwość bezpośredniej aktywności w sferze publicznej). Jako wskaźnik rozmiaru oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego można przyjąć siłę sektora ekonomii społecznej oraz realne możliwości działania tworzących go instytucji i stopień rozwoju ich wzajemnych relacji (Frączak 2002, s. 19-20).

W literaturze oraz działalności politycznej można wyodrębnić wiele sposobów podchodzenia do zagadnienia samej istoty społeczeństwa obywatelskiego. Według Jean Cohen i Andrew Arato społeczeństwo obywatelskie jest rozumiane jako sfera interakcji społecznej pomiędzy gospodarką a państwem, złożoną przede wszystkim ze sfery intymnej (w szczególności rodziny), sfery stowarzyszeń (w szczególności dobrowolnych), ruchów społecznych oraz form społecznego komunikowania się. Nowoczesne społeczeństwo jest tworzone zatem przez formy samodzielnego konstytuowania się i mobilizacji (Cohen, Arato 1999, s. ix).

Wielu badaczy społecznych podkreśla pozytywny wpływ społeczeństwa obywatelskiego na gospodarkę przez tworzenie stabilizujących ram społecznych, które „cywilizują” rynek i sprzyjają akceptacji gospodarki rynkowej. Ponadto wskazuje się na jego funkcje w ułatwianiu przepływu informacji, kształtowaniu świadomości konsumentów, zapewnianiu standardów profesjonalnych i jakościowych.

Pojęcie ekonomii społecznej nie jest proste do zdefiniowania, gdyż ma bardzo szeroki zakres i dotyka wielu sfer życia społecznego. Niemniej, ujmując ten termin w najprostszy sposób można powiedzieć, iż oznacza on prymat działania na rzecz ludzi (członków, podopiecznych) nad maksymalizacją zysku (*Ekonomia* 2005, s. 10). Komisja Europejska traktuje

ekonomię społeczną jako „część gospodarki, w której przedsiębiorstwa są tworzone przez i dla tych, którzy mają wspólne potrzeby i są odpowiedzialne za tych, którym mają służyć” (Roelants 2002, s. 28). Inna definicja, stworzona w ramach prac europejskiego komitetu czterech głównych podmiotów ekonomii społecznej (CEP-CMAF – Europejska Stała Konferencja Spółdzielni, Towarzystw Ubezpieczeń Wzajemnych, Organizacji i Fundacji) określa ekonomię społeczną jako szczególną formę przedsiębiorczości ze specyficznymi cechami, która przede wszystkim jest oceniana przez swój wkład w dziedzinę solidarności, spójności społecznej oraz rozwoju terytorialnego (Tamże, s. 28).

Z przytoczonych powyżej definicji wynika, iż ekonomia społeczna zaspokaja potrzeby, z którymi nie do końca mogą sobie poradzić inne sektory, a jest to możliwe dzięki temu, iż:

- oparta jest ona na wartościach solidarności i osobistego zaangażowania w życie społeczne,
- generuje miejsca pracy o wysokiej jakości, polepsza poziom życia oraz stwarza korzystne warunki do rozwoju nowych form przedsiębiorczości,
- odgrywa bardzo ważną rolę w rozwoju spójności społecznej oraz rozwoju lokalnym,
- bierze udział w procesie umacniania demokracji oraz tworzeniu stabilności i pluralizmu ekonomii rynkowej,
- odpowiada wartościom i strategicznym celom Unii Europejskiej, takim jak: spójność społeczna, pełne zatrudnienie, walka przeciwko biedzie i wykluczeniu społecznemu oraz lepsze rządy i stały rozwój (Tamże, s. 7).

Można zatem powiedzieć, iż sektor ekonomii społecznej uzupełnia lukę w gospodarce, w której tradycyjne przedsiębiorstwa nie funkcjonują ze względu na brak wystarczającej opłacalności, a typowe organizacje społeczne nie potrafią działać efektywnie. Wszystkie przytoczone powyżej funkcje ekonomia społeczna może pełnić dzięki działalności różnego rodzaju instytucji społecznych, które można zdefiniować jako „podmioty gospodarcze i społeczne aktywne we wszystkich sektorach, które wyróżniają się ze względu na swoje cele oraz szczególną formę przedsiębiorczości” (Tamże, s. 6). Organizacje te mogą przybierać różne formy, wśród których można wymienić: towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, banki spółdzielcze, spółdzielnie, stowarzyszenia, fundacje, fundusze poręczeniowe, przedsiębiorstwa społeczne i socjalne. Instytucje te podejmują aktywną działalność w takich obszarach jak: ochrona zdrowia, opieka społeczna, banki, ubezpieczenia, produkcja rolnicza, sprawy konsumentów, sektor mieszkaniowy, edukacja, kultura oraz sport i wypoczynek w czasie wolnym.

Z kolei John Pearce definiuje przedsiębiorstwa społeczne jako ogół „wszystkich podmiotów gospodarczych, które mają społeczny cel, nie są zorientowane na tworzenie i dystrybucję kapitału oraz mają demokratyczną, wymierną i opartą na wspólnym zarządzaniu strukturę” (Pearce 2003). Jak można zauważyć, podmioty ekonomii społecznej przybierają bardzo różne formy prawne i funkcjonują według różnych zasad w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Jednakże przedsiębiorstwa te różnią się w sposób wyraźny od instytucji kapitałowych dzięki pewnym szczególnym cechom, którymi się charakteryzują, mianowicie:

- prymat celów indywidualnych i społecznych nad zyskiem,
- otwarte i dobrowolne członkostwo,
- demokratyczna kontrola przez członków (z wyjątkiem fundacji),
- połączenie potrzeb członków i potrzeb ogólnych,
- obrona i rozwijanie wartości solidarności i odpowiedzialności,
- autonomiczne zarządzanie i niezależność od władz publicznych,
- przeznaczenie wypracowanego zysku do realizacji celów stabilnego rozwoju, realizacji usług dla członków lub usług ogólnych (*Ekonomia* 2005, s. 9-10).

Dodatkowo przedsiębiorstwa społeczne pozwalają poszczególnym obywatelom robić to, co największe firmy robiły od początku lat 90., czyli łączyć się i koordynować zasoby oraz zdolności. Zbierają one w jednym miejscu umiejętności, wiedzę, kapitał oraz pracę wielu osób, przez co mogą osiągać odpowiednią skalę produkcji i usług, będąc przy okazji konkurencyjnymi.

I.2. Przesłanki kształtowania oraz znaczenie podmiotów ekonomii społecznej w gospodarce

Współczesna ekonomia społeczna, podobnie jak ruch spółdzielczy posiada korzenie mocno osadzone w przeszłości w koncepcji filozofii społecznej, która pojawiła się w XIX w. i przetrwała do dnia dzisiejszego, ulegając długo trwającej ewolucji. Rosnąca wiedza oraz uznanie dla sektora ekonomii społecznej w Europie, a także zwiększające się zainteresowa-

nie przedsiębiorczością wykraczającą poza klasyczne schematy, spowodowały pojawienie się koncepcji przedsiębiorstwa społecznego. Mimo, iż jeszcze kilkanaście lat temu mało kto o nim wspominał, pojęcie to niezwykle szybko rozprzestrzeniło się i nadal rozprzestrzenia się coraz mocniej w Europie i na kontynencie amerykańskim.

Na początku lat 90. w Stanach Zjednoczonych kilka fundacji i uniwersytetów uruchomiło programy szkoleniowe oraz programy wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych takie, jak np. inicjatywa pod nazwą „Social Enterprise Initiative” podjęta w 1993 r. przez Harvard Business School. W kontekście amerykańskim idea przedsiębiorstwa społecznego pozostała jednak pojęciem dość szerokim, określającym głównie różne formy handlowe działalności gospodarczej, służące danemu celowi społecznemu (Defourny 2005, s. 45).

W Europie koncepcja przedsiębiorstwa społecznego pojawiła się w 1991 r., kiedy włoski parlament uchwalił ustawę zapewniającą specjalny status „spółdzielniom socjalnym”, które w owym czasie bardzo intensywnie się rozwijały. Spółdzielnie te narodziły się jako odpowiedź na cały szereg potrzeb niezaspokojonych lub źle rozpoznanych przez instytucje publiczne. Kolejnym etapem rozwoju tej koncepcji w różnych krajach europejskich było powstanie w 1996 r. europejskiej sieci badaczy, zajmujących się studiami nad organizacjami społecznymi w Europie. Sieć ta działała przez cztery lata i stopniowo wypracowała wspólny punkt widzenia w odniesieniu do przedsiębiorstwa społecznego. W 1997 r. na Europejskim Szczycie w Luksemburgu poświęconym zatrudnieniu po raz pierwszy w tekście Rady Ministrów Europejskich nawiązano wyraźnie do ekonomii społecznej i wpisano ją do zbioru głównych kierunków polityki na rzecz zatrudnienia w części poświęconej przedsiębiorczości. Natomiast w 2003 r. UE przyjęła statut Europejskiej Spółki Spółdzielczej i opublikowała komunikat dla rządów i instytucji europejskich na temat promocji spółdzielczości w Europie (*Ekonomia* 2005, s. 14).

Przyznanie ekonomii społecznej szczególnego miejsca w polityce państwowej i międzynarodowej prowadzi do jej upowszechnienia oraz stopniowej standaryzacji. Organizacje ekonomii społecznej, chcąc być partnerem dla instytucji europejskich, ukonstytuowały się w Stałą Konferencję Ekonomii Społecznej (CEP-CMAF) złożoną z europejskich spółdzielni, towarzystw pomocy wzajemnej, stowarzyszeń i fundacji oraz krajowych platform ekonomii społecznej. Zadaniem tej instytucji jest uzgadnianie stanowisk, przedstawianie propozycji oraz reprezentowanie organizacji sektora ekonomii społecznej.

Wszystkie te inicjatywy są wyrazem rosnącego w siłę sektora przedsiębiorstw społecznych, które stanowią ponad 8% wszystkich europejskich przedsiębiorstw, co daje liczbę około miliona organizacji wytwarzających 10% produktu krajowego brutto i generujących 10% całkowitego zatrudnienia Unii Europejskiej (Pieńkowska, dok.elekt.).

Pomimo, iż pojęcie ekonomii społecznej nie jest jeszcze dobrze zakorzenione w naszym kraju, Polska ma bogate tradycje w tej dziedzinie. Załączkami ekonomii społecznej na ziemiach polskich były powstające już XVII w. „porządki ognio-we” – organizacje wzajemnej pomocy przeciwpożarowej mieszkańców miast. Jednak rzeczywistego znaczenia ten sektor gospodarki nabrał dopiero po 1860 r., kiedy w zaborze pruskim powstały pierwsze stowarzyszenia rolnicze o charakterze samopomocowym, które miały za zadanie podnoszenie kultury rolnej oraz propagowanie polskiej kultury i języka. Pod koniec XIX w. na wsi rozpowszechnione były również spółdzielnie handlowe oraz spółdzielnie przetwórstwa i zbytu produktów rolnych. Natomiast w okresie międzywojennym wykształciły się i rozwinęły dwie formy instytucji do dziś uznawane za klasyczne mechanizmy ekonomii społecznej, mianowicie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych oraz spółdzielnie. Polski ruch spółdzielczy należał wtedy do najbardziej dynamicznych w ówczesnej Europie.

Po zakończeniu II wojny światowej instytucje ekonomii społecznej, które przetrwały lata okupacji i zaczęły powoli się odbudowywać, zostały zlikwidowane bądź podporządkowane państwu przez ówczesne władze komunistyczne. Równocześnie wykorzystano przedwojenne nazwy i formy organizacyjne, żeby tworzyć nowe instytucje pozbawione jakiegokolwiek autonomii, które z przedwojennymi nie miały nic wspólnego oprócz nazwy. Po 1956 r. nastąpiła łagodna liberalizacja, w wyniku której powstały stowarzyszenia, spółdzielnie i związki, których działalność często okazywała się bardzo pożyteczna, jednak ze względu na pełną zależność od państwa nie można ich zaliczyć do sektora ekonomii społecznej (*Ekonomia* 2005, s. 12-13).

Po 1989 r. w wyniku zmian politycznych i przywrócenia rzeczywistej partycypacji społecznej, nastąpił w Polsce powrót samorządnych instytucji społecznych na scenę publiczną, co należy zaliczyć do najcenniejszych osiągnięć przemian ustrojowych. W ciągu kilkunastu ostatnich lat sektor ekonomii społecznej znacznie się rozwinął, choć nie jest jeszcze tak dobrze skonsolidowany i mocny jak w krajach Europy Zachodniej. Do najistotniejszych podmiotów, które go tworzą, możemy zaliczyć: organizacje pozarządowe, banki spółdzielcze, organizacje spółdzielcze i spółdzielnie pracy oraz towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych.

Jeśli chodzi o liczbę organizacji pozarządowych działających w Polsce, to według szacunków stowarzyszenia Klon/Jawor w 2004 r. było zarejestrowanych ponad 45 tys. stowarzyszeń i około 7 tys. fundacji. Gdyby jednak przyjąć rozszerzoną definicję sektora instytucji pozarządowych i dołączyć do niego komitety społeczne, jednostki ochotniczej straży pożarnej, związki zawodowe, jednostki kościołów i związków wyznaniowych oraz mniej liczne związki pracodawców i partii politycznych, to liczba tych wszystkich instytucji wyniosłaby około 109 tys. Organizacje te dają zatrudnienie na poziomie około 64 tys. etatów, co stanowi 0,59% całkowitego zatrudnienia poza rolnictwem, a ich głównym obszarem działalności jest sport, turystyka, edukacja, kultura, pomoc społeczna oraz ochrona zdrowia (Gumkowska, Herbst 2005, s. 2-3).

Jeśli chodzi o kolejną z wymienianych uprzednio instytucji sektora ekonomii społecznej, jaką są banki spółdzielcze, to na koniec 2005 r. ich liczba w Polsce wyniosła 588, ich przychody operacyjne stanowiły 3,9% przychodów całego sektora bankowego, a zyski ponad 5,5% całkowitych zysków sektora bankowego (*Wyniki* [2006], dok.elekt.).

Spółdzielnie, których jest około 13 tys., działają w trzynastu branżach, z czego najbardziej liczne to spółdzielnie mieszkaniowe, spółdzielnie spóżywców „Społem”, spółdzielnie pracy, spółdzielnie rolnicze oraz spółdzielnie uczniowskie. Natomiast jeśli chodzi o Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych, to jest ich obecnie dziewięć, co stanowi około 0,5% polskiego rynku ubezpieczeń (*Ekonomia* 2005, s. 13).

Pomimo faktu, iż sektor ekonomii społecznej w Polsce po 1989 r. znacznie się rozwinął, to jednak przytoczone powyżej przykłady organizacji, jak i ich odpowiedniki w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, wciąż napotykają na przeszkody, które utrudniają ich rozwój, co wynika między innymi z:

- dominacji „mitu okresu przejściowego”, który jak do tej pory, sprzyjał prowadzeniu polityki opartej na tworzeniu wolnego rynku i niedocenianiu roli organizacji społecznych jako czynników rozwoju zarówno lokalnego, jak i krajowego,
- pewnego rodzaju nieufności w stosunku do spółdzielni, które w wielu krajach jawią się jako organizacje związane z byłym ustrojem komunistycznym i nie cieszą się dobrym wizerunkiem w społeczeństwie,
- bardzo dużej zależności od darczyńców, np. fundacji amerykańskich, które mają tendencję do traktowania ich instrumentalnie i ograniczania ich autonomii, a ponadto zdarza się, iż organizacje społeczne są nie tyle prawdziwym środkiem wyrazu społeczeństwa obywatelskiego, co rezultatem strategii wynikających z okazji do zdobycia finansowania,
- trudności w mobilizowaniu niezbędnych zasobów, zwłaszcza ludzkich (Tamże, s. 58-59).

Niezależnie jednak od tych trudności napotykanych na płaszczyźnie kulturowej, politycznej czy prawnej, podmioty ekonomii społecznej stanowią rzeczywisty potencjał rozwoju, który stanowi strukturę wzmacniającą demokrację polityczną oraz jest istotnym dopełnieniem systemu partyjnego w procesie artykulacji i uzgadniania społecznych interesów. Ponadto organizacje społeczne przyczyniają się do stabilizacji państwa przez włączenie obywateli w sprawy publiczne, przeciwdziałają autorytaryzmowi oraz sprzyjają umacnianiu wartości demokratycznych. Funkcją przedsiębiorstwa społecznego jest nie tylko wytwarzanie określonych dóbr i usług, ale też mobilizacja kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku przez włączanie do uczestnictwa w nim osób dotychczas wykluczonych. Przedsiębiorstwo społeczne jest częścią gospodarki rynkowej, ale specyficzną, bowiem lokującą swoją misję i cele poza rynkiem. Uczestniczy w gospodarce rynkowej, ale według specyficznych reguł, co różni je od przedsiębiorstwa prywatnego.

Przedsiębiorstwo społeczne generuje dodatkową podaż dóbr i usług, ale – co chyba ważniejsze – także dodatkowy popyt rynkowy po stronie osób w nim zatrudnionych, który w innym przypadku nie wystąpiłby. Oczywiście, przedsiębiorstwo takie nie może być dominującą formą gospodarki rynkowej, ale jest niezbędne jako forma uzupełniająca, komplementarna, bez której rynek prowadzi do masowego wykluczenia i samozwężenia. Celem przedsiębiorstw społecznych nie jest rynkowa ekspansja, ale bez nich z czasem rynek nie może się rozszerzać i rozwijać (Hausner, Laurisz 2006, dok. elekt., s. 5-6).

2. Stowarzyszenia i fundacje

Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej „Być Razem”

Adres: 43 - 400 Cieszyń, ul. Ks. Janusza 3.

Telefon/fax/e-mail/www: (033) 47 95 454, (033) 47 95 455, bycrazem@wp.pl, <http://bycrazem.free.ngo.pl/>.

Osoba kontaktowa: Mariusz Andrukiewicz, tel. 0 608 517 144.

Forma organizacyjna: stowarzyszenie.

Podstawa prawna działania: ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach (tekst jednolity; Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855, z późn. zm.).

Data rozpoczęcia działalności: 23 lutego 1996.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: gmina i powiat cieszyński.

Zakres prowadzonej działalności: stowarzyszenie zajmuje się świadczeniem pomocy: socjalnej, psychologicznej, prawnej, mieszkaniowej osobom, które padły ofiarami różnego rodzaju przemocy, podejmuje także działania na rzecz zatrudnienia w ramach robót publicznych, prowadzi działania edukacyjne oraz zajmuje się dystrybucją żywności.

Przesłanki podjęcia działalności

Stowarzyszenie powstało w 1996 r. w odpowiedzi na bierność i słabość systemu pomocy społecznej. Jego założycielami byli młodzi ludzie (pedagodzy, psychologzy, terapeuci, pracownicy socjalni, prawnicy, studenci), którzy nie znajdowali w istniejących instytucjach szeroko rozumianej pomocy społecznej miejsca do realizacji swoich pomysłów na realną, skuteczną i systemową pomoc osobom potrzebującym. W 1997 r. stowarzyszenie przy współpracy z gminą Cieszyń i holenderskimi fundacjami uruchomiło swój pierwszy całodobowy ośrodek, który z dużym powodzeniem działa do dzisiaj pod nazwą Centrum Profilaktyki Edukacji i Terapii „Kontakt”. Ośrodek oferuje pomoc psychologiczną, prawną, grupy terapii zajęciowej, grupy wsparcia, socjoterapeutyczne, samopomocowe i zajęcia dla całych rodzin. W 1999 r., w ramach programu Rządu RP i ONZ, stowarzyszenie uruchomiło kolejne miejsce – hostel dla kobiet i dzieci, ofiar przemocy i innych przestępstw „Przeciw Przemocy – Wyrównać Szanse”.

We współpracy z gminą i Fundacją Pomocy Wzajemnej „Barka” z Poznania w 2001 r., członek stowarzyszenia i dyrektor prowadzonych przez nie placówek, Mariusz Andrukiewicz, założył wspólnie z osobami bezdomnymi pierwsze w Cieszyń miejscu schronienia i edukacji dla osób bezdomnych. Instytucje te działają obecnie pod nazwą Centrum Edukacji Socjalnej wraz z trzema domami wspólnoty przygotowywanymi do przekształcenia w spółdzielnie socjalne lub samodzielne stowarzyszenia. Kolejne przedsięwzięcia stowarzyszenia to Dom Matki i Dziecka, który został uruchomiony w czerwcu 2006 r. oraz Młodzieżowy Klub „Graciarnia”, uruchomiony w październiku tego samego roku. Od 2005 r. stowarzyszenie realizuje program pomocy ofiarom przemocy seksualnej w ramach inicjatywy wspólnotowej UE „Daphne II” (jako jedna z czterech organizacji w Polsce).

Z biegiem czasu działania stowarzyszenia ewoluowały od aktywności usługowej (poradnictwo prawne, psychologiczne, grupy wsparcia, grupy terapeutyczne, grupy socjoterapeutyczne, udzielanie schronienia, żywienie, odzież) w kierunku uaktywniania samopomocowych działań osób, które skorzystały z pomocy (powstawanie grup Anonimowych Alkoholików, stowarzyszeń, spotkaniowych grup wsparcia, grup wolontariuszy działających w różnych samodzielnych programach). Obecnie te dwa kierunki działań charakteryzują działalność stowarzyszenia, wzajemnie się wspierają i uzupełniają.

Od początku istnienia stowarzyszenie stało się ważnym partnerem gminy w kreowaniu polityki społecznej na terenie miasta i wpisało się w system pomocy społecznej jako jego integralny i niezwykle potrzebny element. Stowarzyszenie jest laureatem wielu konkursów, m.in.: półfinalistą konkursu „Pro Publico Bono” w 2000 r., wyróżnienie Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej za osiągnięcia w budowaniu demokracji lokalnej w Polsce w 2005 r., wyróżnienia Prezesa Rady Ministrów, Związku Powiatów Polskich, biskupa Tadeusza Rakoczego.

Działania, jakie podjęto w celu uruchomienia przedsięwzięcia

Część działań podjętych przez założycieli w celu uruchomienia stowarzyszenia została zaprezentowana w poprzednim punkcie, dlatego też poniżej przedstawione zostaną procedury formalne tworzenia stowarzyszeń, wynikające z obowiązujących aktów prawnych. Podstawowe kwestie związane z zakładaniem i funkcjonowaniem stowarzyszeń reguluje ustawa prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r. (Dz. U. Nr 20, poz. 104). W myśl art. 2 § 1 tej ustawy stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych. Stowarzyszenie nie ma narzuconych celów działań, zarówno swoje cele, programy działania, jak i struktury organizacyjne określa samodzielnie. Ponadto stowarzyszenie uchwała akty wewnętrzne, dotyczące jego działalności. Wspomniana ustawa wyodrębnia dwa główne rodzaje stowarzyszeń, mianowicie stowarzyszenia rejestrowe oraz zwykłe.

Stowarzyszenie rejestrowe posiada osobowość prawną, może zakładać terenowe jednostki organizacyjne, łączyć się w związki stowarzyszeń, przyjmować w poczet swych członków osoby prawne oraz korzystać z ofiarności publicznej i przyjmować dotacje od organów władzy państwowej i innych instytucji. W celu założenia takiego stowarzyszenia, zgodnie z art. 9 ustawy, musi się zebrać co najmniej piętnaście osób wyrażających taką chęć, ponadto muszą one uchwalić statut stowarzyszenia oraz wybrać komitet założycielski. W statucie stowarzyszenia powinny zostać określone następujące elementy:

- nazwa stowarzyszenia, odróżniającą je od innych stowarzyszeń, organizacji i instytucji,
- teren działania i siedziba stowarzyszenia,
- cele działalności i sposoby ich realizacji,
- sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków,
- władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje,

- sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał,
- sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich,
- zasady dokonywania zmian statutu,
- sposób rozwiązania się stowarzyszenia.

Ponadto, jeżeli stowarzyszenie zamierza tworzyć terenowe jednostki organizacyjne, to taką deklarację oraz strukturę organizacyjną i zasady tworzenia tych jednostek powinno zamieścić się w statucie. W myśl art. 11 ustawy najwyższą władzą stowarzyszenia jest walne zebranie członków. To walne zebranie członków podejmuje uchwały w sprawach, w których statut nie określa właściwości władz stowarzyszenia. Ponadto każde stowarzyszenie jest zobowiązane do posiadania zarządu, tzw. organu kontroli wewnętrznej. Kiedy te wszystkie formalności związane z podziałem obowiązków zostaną zakończone, to uprzednio ustanowiony komitet założycielski stowarzyszenia składa do sądu rejestrowego wniosek o rejestrację, dołączając do wniosku:

- statut,
- listę założycieli, zawierającą imiona i nazwiska, datę i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania oraz własnoręczne podpisy założycieli,
- protokół z wyboru komitetu założycielskiego,
- informację o adresie tymczasowej siedziby stowarzyszenia.

Sąd rejonowy zgodnie z art. 13. § 1 powinien niezwłocznie rozpoznać wniosek o zarejestrowanie stowarzyszenia w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące licząc od dnia złożenia wniosku. Zgodnie z art. 14 ustawy sąd rejestrowy może odmówić zarejestrowania stowarzyszenia jeżeli nie spełnia ono warunków określonych w ustawie. Może się również zdarzyć i tak, że tylko niektóre kwestie budzą zastrzeżenie sądu i wówczas, przed wydaniem postanowienia o zarejestrowaniu stowarzyszenia, wyznacza się posiedzenie wyjaśniające w celu dokonania dodatkowych ustaleń. Na to posiedzenie wyjaśniające sąd rejestrowy wzywa uczestników postępowania. Jeśli statut jest zgodny z przepisami prawa i założyciele spełniają wymagania określone ustawą, to sąd rejestrowy wydaje postanowienie o zarejestrowaniu stowarzyszenia. Z chwilą wpisania stowarzyszenia do Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) uzyskuje ono osobowość prawną i może rozpocząć swą działalność. O dokonaniu tego wpisu sąd rejestrowy zawiadamia założycieli oraz organ nadzorujący, przesyłając mu jednocześnie statut stowarzyszenia.

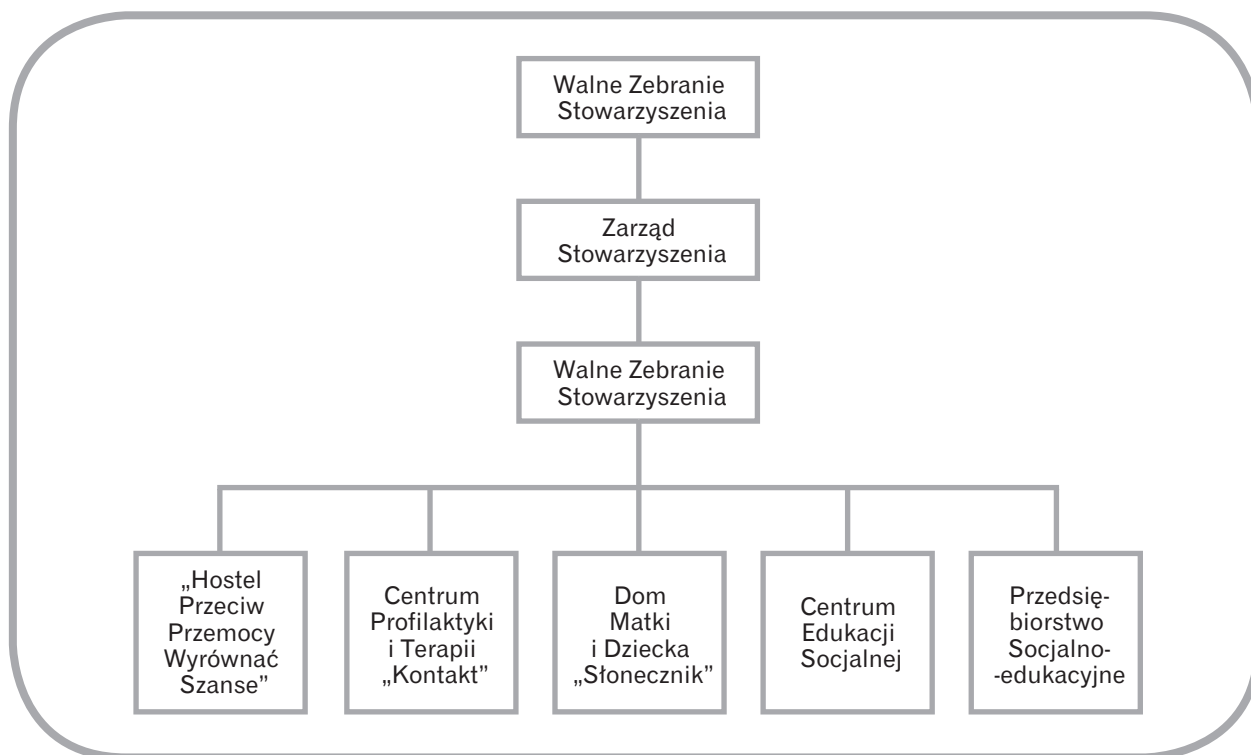
Jeśli chodzi o drugi rodzaj stowarzyszeń wymieniony w ustawie, tzw. stowarzyszenia zwykłe, to forma ta ma charakter uproszczony, nie posiada osobowości prawnej, a do jego założenia wystarczy działanie jedynie trzech osób, które muszą uchwalić regulamin oraz wskazać przedstawiciela reprezentującego dane stowarzyszenie. Stowarzyszenie zwykle nie podlega obowiązkowi rejestracji w KRS. Jednakże fakt założenia tego typu zrzeszenia musi być zgłoszony na piśmie organowi nadzorującemu właściwemu miejscowo (który ustalany jest na podstawie art. 8 ust. 5 ustawy).

Profil prowadzonej działalności

W realizację przedsięwzięć podejmowanych przez omawiane stowarzyszenie zaangażowanych jest około 150 osób (pracownicy, stażyści, osoby bezrobotne zatrudniane w ramach robót publicznych, wolontariusze). Z pomocy stowarzyszenia korzysta łącznie około 3 tys. osób rocznie (schronienie, pomoc żywnościowa, socjalna, psychologiczna, prawna, zatrudnienie w ramach robót publicznych, edukacja).

Ze stowarzyszeniem stale współpracuje około 100 wolontariuszy, głównie studentów pracy socjalnej. Uczestniczą oni w różnych programach, m.in. „Starszy Brat – Starsza Siostra” – program dla dzieci z rodzin niepełnych oraz „Nie bądź sam” – program dla osób starszych. Wolontariusze uczestniczą również w organizacji, m.in. ogólnopolskiego Festiwalu Sztuki Bezdomnej (w ubiegłym roku festiwal zgromadził około 1700 uczestników z Polski i Europy), wypoczynku letniego dla dzieci oraz publikowaniu magazynu społeczno-kulturalnego „Kwadrat”.

Działalność stowarzyszenia realizowana jest głównie poprzez uruchomienie i funkcjonowanie kilku placówek (rys. 1). Pierwszą placówką było powołane w 1997 r., we współpracy z holenderskimi fundacjami i gminą Cieszyn, Centrum Profilaktyki Edukacji i Terapii „Kontakt” (początkowo nosiło nazwę Pozarządowego Centrum Pomocy Rodzinie), w którym prowadzone są zajęcia dla całych rodzin z różnymi problemami. Dotychczasowa działalność centrum polegała na profesjonalnym świadczeniu pomocy psychologicznej, prawnej oraz terapeutycznej dla osób potrzebujących, głównie dla dzieci i młodzieży z rodzin zaniedbanych, kobiet żyjących w związkach z osobami uzależnionymi i ofiar przemocy w rodzinie. Ponadto w ramach centrum podejmuje się działania, polegające na kształtowaniu aktywności twórczej w pracowniach artystycznych, organizowaniu obozów i wycieczek o charakterze socjoterapeutycznym, prowadzeniu punktu konsultacyjnego do spraw narkomanii, a także udzielaniu skutecznej pomocy interwencyjnej osobom doświadczającym przemocy. W związku z poszerzeniem działalności stowarzyszenia, CPEiT „Kontakt” stało się ośrodkiem o szczególnym charakterze (zapleczem edukacyjnym) i prowadzi obecnie kilka programów obejmujących pomocą różne środowiska.

Rysunek 1. Struktura organizacyjna działalności prowadzonej przez Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej „Być Razem”

Źródło: Opracowanie własne.

Drugą placówką jest hostel „Przeciw Przemocy – Wyrównać Szanse” uruchomiony w 1999 r. w ramach programu Rządu RP i ONZ, dla kobiet i dzieci ofiar przemocy. Hostel jest miejscem interwencyjnym, jego podstawowym zadaniem jest zatrzymanie fizycznej przemocy poprzez udzielenie schronienia kobietom i dzieciom – ofiarom przemocy w rodzinie. W ramach potrzeb w trakcie pobytu uruchomiona zostaje także pomoc psychologiczna, opieka socjalna oraz poradnictwo prawne, mające na celu pomoc w unormowaniu sytuacji osobistej, ekonomicznej oraz prawnej kobiet i dzieci.

Działalność hostelu możliwa jest dzięki pozyskiwaniu środków z projektów realizowanych w ramach konkursów organizowanych przez instytucje oraz organizacje kobiece. Hostel współpracuje m.in. z gminą Cieszyn, Starostwem Powiatowym w Cieszynie, Niebieską Linia, samorządem województwa śląskiego, Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej, Fundacją im. St. Batorego, pełnomocnikiem rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Dodatkowe działania jak drobne remonty czy organizowanie imprez okolicznościowych możliwe są także dzięki bezinteresownej pomocy w postaci darowizn od osób prywatnych, firm i instytucji.

Trzecią placówką jest Centrum Edukacji Socjalnej wraz z Gminnym Centrum Informacji i trzema domami wspólnotowymi dla osób bezdomnych, uzależnionych oraz chorych, uruchomione w 2000 r. we współpracy z gminą Cieszyn, Fundacją Pomocy Wzajemnej „Barka” i Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej. Działalność centrum polega przede wszystkim na:

- wspieraniu i tworzeniu jednostek zapewniających schronienie, posiłki, pomoc medyczną, psychologiczną, prawną i zawodową,
- prowadzeniu działalności edukacyjnej, poprzez organizowanie szkoleń i kursów, uruchamianie programów zapewniających kształcenie ogólne, zawodowe i społeczne osobom, które tego potrzebują,
- pomocy w tworzeniu nowych miejsc pracy dla osób długotrwale bezrobotnych, prowadzeniu własnych gospodarstw ekologicznych, warsztatów rzemieślniczych, sklepów.

Czwartą placówką jest Dom Matki i Dziecka uruchomiony w 2006 r. dla kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi, które z różnych powodów nie mogą znaleźć miejsca w naturalnym środowisku. W lipcu 2006 r. rozstrzygnięty został konkurs w ramach ZPORR, w którym gmina Cieszyn wspólnie ze stowarzyszeniem uzyskały dofinansowanie w wysokości 3,5 mln złotych na inwestycję „Przedsiębiorstwo Socjalno-Edukacyjne – Centrum Edukacji Socjalnej” (realizacja w latach 2006-2008). Przedsiębiorstwo to będzie swego rodzaju inkubatorem dla spółdzielni socjalnych.

Sposób zarządzania i finansowania stowarzyszenia

Trzyosobowy, społecznie działający zarząd stowarzyszenia w składzie: Aleksandra Hołdys – przewodnicząca stowarzyszenia, Genowefa Greniuch – skarbnik, Ewa Kocot-Dawid – sekretarz, wybrany przez walne zebranie członków stowarzyszenia (34 osoby) powołał biuro stowarzyszenia, które jest odpowiedzialne za koordynację programów i działań placówek prowadzonych przez stowarzyszenie. Osobą kierującą pracami biura jest dyrektor i koordynator programów – Mariusz Andrukiewicz. Poszczególne placówki stowarzyszenia mają swoich kierowników bądź koordynatorów, którzy podlegają bezpośrednio dyrektorowi biura. Zarząd spotyka się regularnie raz w tygodniu, natomiast osoby zarządzające poszczególnymi programami i placówkami kilka razy w tygodniu oraz raz w tygodniu na ogólnym spotkaniu z dyrektorem. Źródła finansowania stowarzyszenia kształtowały się w latach 1996-2006 w następujący sposób:

Przychód	Kwota w zł
Łącznie	3.110.000,00
w tym:	
środki publiczne:	2.198.000,00
środki prywatne:	374.000,00
granty zagraniczne:	367.000,00
działalność własna:	129.000,00
inne:	42.000,00

Przykładowe źródła finansowania (2005 r.):

- 417.366,98 – dotacja Urzędu Miejskiego w Cieszynie (GPPiRPA),
- 2.160,00 – dotacja Urzędu Miejskiego w Cieszynie (program profilaktyczny),
- 9.000,00 – dotacja Urzędu Miejskiego w Cieszynie (wypoczynek letni),
- 7.000,00 – dotacja Urzędu Miejskiego w Cieszynie (młodzieżowy klub środowiskowy),
- 26.600,00 – dotacja gminy Cieszyn (modernizacja dachu Kasztanowej 8),
- 30.000,00 – dotacja gminy Cieszyn (program edukacji zawodowej dla mieszkańców CES),
- 12.700,00 – dotacja Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach (GCI),
- 15.900,00 – dotacja Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach („Bezdomność”),
- 2.000,00 – dotacja KPRM, pełnomocnik ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn,
- 35.420,00 – dotacja ministra pracy i polityki społecznej („Bezdomność”),
- 28.700,00 – dotacja ministra pracy i polityki społecznej (FIO),
- 31.700,00 – dotacja Instytutu Spraw Publicznych („Obywatel i Prawo”),
- 23.372,83 – dotacja Narodowej Agencji Programu Młodzież,
- 55.000,00 – dotacja Komisji Europejskiej (program „Daphne II”),
- 295,00 – składki członkowskie,
- 70.445,82 – refundacja wynagrodzeń z PUP w Cieszynie (roboty publiczne),
- 45.003,59 – dochody stowarzyszenia z działalności warsztatów,
- 6.806,00 – dochody stowarzyszenia z działalności usługowej dla osób spoza gminy Cieszyn,
- 48.826,56 – darowizny,
- 0,85 – odsetki uzyskane,
- 78.000,00 – umowy na staż absolwencki,
- 45.600,00 – wypracowane przez wolontariuszy (9120 godzin x 5,00 zł),
- 344.077,08 – wartość żywności przekazanej w ramach programu PAED.

Bieżąca sytuacja finansowa stowarzyszenia jest trudna. Działalność prowadzona jest dosyć rozlegle (wielość programów, placówek) i nieustannie brakuje środków finansowych wzmacniających organizację administracyjnie. Jest dużo programów i środków na konkretne działania, natomiast brakuje możliwości dofinansowania administracyjnej obsługi całości tego dość dużego już przedsięwzięcia, jakim jest w chwili obecnej stowarzyszenie. Nie chodzi o przerost administracji, która zaszkodziłaby mobilności organizacji, ale o zapewnienie minimalnej stabilności funkcjonowania, np. księgowości, osoby koordynującej placówkami, obsługi prawnej.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

Głównym celem stowarzyszenia w najbliższym czasie jest przede wszystkim podpisanie z gminą Cieszyn kontraktu powierzającego stowarzyszeniu realizację zadań własnych gminy, wynikających z ustawy o pomocy społecznej i ustawy

o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Poza utrzymaniem i rozwijaniem obecnie prowadzonej działalności, stowarzyszenie dużo uwagi chce poświęcić realizacji dwóch dużych projektów z EFS 1.5 i ZPORR („Akademia ekonomii społecznej” i program rewitalizacji byłych hal Polifarbu – adaptację na przedsiębiorstwo socjalno-edukacyjne, inkubator dla spółdzielni socjalnych i innych podmiotów ekonomii społecznej).

Dużą barierą w dalszym rozwijaniu działalności są skomplikowane i zbiurokratyzowane procedury przyznawania środków unijnych, brak programów wspierających organizację od strony organizacyjnej i administracyjnej, trudności we wchodzeniu na rynek z produktami warsztatów stowarzyszenia (duża konkurencja) oraz trudności w pozyskiwaniu kredytów zabezpieczających wkład własny organizacji w projekty bądź w ogóle brak możliwości pozyskiwania wsparcia bankowego. Stowarzyszenie planuje również zgłoszenie działalności gospodarczej, ponieważ formuła odpłatnej działalności pożytku publicznego jest często niewystarczająca.

W czasie 10 lat funkcjonowania stowarzyszenia z jego oferty skorzystało łącznie około 30 tys. osób z terenu gminy Cieszyn, powiatu cieszyńskiego i całej Polski. Przedsięwzięcia podejmowane przez stowarzyszenie w celu zbudowania sprawnie działającego systemu pomocy, w znacznym stopniu zmieniły stosunek samorządu do problemów z obszaru wykluczenia społecznego, umożliwiły realizację wielu programów wspierających osoby najbardziej potrzebujące, stały się modelem do naśladowania przez wiele gmin i organizacji (z całej Polski do stowarzyszenia przyjeżdżają przedstawiciele różnych środowisk czerpiąc inspirację do działania na swoim terenie). W kontaktach z miastami partnerskimi dla Cieszyna (Lucerna w Szwajcarii, Teuva w Finlandii i Genk w Belgii) uruchomiono działania na zasadzie realizowania wspólnych projektów. Inicjatywa przyczyniła się do zwiększenia zaufania społeczności lokalnej i samorządu do działań organizacji pozarządowych jako pełnoprawnych i odpowiedzialnych partnerów w realizacji poważnych przedsięwzięć społecznych.

Stowarzyszenie zbudowało ogromnym wysiłkiem pracowników i wolontariuszy system pomocy, który jest bezcennym zapleczem dla pomocy społecznej na terenie Cieszyna. Najtrudniejsze było i jest przełamywanie stereotypów, dotyczących nie tylko bezpośrednich beneficjentów działań stowarzyszenia, ale również roli organizacji pozarządowych i tego, czym one są. Pewną trudność stanowi również współpraca z innymi organizacjami, które często mając bierną lub roszczeniową postawę wobec samorządu, jak i innych organizacji, nie robią nic w kierunku realnej pracy na rzecz społeczności lokalnej.

Stowarzyszenie na rzecz Dostępnego Budownictwa „Barka – Darzbór”

Adres: ul. Półwiejska 17/26, 61 - 885 Poznań.

Telefon/fax/e-mail/www: (61) 8533535, dgpoznan@hot.pl, www.barka.org.pl/budownictwo.

Osoba kontaktowa: Jarosław Południkiewicz – przewodniczący zarządu.

Forma organizacyjna: stowarzyszenie.

Podstawa prawna działania: ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach (tekst jednolity; Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855, z późn. zm.).

Data rozpoczęcia działalności: 26 maja 2003.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: obszar Rzeczypospolitej Polskiej.

Zakres prowadzonej działalności: reintegracja społeczna i zawodowa osób podlegających wykluczeniu społecznemu, ich powrót do społeczeństwa oraz zapewnienie odpowiednich warunków lokalowych przy aktywnym uczestnictwie różnych podmiotów, w tym osób społecznie wykluczonych.

Przesłanki podjęcia działalności

Wykluczenie społeczne, brak mieszkań lub mieszkania niespełniające podstawowych wymogów, kryzysy wynikające ze zmian społecznych i przemysłowych, bezrobocie, utrata dochodów i pewności siebie – są to obecnie najpoważniejsze problemy społeczne, dotyczące szerokie kręgi społeczeństwa. Szczególnie krytyczna jest sytuacja w sektorze mieszkalnictwa socjalnego. Przejście z w pełni kontrolującego bezpieczeństwo socjalne systemu gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej, doprowadziło do likwidacji mieszkań zakładowych i hoteli robotniczych. Z biegiem czasu, w wyniku eksmisji mieszkańców oraz braku należytego nadzoru posiadane przez zakłady pracy zasoby mieszkaniowe uległy degradacji.

Z danych posiadanych przez Fundację Pomocy Wzajemnej „Barka” wynika, iż w latach 1993-2002 nastąpił drastyczny wzrost liczby bezdomnych spowodowany m.in. wykonaniem w tych latach 153 571 wyroków eksmisyjnych z zasobów lokali publicznych. Po uwzględnieniu eksmisji z lokali prywatnych dane te trzeba zwiększyć o ok. 30-40%. (razem ponad 200 tys. wyroków, to co najmniej 600 tys. osób, w tym niepełnosprawni, bezrobotni, dzieci). Wiele z nich żyje na ulicach, stacjach kolejowych, domkach letnich i w miejscach, w których brak odpowiednich warunków sanitarnych i ogrzewania. Co więcej, tysiące ludzi mieszka w warunkach o bardzo niskim standardzie, dzieląc mieszkanie z rodziną lub przyjaciółmi.

Do 2002 r. przepisy dotyczące eksmisji pozwalały na eksmisję osób i rodzin bez wskazania lokalu zastępczego. Aktualnie dokonano zmiany przepisów, które pozwalają na eksmisję tylko w przypadku zapewnienia lokalu tymczasowego.

W świetle obowiązujących przepisów prawa odpowiedzialność za dostarczenie lokali socjalnych spoczywa na gminach, które z uwagi na duży deficyt lokali zastępczych w latach 1996-2002 były w stanie przydzielić tylko 19 393 lokali tymczasowych. Istniejące zasoby są daleko niewystarczające. Organizacje pozarządowe nie podjęły jeszcze w Polsce programów budownictwa dla osób potrzebujących. W tej sytuacji niezbędne wydają się działania realizowane przez partnerów ze wszystkich sektorów życia społecznego, zmierzające do ograniczenia zjawiska bezdomności i jego negatywnych skutków. Dotychczasowe próby rozwiązania problemu braku mieszkań socjalnych, podejmowane przez rząd w oparciu o przepisy ustawy o finansowym wsparciu mieszkań i schronień socjalnych w latach 2004-2005, zostały ograniczone do jednostek samorządu terytorialnego z pominięciem organizacji trzeciego sektora.

Przykładem tego typu działań jest realizacja przez Stowarzyszenie na rzecz Dostępnego Budownictwa „Barka – Darzbór”, projektu budowy osiedla mieszkań socjalnych w Poznaniu. W zamyśle autorów projektu stanowi on odpowiedź na następujące problemy:

- bezdomność i brak domów na rynku: domy dostępne na rynku są bardzo drogie, głównie z powodu ogólnego braku mieszkań,
- bezrobocie,
- brak struktur społeczno-ekonomicznych, ułatwiających podejmowanie indywidualnej działalności gospodarczej lub w formie przedsiębiorstw społecznych,
- brak tradycji kształcenia ustawicznego, zwłaszcza wśród osób najuboższych,
- stagnacja społeczna i brak współpracy na poziomie administracji publicznej, sektora prywatnego oraz instytucji obywatelskich,
- niskie dochody większości polskiego społeczeństwa.

Budowa osiedla „Darzbór” stanowi pierwszy tego typu projekt w Polsce realizowany przez organizację pozarządową. Jest to szczególnie istotne z uwagi na fakt, iż organizacje pozarządowe wciąż skupiają swoją działalność głównie na doświadczeniach, tj. oferują miejsca noclegowe, posiłki, odzież, pomoc medyczną. Wiele organizacji podejmuje programy terapii dla osób uzależnionych, jednakże brakuje nadal struktur wzmacniających tworzenie miejsc pracy i programy budownictwa społecznego.

Działania jakie podjęto w celu uruchomienia przedsięwzięcia

Z inicjatywą budowy osiedla wyszła Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka” przedstawiając w lutym 2002 r. koncepcję budowy osiedla „Darzbór”, zwróciła się do Zarządu Miasta Poznania z wnioskiem o przekazanie na ten cel części terenu przewidzianego w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego na intensywną działalność socjalną. Wynikiem prowadzonych rozmów było zawarcie między miastem a fundacją umowy użyczenia 0,6 ha terenu pod budowę domków jednokondygnacyjnych. Do prowadzenia i koordynacji dalszych działań związanych z budową osiedla „Darzbór” powołano Stowarzyszenie na rzecz Dostępnego Budownictwa „Barka – Darzbór”. Inicjatorem jego powołania byli ludzie dobrej woli, przedstawiciele sektora publicznego, prywatnego i społecznego, którzy przejęli byłą siedzibę setek tysięcy rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu braku wystarczających środków na pozyskanie mieszkania. Stowarzyszenie zostało zarejestrowane w 2003 r. i prowadzi działalność *non-profit*, a w swoim działaniu lobbuje na rzecz realizacji programów dostępnego budownictwa. W chwili obecnej stowarzyszenie liczy 38 członków, a celem działalności jest:

- reintegracja społeczna i zawodowa osób podlegających wykluczeniu społecznemu, ich powrót do społeczeństwa oraz zapewnienie odpowiednich warunków lokalowych,
- uczestnictwo osób dotkniętych szeroko rozumianym ubóstwem w programach wspólnot socjalno-edukacyjnych, zatrudnienia socjalnego oraz dostępnego budownictwa,
- współpraca z różnymi podmiotami pomocy społecznej w kraju i za granicą, instytucjami administracji publicznej, przedstawicielami biznesu oraz organizacjami kościelnymi w zakresie programów reintegracji społecznej i zawodowej grup podlegających wykluczeniu społecznemu,
- podejmowanie działań na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Zgodnie z postanowieniami statutu realizacja celów Stowarzyszenia na rzecz Dostępnego Budownictwa „Barka – Darzbór” odbywa się poprzez:

- wspieranie programu dostępnego budownictwa realizowanego przez Fundację Pomocy Wzajemnej „Barka”, dającego szansę osobom wykluczonym społecznie na podjęcie samodzielnego funkcjonowania,
- podejmowanie świadomych działań mających na celu poprawę zaspokajania potrzeb mieszkaniowych oraz przeciwdziałania bezdomności poprzez osobiste i moralne zaangażowanie przedstawicieli państwa i samorządów, Kościoła, różnych grup obywatelskich, samorządów i fundacji oraz samych potrzebujących,

- szerokie informowanie opinii publicznej o prostych i dostępnych technologiach budowlanych ze szczególnym uwzględnieniem technologii panelowych, integracja różnych środowisk wokół programów dostępnego budownictwa oraz współpraca z partnerami z kraju i za granicą,
- organizowanie seminariów, konferencji, staży, kursów na rzecz dostępnego budownictwa w kraju i za granicą,
- wydawanie czasopism, publikacji, biuletynów i folderów dotyczących programów dostępnego budownictwa,
- inicjowanie, popieranie i prowadzenie wymiany doświadczeń oraz rozwijanie współpracy z organizacjami i instytucjami w kraju i za granicą,
- prowadzenie przedsięwzięć integrujących środowiska osób podlegających wykluczeniu z innymi grupami społecznymi, organizowanie wydarzeń o charakterze edukacyjnym, kulturalnym i rekreacyjnym,
- organizowanie konkursów, aukcji, loterii i zbiórek publicznych oraz pozyskiwanie dotacji i innych środków na realizację celów statutowych.

Stowarzyszenie oprócz wspierania budowy osiedla „Darzbór” promuje też inne programy, w tym program inwestycyjny budowy szkoły dla osób długotrwale bezrobotnych i bezdomnych.

Osiedle „Darzbór” – pilotażowy program dostępnego budownictwa

Głównym celem tego projektu jest budowa modelowego osiedla mieszkań socjalnych przy współudziale różnych podmiotów, organizacji pozarządowych, administracji publicznej, przedsiębiorstw oraz zaangażowanie osób potrzebujących i wolontariuszy. Wypracowanie nowatorskiej koncepcji budowy mieszkań socjalnych, opartej na partnerstwie publicznospołeczno-prywatnym, ma doprowadzić do rozwoju projektów budownictwa socjalnego i dostępnego budownictwa mieszkalnego w całej Polsce tak, aby rodziny i osoby o niskich dochodach miały dostęp do godnych warunków życia i rozwoju. Oprócz tego, sektor budowlany może mieć znaczący wpływ na tworzenie nowych miejsc pracy i różnych typów aktywizacji ekonomicznej i przedsiębiorczości społecznej. Adresatem projektu budowy osiedla „Barka – Darzybór” są:

- rodziny eksmitowane oraz rodziny i osoby o niskich dochodach,
- osoby opuszczające domy dziecka i inne instytucje, które nie mają innego rodzaju wsparcia,
- osoby i rodziny po procesie resocjalizacji, które mogą podjąć niezależne życie,
- uchodźcy i inne osoby zagrożone wykluczeniem społecznym.

Realizacja projektu budowy osiedla została rozłożona na trzy etapy. Projektowane osiedle zapewni mieszkania dla około 400-500 osób (100 rodzin). W ramach pierwszego etapu, zakończonego w grudniu 2005 r. na powierzchni 0,6 ha powstały 32 mieszkania socjalne o charakterze rotacyjnym, których mieszkańcy zostaną objęci programem intensywnych działań socjalnych. Osiedle „Darzbór” składa się z czterech budynków (każdy przeznaczony dla jednej wspólnoty), wydzielających dwa dziedzińce stanowiące przestrzeń integrującą życie dwóch wspólnot. Zabudowa osiedla została ukształtowana tak, aby mieszkania, a zwłaszcza ich części zewnętrzne, były zintegrowane przestrzennie z dziedzińcami. W ten sposób układ przestrzenny generuje wzajemne relacje mieszkańców. Wszystkie budynki zostały wykonane z elementów murowanych oraz z lekkiej drewnianej technologii panelowej. Plan zakłada zorganizowanie miejsca spotkań, powstanie punktów drobnej przedsiębiorczości, usługowych, rzemieślniczych, przedszkoli oraz miejsc dla sportu i rekreacji.

Lokalizacja osiedla w obszarze intensywnych działań socjalnych umożliwi współpracę wielu instytucji na rzecz rozwoju nowych form budownictwa społecznego. W chwili obecnej znajdują się wśród nich m.in.:

- spółdzielnia mieszkaniowa (blok mieszkalny dla ok. 60 rodzin),
- szkoła języków obcych,
- szkoła dla pracowników socjalnych,
- hostel fundacji „Barka” dla rodzin bezdomnych (ok. 100 osób) oraz mieszkania readaptacyjne dla pięciu rodzin,
- schronisko dla mężczyzn bezdomnych „Monar-Markot” (ok. 100 osób),
- socjalne spółdzielnie „Barki” (sklepy second-hand, renowacja mebli i sprzętu, usługi krawieckie, stolarskie itp),
- Towarzystwo Wzajemnej Pomocy „Nasz Dom”,
- stowarzyszenie Pogotowie Społeczne udzielające pomocy doraźnej osobom znajdującym się w krytycznej sytuacji życiowej,
- Centrum Ekonomii Społecznej jako wsparcie dla tworzenia spółdzielni socjalnych – w fazie realizacji,
- Stowarzyszenie na rzecz Dostępnego Budownictwa „Barka – Darzbór”.

Kluczowym momentem dla realizacji projektu było pozyskanie przez Fundację Pomocy Wzajemnej „Barka”, na szczyt ekonomiczny w Davos, środków finansowych pozwalających na przystąpienie do jego realizacji. Środki te przekazane przez Fundusz CNF z Holandii oraz Fundację Klausa Schwaba ze Szwajcarii, stanowiły wkład Fundacji „Barka”, jednego z trzech głównych partnerów projektu. Poza wymienionymi organizacjami, w realizację osiedla mieszkań socjalnych zaangażowało się wiele osób prywatnych, firm i instytucji, wśród których znajdują się:

- pracownia architektoniczna „Kontrapunkt” z Poznania, wykonawca wstępnego projektu architektonicznego osiedla,
- Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Ogólnego „Miastoprojekt” z Poznania, wykonawca projektu budowlanego,
- architekt Hanna Kulczak Misiak autorka koncepcji osiedla,
- Akademia Rolnicza w Poznaniu, wykonawca dokumentacji geotechnicznej warunków gruntowych i wodnych terenu,
- NIRAS Polska sp. z o.o. z Poznania, wykonawca projektu dróg i parkingów,
- Przedsiębiorstwo Techniczno-Budowlane NICKEL z Poznania, pełniące funkcję inwestora zastępczego,
- Wielkopolska Spółka Gazownictwa sp. z o.o. Zakład Gazowniczy Poznań, wykonawca przyłącza gazu, dokumentacji projektowej wewnętrznej instalacji gazowej oraz samej instalacji, a także dostawca kotłów gazowych CO,
- Przedsiębiorstwo Usługowo-Budowlane „MARKHEN+”, sprawujące nadzór techniczny nad realizacją budynków,
- miasto Poznań, koordynujące niektóre prace budowlane oraz partycypujące w kosztach budowy osiedla,
- Ministerstwo Infrastruktury, partycypujące w kosztach budowy osiedla.

Na każdym etapie realizacji projekt był wprowadzany w życie przy aktywnym uczestnictwie ludzi społecznie wykluczonych. Z jednej strony, to uczestnictwo ma charakter edukacyjny i rehabilitacyjny, a z drugiej redukuje koszty budowy. Tak nabyte kwalifikacje umożliwią mieszkańcom dbanie o swoje domy, nauczą dokonywać niezbędnych napraw, utrzymywać je w należytym stanie, a w niektórych przypadkach zarabiania na życie lub uzyskiwania dodatkowych dochodów.

Sposób zarządzania i finansowania organizacji oraz projektu osiedla „Darzbór”

Stowarzyszenie zarządzane jest przez swoje organy, czyli walne zebranie członków, organ kontroli wewnętrznej oraz zarząd. W zarządzanie projektem osiedla „Darzbór”, obok stowarzyszenia koordynującego jego budowę, zaangażowana została firma zewnętrzna, pełniąca funkcję inwestora zastępczego. Po zakończeniu realizacji pierwszego etapu projektu, oddane do użytkowania osiedle „Darzbór” zostało przekazane zarządowi Komunalnych Zasobów Mieszkaniowych, który we współpracy z organizacjami i instytucjami uczestniczącymi w budowie osiedla, sprawuje nadzór oraz kwalifikuje osoby uprawnione do otrzymania mieszkania socjalnego na okres jednego roku.

W trakcie realizacji projektu, kwestie związane z finansowaniem osiedla „Darzbór” zostały oddzielone od budżetu stowarzyszenia, którego działalność finansowana jest przez członków zarządu (udział w konferencjach pokrywany jest z prywatnych środków uczestników delegowanych przez stowarzyszenie). Budowa osiedla została sfinansowana ze środków prywatnych oraz publicznych. Wkład podmiotów prywatnych krajowych i zagranicznych obejmował środki finansowe, wkłady rzeczowe, społeczną pracę członków stowarzyszenia i specjalistów z branży budowlanej, a także pracę samych zainteresowanych. Pozostałą część kosztów pokryło miasto Poznań oraz Ministerstwo Infrastruktury w ramach wsparcia finansowego, udzielonego w oparciu o przepisy ustawy o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych. Należy podkreślić, iż był to jedyny objęty dofinansowaniem projekt realizowany we współpracy samorządu lokalnego, organizacji pozarządowych oraz firm prywatnych.

Całkowity koszt budowy osiedla wyniósł ok. 2 mln 300 tys. zł, z czego 2 mln zł zostało przekazane przez trzech głównych partnerów projektu: Fundację „Barka”, miasto Poznań oraz Ministerstwo Infrastruktury. Pozostałe koszty w wysokości ok. 300 tys. zł stanowią równowartość pracy członków stowarzyszenia oraz wkład pozyskanych przez stowarzyszenie sponsorów. Przedstawiona kalkulacja kosztów nie obejmuje społecznej pracy wielu osób pracujących przy budowie osiedla, w tym samych zainteresowanych, bez zaangażowania których realizacja inwestycji w obecnym kształcie nie byłaby możliwa.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

W swych planach Stowarzyszenie na rzecz Dostępnego Budownictwa „Barka – Darzbór” nadal zamierza kontynuować działania na rzecz budowania partnerskich relacji pomiędzy podmiotami, uczestniczącymi w programie pilotażowego projektu budowy mieszkań społecznych. Stowarzyszenie włączyło się również do rozmów „okrągłego stołu” zorganizowanych w Warszawie przez „Habitat For Humanisty” w celu nawiązania partnerskich relacji między administracją publiczną a organizacjami społecznymi w zakresie dostępnego budownictwa i walki z bezdomnością. Zarząd stowarzyszenia promuje także ideę utworzenia ogólnopolskiej struktury związkowej na rzecz dostępnego budownictwa.

Realizacja celów statutowych napotyka na wiele problemów. Obok ograniczonej ilości środków finansowych na działalność statutową, nie mniej ważną barierą stanowi brak współpracy na poziomie administracji publicznej, sektora prywatnego oraz instytucji obywatelskich, uniemożliwiający efektywną działalność. Jest on między innymi wynikiem braku doświadczeń w realizacji projektów z zakresu partnerstwa publiczno-społeczno-prywatnego, a także niedostosowania regulacji prawnych, tworzących podstawę do współdziałania wielu podmiotów na rzecz dostępnego budownictwa. Obecnie obowiązująca ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym nie obejmuje swym zakresem projektów, realizowanych z udziałem podmiotów sektora ekonomii społecznej.

Sukces projektu budowy osiedla „Darzbór” należy rozpatrywać na wielu płaszczyznach. W trakcie jego realizacji wypracowano nowatorski w skali kraju model współpracy różnych podmiotów przy jednoczesnym zaangażowaniu wolontariuszy oraz osób potrzebujących. Wypracowany model pozwala nie tylko na rozwój budownictwa socjalnego, ale także daje osobom o niskich dochodach możliwość wpływania na swoją sytuację mieszkaniową. Zaangażowanie osób wykluczonych w budowę osiedla miało z jednej strony charakter edukacyjny, z drugiej zaś, stanowiło bodziec do aktywizacji zawodowej uczestników projektu. W trakcie jego realizacji dostawcami wielu elementów były bowiem warsztaty Fundacji „Barka”, zatrudniające osoby wykluczone. Nabyte w trakcie budowy osiedla umiejętności dały uczestnikom projektu szansę na znalezienie nowej pracy lub założenie własnych przedsiębiorstw społecznych. Realizacja projektu przyczyniła się również do aktywizacji ekonomicznej, zlokalizowanych w strefie intensywnych działań socjalnych, przedsiębiorstw społecznych (sklepy second-hand, renowacja mebli i sprzętu, usługi krawieckie, stolarskie).

Fundacja na rzecz Chorych na SM im. Bł. Anieli Salawy

Adres: ul. Dunajewskiego 5, 31 - 133 Kraków.

Telefon/fax/e-mail/www: (0-12) 422 28 11, (0-12) 430 07 58.

biuro@fundacja-sm.malopolska.pl; <http://www.fundacja-sm.malopolska.pl>.

Osoba kontaktowa: Jadwiga Kossowska.

Forma organizacyjna: fundacja.

Podstawa prawna działania: ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (tekst jednolity; Dz.U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203, z późn. zm.), ustawa z dnia 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96 poz. 873 z późn. zm.).

Data rozpoczęcia działalności: 2 lipca 1992.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: cały kraj.

Zakres prowadzonej działalności: opieka i rehabilitacja osób cierpiących na stwardnienie rozsiane i inne przewlekłe schorzenia, w tym także psychiczne oraz wieku starczego, a także upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy o problemach ludzi chorych na stwardnienie rozsiane i inne przewlekłe schorzenia.

Przesłanki podjęcia działalności

Stwardnienie rozsiane (SM – *sclerosis multiplex*) jest chorobą centralnego układu nerwowego o nieznanym przyczynie, na którą nie znaleziono dotąd skutecznego lekarstwa. Choroba ta występuje w Polsce coraz częściej, oblicza się, że choruje na nią ok. 60 tys. osób, z czego około 2 tys. w województwie małopolskim. Schorzenie to dotyka przeważnie ludzi młodych między 20. a 40. rokiem życia, często pojawia się w momencie startu życiowego, osobistego i zawodowego. Choroba objawia się przede wszystkim osłabieniem i porażeniem mięśni, mogą wystąpić zaburzenia równowagi, wzroku i czucia, a także zaburzenia mowy i trudności z utrzymywaniem i oddawaniem moczu. Przebieg choroby ma charakter indywidualny. Najczęściej występuje w formie następujących po sobie zaostrzeń objawów (rzutów) i polepszeń (remisji). Na ogół choroba ma charakter postępujący, ale może być także jednorazowym epizodem. Wprawdzie nie ustalono przyczyny choroby, ale wiadomo że istotne znaczenie w powstawaniu i jej rozwoju odgrywa system immunologiczny. Z powodzeniem stosuje się leki, które usuwają bądź łagodzą objawy choroby. Ważną rolę w podtrzymaniu sprawności spełniają systematyczne ćwiczenia ruchowe, odpowiednio dostosowane do stanu zdrowia, istotna jest również rola czynnika psychologicznego. Bardzo istotna jest również wyczerpująca informacja na temat problemów, które niesie choroba i praktycznych sposobów ich rozwiązywania dla osób zaskoczonych diagnozą lekarską i zagubionych. Najważniejsze jest to, aby chory nie rezygnował ze swoich planów życiowych, tylko dostosował je do swoich możliwości. Wymaga to jednak dużego wysiłku, nauczania się zupełnie nowych umiejętności, np. w przypadku trudności z pisanem ręcznym, warto nauczyć się pisanie na maszynie lub obsługiwanie komputera z drukarką. Ta poważna choroba wywołuje poczucie krzywdy i opuszczenia, częstą reakcją na to jest nadopiekuńczość rodziny, która prowadzi do całkowitej bezradności, inną równie częstą reakcją jest odwrócenie się od chorego i pozostawienie go swemu losowi. Dlatego w tej sytuacji konieczne stało się stworzenie systemu kompleksowego wsparcia oraz powołanie ośrodka rehabilitacji dla osób dotkniętych tym przewlekłym schorzeniem.

Działania, jakie podjęto w celu uruchomienia przedsięwzięcia

Podstawowym aktem prawnym określającym status fundacji jest ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 1991 r., Nr 46, poz. 203 z późn. zm.). Ustawa ta nie zawiera bezpośredniej definicji fundacji, wymienia jednak w poszczególnych artykułach podstawowe cechy tej instytucji. Zgodnie z art. 1 fundacja może być ustanowiona dla realizacji celów społecznie lub gospodarczo użytecznych w szczególności, takich jak: ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata i wychowanie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska i zabytków. Ustawodawca używając zwrotu

„w szczególności” zaznaczyć, iż wymienia cele, dla których realizacji fundacja może zostać ustanowiona. W związku z tym możliwe jest więc utworzenie fundacji w celu innym niż wymieniony wprost w art.1 omawianej ustawy, pod warunkiem wszakże, że będzie on zgodny z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej. Według zapisów ustawy fundację mogą tworzyć:

- osoby fizyczne niezależnie od ich obywatelstwa i miejsca zamieszkania,
- osoby prawne mające siedzibę w Polsce lub za granicą (art. 2, ust. 1).

Osoby te zgodnie z art. 3 ust. 1 muszą złożyć oświadczenie woli w formie aktu notarialnego, jego zachowanie nie jest jednak wymagane (art. 3 ust.1 zd. 2) jeżeli ustanowienie fundacji następuje w testamencie, wówczas stosuje się do tej formy oświadczenia woli przepisy art. 949-955 kodeksu cywilnego. Niezależnie od tego czy oświadczenie to jest sporządzone w formie aktu notarialnego, czy też jako jedna z dopuszczalnych form testamentu, musi ono określać następujące elementy:

- cel fundacji,
- środki majątkowe, przeznaczone na realizację celu fundacji.

Obok tych dwóch niezbędnych elementów akt fundacyjny zawiera z reguły określenie siedziby fundacji, jej nazwę, organy, czasem wskazuje przedmiot działalności gospodarczej, jaką fundacja zamierza podjąć oraz właściwego ministra, z którego zakresem działania wiążą się główne cele fundacji. Nie są to jednak elementy obligatoryjne dla oświadczenia fundatora, nie trzeba ich konieczne zamieszczać. Konieczne jest natomiast określenie, jeśli jest więcej niż jeden fundator, jaki majątek przekazuje każdy z fundatorów na rzecz fundacji.

Kolejną czynnością niezbędną do powstania i funkcjonowania fundacji jest ustanowienie statutu. Jest on ustalany przez fundatora, jednak możliwe jest również ustalenie statutu fundacji przez osobę (fizyczną lub prawną) upoważnioną do tego przez fundatora (art. 6 ust. 1). Ponieważ sam statut musi być sporządzony w formie pisemnej, również pełnomocnictwo do jego ustalenia powinno być udzielone w tej samej formie. Jeżeli fundator ustanowił fundację w testamencie, a nie ustalił jej statutu i nie upoważnił do tej czynności innej osoby, stosuje się odpowiednio przepisy księgi IV kodeksu cywilnego o poleceniu. Oznacza to, że osobą upoważnioną do ustalenia statutu fundacji będzie w takiej sytuacji spadkobierca lub zapisobiorca. Statut musi być podpisany przez wszystkie osoby, które fundację ustanowiły i powinien określać następujące elementy:

- nazwę,
- siedzibę,
- majątek,
- cele, zasady, formy oraz zakres działalności fundacji,
- skład, organizację zarządu, sposób powoływania, obowiązki i uprawnienia tego organu oraz jego członków.

Brak jednego z wymienionych elementów w statucie powoduje odmowę wpisania fundacji do KRS-u, a tym samym uniemożliwia jej powstanie i działanie. Obok wymienionych elementów statut może zawierać również inne postanowienia, w szczególności dotyczące prowadzenia przez fundację działalności gospodarczej, dopuszczalności i warunków jej połączenia z inną fundacją, zmiany celu lub statutu, a także przewidywać tworzenie obok zarządu innych organów fundacji. Wskazane jest również, aby statut przewidywał likwidację fundacji oraz określał przeznaczenie środków majątkowych pozostających po jej likwidacji.

Ostatnią czynnością niezbędną do powstania fundacji i uzyskania przez nią osobowości prawnej jest jej zarejestrowanie w KRS. Wpis dokonywany jest na wniosek, jednakże ustawa o fundacjach nie precyzuje, kto jest uprawniony do złożenia takiego wniosku. Przepis art. 6943 § 1 k.p.c. stanowi tylko, że wniosek składa podmiot, którego dotyczy obowiązek wpisu, zatem wnioskodawcą może być fundator bądź zarząd fundacji. Zgodnie z art. 22 ustawy o KRS, wniosek o wpis do rejestru powinien być złożony nie później niż w terminie siedmiu dni od dnia zdarzenia uzasadniającego dokonanie wpisu, czyli od momentu podpisania oświadczenia o powołaniu fundacji. Przepisy art. 22 tej ustawy nakładają m.in. na notariusza obowiązek informowania sądu, bez zbędnej zwłoki, o zdarzeniach uzasadniających wpis. Wpis fundacji do KRS-u jest możliwy po stwierdzeniu przez sąd, że czynności prawne stanowiące jego podstawę zostały podjęte przez uprawnioną osobę lub organ i są ważne, a ponadto, że cel i statut fundacji są zgodne z przepisami prawa. Wpis następuje na podstawie postanowienia sądu rejestrowego (art. 6946 § 1 k.p.c.) niezwłocznie po jego wydaniu i polega na wprowadzeniu do systemu informatycznego danych zawartych w tym postanowieniu. Wpis uważa się za dokonany z chwilą zamieszczenia danych w rejestrze, w tym momencie fundacja również uzyskuje osobowość prawną i formalnie może rozpocząć swoją działalność.

Profil prowadzonej działalności

Głównymi celami statutowymi działalności Fundacji im. bł. Anieli Salawy są:

- adaptacja i modernizacja budynku szkolnego, przekazanego przez gminę Niepołomice, na pensjonat opieki i rehabilitacji „Ostoja” w Woli Batorskiej dla osób chorych na stwardnienie rozsiane i inne przewlekłe schorzenia neurologiczne,

- działalność oświatowa, upowszechnianie wiedzy o przewlekłych schorzeniach neurologicznych i nowoczesnych metodach leczenia i rehabilitacji, a także organizacja sympozjów, seminariów, prowadzenie działalności wydawniczej,
- opieka i rehabilitacja osób niepełnosprawnych i chorych,
- pomoc chorym na stwardnienie rozsiane w pozyskiwaniu środków na drogę lekarstwa, powstrzymujące przebieg choroby i nierefundowane przez Kasę Chorych,
- współpraca z organizacjami i instytucjami działającymi w zakresie objętym celami fundacji.

W chwili obecnej fundacja realizuje wspomniane cele poprzez prowadzenie następującej działalności:

- Agencja Pośrednictwa Pracy – w ramach pomocy osobom niepełnosprawnym oraz osobom pozostającym bez pracy i zagrożonym zwolnieniem z pracy fundacja prowadzi Biuro Pośrednictwa Pracy i Doradztwa Personalnego „AS” na podstawie certyfikatu wydanego przez Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej. W 2005 r. z usług pośrednictwa pracy skorzystało 458 osób, a z usług doradztwa personalnego 14 osób,
- warsztat naprawczy i wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego – sprzęt rehabilitacyjny jest naprawiany przez konserwatora w warsztacie i w domach chorych, natomiast wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego czynna jest trzy razy w tygodniu (przy ulicy Dunajewskiego 5) i prowadzona przez wykwalifikowanego inwalidę. Z usług wypożyczalni skorzystało w 2005 r. 428 osób. Wypożyczano przede wszystkim łóżka rehabilitacyjne, wózki inwalidzkie, balkoniki i kule tokciowe,
- wypożyczalnia rowerów „Dwa Koła” oraz sklep ze sprzętem rehabilitacyjnym – w 2002 r. holenderski rząd, za pośrednictwem fundacji Matra, przekazał około 390 tys. złotych na założenie wypożyczalni rowerów prowadzonej przez inwalidów długotrwale bezrobotnych. W ramach projektu „Dwa Koła” realizowanego przez holenderską firmę konsultingową Wesseling Group, sprowadzono 98 rowerów górskich, miejskich (z możliwością przewozu małych dzieci) i młodzieżowych oraz urządzono wypożyczalnię wraz z serwisem rowerowym i sklepem ze sprzętem rehabilitacyjnym. Miasto dzięki temu otrzymało wypożyczalnię, a ludzie pracę i możliwość przygotowania kolejnych niepełnosprawnych do jej podjęcia poprzez zdobycie praktycznych umiejętności wymaganych w usługach na otwartym rynku pracy. Przy ul. Józefa 5 w wypożyczalni „Dwa Koła” na pełnym etacie pracują trzy osoby, a kolejne zatrudnia się w sezonie rowerowym,
- działalność oświatowa – od 2001 r. fundacja prowadzi warsztaty komputerowe dla osób niepełnosprawnych, dofinansowane przez PFRON w ramach programu celowego „Partner”. Przeszkolono w tym zakresie ponad 250 osób, które otrzymały zaświadczenia ukończenia kursu i nabycia umiejętności w zakresie podstawowej obsługi komputera i Internetu. W ostatnich latach prowadzono Warsztaty Terapii Zajęciowej dla osób z zaburzeniami psychicznymi, kurs dla opiekunów i członków rodzin osób przewlekle chorych i niepełnosprawnych, kursy aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych. W 2005 r. przeprowadzono szkolenie dla osób niepełnosprawnych poszukujących pracy w ramach programu „Staż i Firma” zainicjowanego przez Grodzki Urząd Pracy. Fundacja upowszechnia również wiedzę na temat stwardnienia rozsianego – w 2002 r. na Rynku Głównym w Krakowie odbył się Dzień Wiedzy o Stwardnieniu Rozsianym, zorganizowany przez firmę Schering AG oraz fundację, we współpracy z Urzędem Miasta Krakowa. Celem meetingu było dotarcie do społeczeństwa z informacją o tej chorobie, ponieważ cierpiący na SM są często pozostawieni samym sobie, z powodu braku zrozumienia i znajomości tej choroby. Wszyscy zainteresowani mogli porozmawiać z trzema lekarzami, którzy udzielali bezpłatnych konsultacji, do dyspozycji zainteresowanych byli też przedstawiciele fundacji. Od 2001 r. można również korzystać ze strony internetowej fundacji www.fundacja-sm.malopolska.pl, która dostarcza informacji o chorobie i najnowszych metodach jej leczenia,
- pomoc chorym na SM w pozyskiwaniu środków na drogę lekarstwa – dotąd nie ma leków skutecznie leczących SM, znane są tylko takie, które spowalniają postęp choroby. Te najlepsze, ale zarazem najdroższe to leki z grupy interferonów, np. interferon beta, który jest stosowany we wszystkich krajach UE. Takie organizacje jak Europejska Federacja Neurologiczna (EFNS) czy Europejski Komitet ds. SM (ECTRIMS) opublikowały zalecenia, wskazujące na celowość stosowania interferonu beta w leczeniu SM. Niestety, w naszym kraju z możliwości refundowania terapii interferonami korzystają nieliczni chorzy na SM, gdyż na ten cel Narodowy Fundusz Zdrowia przeznacza wciąż zbyt małe środki. Refundowane leczenie interferonami jest przyznawane na podstawie tzw. systemu punktowego, według którego pacjent na podstawie wywiadu otrzymuje punkty m.in. za wiek, liczbę rzutów choroby, stan zdrowia. Tylko osoby z najwyższą liczbą punktów mogą korzystać z tej refundacji, co stanowi niestety kroplę w morzu potrzeb. Na SM w województwie małopolskim choruje około dwa tysiące osób, tymczasem na refundację leczenia betaferonem (interferon beta 1b) z NFZ zakwalifikowało się w Krakowie tylko kilkanaście osób. Koszt miesięcznej kuracji tym lekiem to około 3300 zł, a powinna ona trwać przynajmniej dwa lata. Na prośbę chorych i ich rodzin fundacja założyła subkonta na hasło, gdzie na leczenie prywatne betaferonem zbierane są fundusze od ofiarodawców. Organizowane są też koncerty charytatywne („Muzyczne Wieczory na Salwatorze”) połączone ze zbiórką pieniędzy na leki,

- adaptacja i modernizacja budynku szkolnego w Woli Batorskiej i utworzenie tam centrum „Ostoja” dla chorych na stwardnienie rozsiane – do tej pory adaptacja obiektu kosztowała ok. 700 tys. zł, pozyskanych przez fundację od wielu ofiarodawców. To jednak wciąż za mało, by „Ostoję” oddać chorym. Do dokończenia budowy trwającej i tak o wiele za długo, potrzeba jeszcze obecnie blisko dwa miliony złotych. W lutym bieżącego roku rozpoczęła się kolejna akcja rozprowadzania cegiełek na ten cel o wartości 10 zł, 20 zł, 50 zł i 100 zł. Pierwotnie planowano otworzyć ośrodek już w 2004 r. Fundacja złożyła wówczas wniosek o dofinansowanie budowy z jednego z programów unijnych na kwotę 1.650 tys. zł, PFRON przeznaczył na ten cel 350 tys. zł. Niestety, w ostatniej chwili zmieniły się zasady otrzymywania dofinansowania z unijnego programu i fundacji nie udało się pozyskać tych środków finansowych i co za tym idzie, oddanie centrum „Ostoja” przesunęło się w czasie.

Sposób zarządzania i finansowania fundacji

Organami fundacji są rada oraz zarząd. Rada jest organem o uprawnieniach inicjatywnych, opiniotwórczych, kontrolnych oraz nadzorczych. W jej skład wchodzi:

- fundatorzy lub osoby przez nie wyznaczone,
- sponsorzy,
- osoby powołane przez radę, które wspierały finansowo fundację bądź w inny sposób założyły się w realizacji jej celów.

Rada fundacji w szczególności:

- zatwierdza opracowane przez zarząd roczne programy i wieloletnią strategię działania fundacji oraz nadzoruje ich realizację,
- rozpatruje i zatwierdza roczne sprawozdania merytoryczne i finansowe zarządu z działalności fundacji,
- rozpatruje zmiany w składzie osobowym zarządu na wniosek zarządu,
- zatwierdza wysokość wynagrodzeń i nagród członków zarządu fundacji,
- występuje do zarządu z wnioskami dotyczącymi działalności zarządu,
- na wniosek zarządu podejmuje uchwały w sprawie zmian statutu, połączenia się z inną fundacją, utworzenia oddziału fundacji lub likwidacji fundacji.

Zarząd ma wszystkie i wyłączne kompetencje w zakresie zarządzania i reprezentowania fundacji i odpowiada przed radą za realizację jej celów statutowych. Zarząd składa się z dwóch do pięciu osób i zostaje wybrany na czas nieokreślony przez radę w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów. Głównym źródłem dochodów fundacji są środki pochodzące z:

- darowizn, spadków i zapisów oraz subwencji osób prawnych,
- zbiórek i imprez publicznych,
- dochodów majątku ruchomego i nieruchomego fundacji.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

Do chwili obecnej fundacji udało się zrealizować i podjąć większość zamierzeń i celów, które przyświecały jej powstaniu. Przede wszystkim udało się stworzyć system kompleksowego wsparcia dla osób dotkniętych chorobą na stwardnienie rozsiane oraz przeprowadzić akcje uświadamiające społeczeństwo o przyczynach i skutkach tego schorzenia. W najbliższej przyszłości fundacja planuje dalszą kontynuację oraz rozwój prowadzonych działań i przedsięwzięć, a wśród nich m.in. przeprowadzenie kolejnej – siódmej edycji kursu aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych oraz zorganizowanie giełdy pracy dla tych osób. W 2007 r. fundacja planowała zakończenie rozbudowy i modernizacji centrum „Ostoja” i oddanie go do dyspozycji chorych na SM. Fundacja zamierza organizować w tym ośrodku turnusy rehabilitacyjno-edukacyjne, które będą trwały od trzech do sześciu tygodni. Jednorazowo ośrodek będzie mógł przyjąć około 25 osób. W trakcie pobytu będą prowadzone dla chorych następujące zajęcia:

- zabiegi usprawniające,
- psychoterapia indywidualna i grupowa, która ułatwi zdefiniowanie się na nowo, pomoże w odzyskaniu sensu życia i przygotuje do trudnego funkcjonowania z chorobą,
- warsztaty terapii zajęciowej, wspierające możliwości samodzielnego życia społecznego i zawodowego przez zdobycie nowych umiejętności, które pozwolą zastąpić ograniczenia fizyczne i dysfunkcje,
- grupy wsparcia dla nowo zdiagnozowanych chorych łącznie z nauką podstaw rehabilitacji i pielęgnacji.

Przedstawiciele fundacji chcą również uruchomić szkolenia, które pomogą chorym zdobyć inny zawód i nauczyć ich dodatkowych czynności, które umożliwią aktywność zawodową czy twórczą – to obok rehabilitacji chorych stanowi równie ważną kwestię. Dużą zaletą powstającego ośrodka jest również bliskość Puszczy Niepołomickiej i malownicze Niepołomice, które będą dla gości „Ostoi” miłym sąsiedztwem i mogą sprzyjać szybszej poprawie zdrowia pacjentów.

Po uruchomieniu ośrodka w Woli Batorskiej fundacja liczy na finansowanie jego działalności poprzez kontrakt z regionalnym oddziałem NFZ.

3. Zakłady aktywności zawodowej oraz centra integracji zawodowej

Zakład Introligatorsko-Drukarski Stowarzyszenia „Teatr Grodzki”

Adres: 43-300 Bielsko-Biała, ul. Sempołowskiej 13.

Telefon/fax/e-mail/www: 0 33 496 52 19, zaz@teatrgrodzki.pl, www.teatrgrodzki.pl.

Osoba kontaktowa: Magdalena Dudek-Rewolte.

Forma organizacyjna: stowarzyszenie, zakład aktywności zawodowej – status zakładu aktywności nadany przez wojewodę śląskiego.

Podstawa prawna działania: ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach (tekst jednolity; Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855, z późn. zm.); ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 123, poz. 776, z późn. zm.); rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 stycznia 2000 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej (Dz.U. Nr 6, poz. 77, z późn. zm.).

Data rozpoczęcia działalności: 28 grudnia 2004.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: Bielsko-Biała, powiat bielski, województwo śląskie.

Zakres prowadzonej działalności: introligatorstwo, drukarstwo, komputerowy skład i obróbka tekstu.

Przesłanki podjęcia działalności

Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy jest w Polsce bardzo zła. Niepełnosprawni nie mogą znaleźć pracy z powodu nieprzystosowania zakładów pracy, nieodpowiedniego wykształcenia zawodowego (lub często jego braku), z powodu barier osobowościowych i psychicznych oraz braku pomocy z zewnątrz. Pomimo oczywistego faktu, że wiele prac mogą wykonywać osoby niepełnosprawne (administracja i obsługa biur, informatyka, rzemiosło artystyczne i wiele innych) praktycznie nie oferuje się pracy takim osobom. To efekt z jednej strony, wysokich kosztów przystosowania stanowisk pracy (mimo możliwości refundacji tych kosztów) i skomplikowanych procedur. Z drugiej jednak strony, częstym powodem braku ofert pracy dla osób niepełnosprawnych jest brak świadomości i dobrej woli pracodawców, wśród których obserwuje się wciąż wielką nieufność do osób niepełnosprawnych. Z kolei sami niepełnosprawni nie poszukują pracy lub nie mogą jej podjąć z powodów praktycznych (bariery architektoniczne w domu, brak środków finansowych na dojazd lub zakup komputera itp.) oraz z powodu barier społecznych i osobowościowych, jakie często towarzyszą niepełnosprawności, a przejawiają się w postaci braku wiary we własne możliwości, wstydu oraz kompleksów.

Ideą Zakładów Aktywności Zawodowej (ZAZ) jest stworzenie miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych. Zgodnie z przepisami zatrudnienie mogą znaleźć jedynie osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności, a to oznacza, że są one zdolne do pracy tylko w warunkach szczególnie chronionych. Są to jednocześnie osoby, które na rynku pracy mają najmniejsze szanse na znalezienie zatrudnienia. Zakład jest przedsiębiorstwem całkowicie podporządkowanym potrzebom pracujących w nim niepełnosprawnych, nastawionym na aktywizację i społeczną rewalidację pracowników. Jego celem, jak każdego przedsiębiorstwa, jest przychód i zysk, który zależy od wydajności pracy, a więc również od procesu rehabilitacji społecznej pracowników.

Działania, jakie podjęto w celu uruchomienia przedsięwzięcia

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 stycznia 2000 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej (Dz.U. Nr 6, poz. 77), samorządy, stowarzyszenia i inne organizacje, których celem statutowym są działania na rzecz osób niepełnosprawnych mogą prowadzić ZAZ. Utworzenie oraz działalność zakładu jest dofinansowywana ze środków PFRON-u za aprobatą władz województwa, w którym zakład powstaje. Zgodnie z § 3 ust.1 wymienionego wyżej rozporządzenia powiat, gmina, fundacja, stowarzyszenie lub inna organizacja społeczna, której statutowym celem

jest rehabilitacja osób niepełnosprawnych, występując jako organizator ZAZ-u, składa do wojewody wnioski o przyznanie statusu takiego zakładu dla tworzonej przez nią wyodrębnionej organizacyjnie i finansowo jednostki. Wniosek powinien odpowiadać wymogom określonym w § 3 ust. 2 i zawierać następujące elementy:

- nazwę i siedzibę organizatora oraz adres zakładu i tytuł prawny do lokalu,
- statut organizatora określający cele i sposoby działania na rzecz osób niepełnosprawnych, a także wypis z rejestru sądowego,
- statut i regulamin zakładu aktywności zawodowej oraz regulamin zakładowego funduszu aktywności,
- plan działalności gospodarczej zakładu oraz zestawienie kosztów utworzenia zakładu, a także program przysposobienia społeczno-zawodowego,
- proponowaną liczbę niepełnosprawnych pracowników zakładu wraz z opisem ich niepełnosprawności i rodzaju proponowanej aktywności zawodowej,
- proponowaną wysokość podstawowego wynagrodzenia osób niepełnosprawnych wyrażoną jako procentowy wskaźnik najniższego wynagrodzenia,
- proponowaną obsadę etatową zakładu z wyszczególnieniem liczby stanowisk i wymaganych kwalifikacji personelu, z uwzględnieniem odpowiedniej proporcji liczby pracowników niepełnosprawnych w stopniu znacznym do innych pracowników zatrudnionych w zakładzie w pełnym wymiarze czasu pracy,
- preliminarz rocznych kosztów działalności obsługowo-rehabilitacyjnej finansowanej przez PFRON,
- pozytywną opinię zakładu sanitarno-epidemiologicznego oraz inspekcji pracy,
- plan pomieszczeń zakładu wraz z opisem przeznaczenia lokali, uwzględniającym ich dostosowanie do potrzeb i możliwości pracowników oraz rodzaju ich niepełnosprawności.

Zakład powinien również spełniać inne wymogi określone przepisami ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych i przepisami rozporządzenia, a mianowicie:

- stosunek osób niepełnosprawnych w zakładzie zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności w stosunku do pozostałych pracowników zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu pracy, powinien wynosić 2,5 do 1 w zakładzie prowadzącym działalność wytwórczą oraz 3,0 do 1 w zakładzie usługowym,
- obiekty i pomieszczenia użytkowane przez zakład powinny odpowiadać przepisom i zasadom BHP oraz uwzględniać potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń sanitarnych i ciągów komunikacyjnych oraz spełniać wymagania dostępności do tych obiektów,
- organizator zakładu aktywności zawodowej ma obowiązek zapewnienia doraźnej i specjalistycznej opieki lekarskiej oraz usług rehabilitacyjnych,
- prowadzący zakład aktywności zawodowej ma obowiązek przeznaczania określonej części wypracowanego dochodu na cele określone w przepisach wykonawczych do ustawy.

Organizator tworząc ZAZ przedstawia wniosek do zaopiniowania marszałkowi województwa. Uzyskanie jego pozytywnej opinii oraz zarządu PFRON co do prawidłowości planowanych we wniosku kosztów utworzenia działalności obsługowo-rehabilitacyjnej jest podstawą do wydania przez wojewodę promesy decyzji w sprawie przyznania statutu ZAZ-u. Dopiero po otrzymaniu promesy organizator powołuje zakład oraz występuje do PFRON z wnioskiem o finansowanie kosztów utworzenia i działalności obsługowo-rehabilitacyjnej zakładu. Do wniosku organizator powinien dołączyć odpis promesy, szczegółowy preliminarz kosztów utworzenia zakładu i działalności obsługowo-rehabilitacyjnej z uwzględnieniem podziału na poszczególne rodzaje kosztów, szczegółowo wymienionych w § 6 i § 7 rozporządzenia.

Jak widać utworzenie ZAZ jest przedsięwzięciem trudnym i wymagającym dużych nakładów czasu i środków finansowych, stąd niewielka jak dotąd w stosunku do potrzeb ilość utworzonych zakładów. Wydaje się jednak, iż warto ponieść wszystkie trudy związane z ich zakładaniem, gdyż wedle opinii przedstawicieli wielu stowarzyszeń i organizacji są one jedną z najlepszych propozycji aktywności społecznej i zawodowej dla osób niepełnosprawnych.

Profil prowadzonej działalności

Zakład introligatorsko-drukarski stowarzyszenia „Teatr Grodzki” to zakład produkcyjno-usługowy. W jego strukturze działa pracownia introligatorska, niewielka pracownia drukarska oraz studio składu tekstu i projektowania komputerowego. Zakład świadczy szeroką gamę usług introligatorsko-drukarskich.

Zatrudnionych jest 16 pracowników kadry obsługowo-rehabilitacyjnej oraz 40 niepełnosprawnych osób, w tym: 12 niewidomych i niedowidzących, 8 chorych psychicznie, 11 z dysfunkcją ruchu i 9 osób zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności z innych przyczyn. Zakład jest jedynym w Bielsku-Białej i jednym z sześciu w województwie śląskim. Skrócona oferta zakładu przedstawia się następująco:

- usługi studia komputerowego:
 - skład i przygotowanie do druku wszelkiego rodzaju tekstów,
 - projekty graficzne wydawnictw, druków,
 - skanowanie i reprodukcje zdjęć i grafik,
 - opracowanie graficzne projektów oferty własnej.

Praca studia komputerowego jest podporządkowana pracy pracowni drukarskiej i introligatorskiej.

- pracownia drukarska:
 - druk metodą sitodruku i offsetu,
 - druk materiałów biurowych (wizytówek, papierów firmowych, folderów reklamowych,
 - nadruki na tkaninach, foliach, różnych materiałach,
 - druki prestiżowe na ręcznie czerpanym papierze,
 - produkcja papieru czerpanego i papierów okolicznościowych.
- pracownia introligatorska:
 - produkcja wszelkiego rodzaju opakowań,
 - profesjonalne usługi introligatorskie dla biur,
 - klejenie, szycie, nacinanie, inne usługi introligatorskie,
 - zlecenia nietypowe.

Jeśli chodzi natomiast o program przysposobienia społecznego i zawodowego zakładu, to realizuje on następujące zadania:

- wyprowadzenie objętych programem osób niepełnosprawnych z syndromu izolacji społecznej spowodowanej przez bierność zawodową,
- nauka asertywnych zachowań,
- nauczanie umiejętności autoprezentacji,
- nauczanie umiejętności komunikacji w grupie (społecznej, zawodowej),
- nauczanie umiejętności dbania o własne sprawy i interesy, korzystania z pomocy itp.,
- zapewnienie możliwości realizacji indywidualnych programów rehabilitacji ruchowej.

Sposób zarządzania i finansowania zakładu

Organizator zakładu, czyli Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne „Teatr Grodzki” to organizacja pozarządowa, od czterech lat realizująca i doskonaląca różne metody aktywizacji społecznej grup dysfunkcyjnych, w tym osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie. Wszystkie osoby pracujące w stowarzyszeniu, biorące udział w opracowywaniu planów utworzenia zakładu oraz przewidziane do jego prowadzenia, posiadają wysokie kwalifikacje zawodowe i bogate doświadczenie. Od czterech lat pracują w tym samym zespole, a do ich sukcesów zaliczyć należy bieżące prowadzenie projektów artystycznych, edukacyjnych i aktywizacyjnych oraz sprawność w pozyskiwaniu dużych środków finansowych na działalność organizacji.

Osoby, które zarządzają zakładem na etapie przygotowań, podjęły się dużego wysiłku poszerzenia swojej wiedzy na temat aktywizacji społecznej i zawodowej niepełnosprawnych. Świadectwem dobrego przygotowania jest fakt, że w 2004 r. stowarzyszenie zrealizowało projekt „Pracownie Aktywizacji Społecznej »Jesteś Potrzebny!«”. Ten projekt został stworzony i zrealizowany w celu przygotowania zespołu i organizacji do utworzenia ZAZ-u o charakterze poligraficznym. Autorzy projektu rozpoznawali środowisko osób niepełnosprawnych, a jego realizację rozpoczęły pracownice zawodowe przysposabiające osoby niepełnosprawne do pracy. Można więc stwierdzić, iż zespół ludzi jest bardzo dobrze przygotowany do prowadzenia ZAZ-u nie tylko teoretycznie, ale również praktycznie. Sprawia to, że aktualna kadra obsługowo-rehabilitacyjna zakładu zapewnia jego sprawne zarządzanie oraz rzetelne i skuteczne prowadzenie programów przysposobienia społecznego i zawodowego.

ZAZ finansowany jest ze środków PFRON przekazywanych za pośrednictwem Urzędu Marszałkowskiego na podstawie umowy cywilnoprawnej. Obecnie dofinansowanie kształtuje się na poziomie 16 772 zł na jednego zatrudnionego niepełnosprawnego ze znacznym stopniem niepełnosprawności. Oprócz tego zakład prowadzi działalność gospodarczą, polegającą na sprzedaży własnych wyrobów i usług. Całkowity dochód z tej działalności przeznaczony jest na Fundusz Aktywności dla pracowników, a jest on przeznaczany, zgodnie z zapisami rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 stycznia 2000 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej, na następujące cele:

- usprawnienie oraz oprzyrządowanie stanowisk pracy, wspomagających samodzielne funkcjonowanie osób niepełnosprawnych w zakładzie pracy,
- zakup sprzętu i wyposażenia dla osoby niepełnosprawnej, umożliwiającego jej samodzielne uczestniczenie w życiu społecznym oraz lokalnym środowisku,
- pomoc osobom niepełnosprawnym w przygotowaniu ich do pracy poza zakładem,

- pomoc dla osób niepełnosprawnych, nie znajdujących oparcia w rodzinie lub podejmujących świadome decyzje dotyczące samodzielnego życia w zakresie przygotowania, budowy, remontu i wyposażenia indywidualnych i zbiorowych form mieszkalnictwa chronionego,
- rekreację i uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym oraz zaspokajanie innych potrzeb osób niepełnosprawnych.

Obecnie ZAZ-y stoją przed bardzo poważnym problemem – przepisy prawne ograniczają możliwości działania istniejących i tworzenia nowych zakładów. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 maja 2003 r. w sprawie algorytmu przekazywania środków PFRON samorządom wojewódzkim i powiatowym (Dz.U. Nr 88, poz. 808) mówi o limicie środków przeznaczonych na dofinansowanie zakładów, przypadających na dane województwo. Wspomniane rozporządzenie jednakowo dzieli te środki na województwa, niezależnie od liczby zatrudnionych w ZAZ-ach osób niepełnosprawnych. Właśnie z taką sytuacją zakład stowarzyszenia „Teatr Grodzki” i inne działające w województwie śląskim miały do czynienia. Limit środków na jedno województwo wynosił 1 875 tys. zł, zaś w woj. śląskim zapotrzebowanie na środki wyniosło 2 918 328 zł, a jednocześnie np. w województwie opolskim, gdzie funkcjonuje tylko jeden ZAZ, limit również wynosił 1 875 tys. zł, zaś zapotrzebowanie na środki tylko 620 564 zł. Reasumując, województwa takie, jak śląskie, małopolskie, wielkopolskie, gdzie w zakładach tego typu pracuje najwięcej osób niepełnosprawnych, z powodu obowiązującego sztucznego limitu nie mogą otrzymać pełnego dofinansowania do działalności, co w znaczący sposób ogranicza możliwości rozwojowe tych zakładów.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

Nawiązując do wspomnianych w poprzednim punkcie kontrowersji związanych z podziałem środków pieniężnych, głównym celem ZAZ-u będą starania o zmianę rozporządzenia o algorytmie, ponieważ do tej pory prawie całą swoją energię i czas jego pracownicy poświęcają temu, żeby zdobyć pieniądze na przetrwanie, podczas gdy czas ten mogliby przeznaczyć na dalszy rozwój działalności. Ponadto zakład będzie się starał rozszerzać zakres świadczonych usług tak, aby móc pomóc i zaaktywizować jak największą liczbę osób niepełnosprawnych.

Trudno mówić w tym przypadku o bilansie w sensie ekonomicznym, faktem jest natomiast, że osoby niepełnosprawne zatrudnione w zakładzie wyszły ze swoich domów, otworzyły się na świat, godnie pracują i zarabiają. Osoby te uczestniczą także w licznych wyjazdach, spotkaniach, ogniskach, stworzyły własny zespół muzyczny, biorą udział w zawodach sportowych oraz spartakiadach – po prostu żyją godnie. Dlatego też można z całym przekonaniem stwierdzić, iż podstawowy cel jakim była aktywizacja osób niepełnosprawnych i stworzenie im warunków, dzięki którym będą mogły realizować swoje pasje i zainteresowania, został zrealizowany.

Centrum Integracji Społecznej „Integro”

Adres: ul. Radości 8, 20-530 Lublin.

Telefon/fax/e-mail/www: (081)443-74-74, (081)443-74-75, cis@cisintegro.eu, www.cisintegro.eu.

Osoba do kontaktu: Renata Pasikowska – dyrektor centrum.

Forma organizacyjna: Centrum Integracji Społecznej działające w formie gospodarstwa pomocniczego.

Podstawa prawna działania: ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. Nr 122, poz. 1143 ze zm.); ustawa z dnia 30 czerwca 2005 roku o finansach publicznych (Dz.U. Nr 249, poz. 2104 ze zm.).

Data rozpoczęcia działalności: 27 grudnia 2005.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: Lublin.

Zakres prowadzonej działalności: reintegracja zawodowa i społeczna osób wykluczonych społecznie w celu doprowadzenia do samodzielnego powrotu na rynek pracy.

Przesłanki podjęcia działalności

Utworzenie Centrum Integracji Społecznej (CIS) zostało poprzedzone szczegółową analizą danych, znajdujących się w posiadaniu Miejskiego Urzędu Pracy oraz Regionalnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Lublinie, która pozwoliła na określenie skali zjawiska wykluczenia społecznego w mieście. Na ich podstawie stwierdzono, iż w Lublinie zamieszkany w 2004 r. przez około 356 tys. osób, liczba bezrobotnych wynosiła 18 965 osób, co stanowiło 12,5% ogółu mieszkańców. Wśród bezrobotnych tylko 1 811 osób posiadało prawo do zasiłku. Bez prawa do zasiłku pozostawało 17 154 osób. Liczba bezrobotnych, pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy wynosiła 6 636 osób – 35% ogólnej populacji bezrobotnych. Największą grupę wśród osób pozostających długotrwale bezrobotnymi tworzyły osoby powyżej 45. roku życia. W Lublinie 14 273 rodzin korzystało ze świadczeń pomocy społecznej, z tego 6 167 rodzin dotkniętych bezrobociem – 43% ogółu korzystających ze świadczeń. Pod dozorem kuratora pozostawało 788 osób, zaś w specjalistycznych ośrodkach leczenia i terapii uzależnionych znajdowało się 2 168 osób.

Przedstawione dane wskazują, iż najczęstszą przyczyną wykluczenia społecznego jest długotrwale bezrobocie. W mniejszym stopniu problem ten dotyczy osób uzależnionych od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających, po leczeniu odwykowym oraz zwalnianych z zakładów karnych, mających trudności w integracji ze środowiskiem. Najmniej liczną grupę wśród osób wykluczonych stanowią uchodźcy objęci indywidualnym programem integracji.

Na podstawie przedstawionych wyników badań określono docelową grupę uczestników, którzy mieli zostać objęci działaniami projektowanego CIS. Sformułowano również cel nadrzędny oraz cele szczegółowe planowanej działalności. Celem nadrzędnym centrum „Integro” jest usamodzielnienie osób wykluczonych społecznie, wyprowadzenie ich poza system pomocy społecznej przez doprowadzenie do samodzielnego powrotu na rynek pracy. Jego realizację umożliwić mają kompleksowe działania zmierzające do zapewnienia uczestnikom centrum pomocy w uzyskaniu bezpieczeństwa socjalnego przy zastosowaniu oddziaływań profilaktycznych, aktywizacji zawodowej oraz wsparcia w rozwoju osobistym. Realizacja programu zatrudnienia socjalnego, umożliwiającego walkę z ubóstwem i społecznym wykluczeniem odbywa się poprzez:

- kształcenie umiejętności, pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganie pozytywnych pozycji społecznych,
- nabywanie umiejętności zawodowych w zakresie teoretycznej i praktycznej nauki zawodu w formie przekwalifikowania lub podwyższenia kwalifikacji zawodowych,
- rozwijanie aspiracji oraz wyznaczanie celów życiowych przez uczestników,
- trening umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami finansowymi.

Charakter przedsięwzięcia zakłada personalistyczne i kompleksowe powiązanie usług doradczych i szkoleniowych opartych na indywidualnym planie rozwoju uczestników, które zostaną opracowane po przeprowadzeniu rozmów diagnostycznych z pracownikami centrum. Na podstawie skierowań ośrodka pomocy społecznej, po uprzednim przeprowadzeniu indywidualnej rozmowy diagnostycznej i podpisaniu przez kierownika CIS z uczestnikiem indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego, programem zostały objęte:

- osoby uzależnione od alkoholu po odbytej terapii (6 osób),
- osoby uzależnione od narkotyków i innych środków odurzających (1 osoba),
- długotrwale bezrobotni (18 osób),
- zwalniani z zakładów karnych, mający trudności w integracji ze środowiskiem (5 osób),
- uchodźcy realizujący indywidualny program integracji (2 osoby).

Udział w zajęciach organizowanych przez „Integro” upoważnia uczestników do:

- otrzymywania świadczenia integracyjnego (w okresie próbnym 50% , a potem przez 11 miesięcy 80% wysokości zasiłku dla bezrobotnych),
- jednego posiłku dziennego,
- ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków,
- środków ochrony indywidualnej,
- biletów MPK na trasie centrum – miejsce zamieszkania,
- wstępnych badań lekarskich.

Czas pobytu dziennego uczestnika nie może być krótszy niż 6 godzin dziennie. Centrum zapewnia ponadto bezpieczne i higieniczne warunki uczestnictwa osobom uczestniczącym w zajęciach.

Działania jakie podjęto w celu uruchomienia przedsięwzięcia

Pomysł utworzenia centrum pojawił się po wejściu w życie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Pomysłodawcami byli prezydent miasta oraz jego zastępca, dysponujący środkami pochodzącymi z dochodów z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych, przeznaczonych na realizację gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. Początkowo planowano, iż CIS zostanie utworzone przez organizacje pozarządowe działające na terenie Lublina. W tym celu opracowano deklaracje współpracy, z którymi wystąpiono do podmiotów trzeciego sektora. Z uwagi na brak zainteresowania po stronie tych organizacji inicjatywa upadła. Podjęto wówczas decyzję, iż rolę instytucji tworzącej przejmie prezydent miasta. Pełnomocnikiem prezydenta do spraw utworzenia CIS, wyłonionym w drodze konkursu, została osoba biorąca udział w realizacji projektu Fundacji „Fuga Mundi” pod nazwą „Zatrudnienie socjalne”, finansowanego ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Wniosek o udzielenie statusu CIS został złożony do wojewody lubelskiego w kwietniu 2005 r., zaś decyzję o jego nadaniu, po uprzednich zaopiniowaniu wniosku przez marszałka województwa, wydano we wrześniu. Na jej podstawie 15 listopada 2005 r. prezydent miasta Lublina utworzył CIS „Integro”.

Podstawowe trudności związane z rozwojem centrum znajdują swoje źródło w regulacjach prawnych, traktujących działalność CIS na tych samych zasadach co innych jednostek samorządu terytorialnego. Tytułem przykładu można wskazać, iż zatrudnienie kadry wymaga przeprowadzenia konkursu w oparciu o przepisy ustawy o pracownikach samorządo-

wych. Z uwagi na specyfikę działalności centrum, wymagało to opracowania odrębnych procedur oraz kryteriów wyboru pracowników. Mimo tego, sztywne reguły zawarte w powołanej ustawie uniemożliwiają elastyczne kształtowanie poziomu zatrudnienia w CIS w zależności zmieniających się potrzeb. Barię w rozwoju centrum stanowi także brak wykwalifikowanych pracowników, którzy chcą podjąć pracę socjalną z podopiecznymi, realizującymi program zatrudnienia socjalnego.

Inny problem stanowi niewystarczająca wiedza pracowników administracji publicznej z zakresu reintegracji społecznej osób wykluczonych oraz niechęć do jej poszerzania. W efekcie wiele inicjatyw podejmowanych w ramach działalności centrum, wymagających współdziałania z instytucjami publicznymi, napotyka na bariery biurokratyczne co znacznie ogranicza możliwości działania.

Profil prowadzonej działalności

Podstawowym zadaniem CIS jest realizowanie pełnego zakresu programu zatrudnienia socjalnego, umożliwiającego walkę z ubóstwem i społecznym wykluczeniem. Zadania te realizowane są poprzez:

- reintegrację zawodową, czyli odbudowanie i podtrzymanie u osoby uczestniczącej w zajęciach w CIS do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy,
- reintegrację społeczną, czyli odbudowanie i podtrzymanie u osoby uczestniczącej w zajęciach uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu,
- umożliwienie zatrudnienia wspieranego, czyli udzielenie pomocy osobie uczestniczącej w zajęciach na podstawie stosunku pracy lub w podjęciu działalności gospodarczej.

Usługi centrum skierowane są do osób defaworyzowanych ze względu na swoją sytuację życiową, które nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić podstawowych potrzeb życiowych, znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo i uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym. Program prac prowadzonych z uczestnikami centrum obejmuje zajęcia zawodowe oraz zajęcia społeczne. Zajęcia zawodowe mają na celu odbudowę i podtrzymywanie zdolności do samodzielnego poruszania się na rynku pracy. Celem prowadzonych zajęć jest:

- nabycie nowych umiejętności zawodowych,
- przyuczenie do zawodu,
- zmiana lub podwyższenie posiadanych kwalifikacji.

W ramach prowadzonych zajęć podopieczni zapoznają się z przepisami BHP na stanowisku pracy, teoretycznymi i praktycznymi zagadnieniami przyuczanego zawodu, poznają podstawy obsługi komputera i Internetu, języki obce oraz zasady poruszania się na rynku pracy. Reintegracja zawodowa prowadzona jest obecnie w dwóch grupach budowlano-porządkowych oraz grupie doręczycielsko-porządkowej. W ramach realizacji programu zatrudnienia socjalnego i kształtowania postaw prospołecznych uczestnicy zajęć zawodowych wykonują drobne prace remontowe, prowadzą prace porządkowe w domach osób starszych i niepełnosprawnych oraz realizują zlecenia otrzymywane przez centrum.

Zajęcia społeczne mają na celu zdobycie przydatnych w życiu umiejętności społecznych i poprawę funkcjonowania w miejscu pracy, w domu, w rodzinie, w urzędzie, w sklepie lub na osiedlu. W ramach prowadzonych zajęć społecznych prowadzi się:

- trening umiejętności społecznych,
- trening umiejętności racjonalnego gospodarowania budżetem domowym,
- naukę planowania życia i zaspokojenia potrzeb własnym staraniem,
- trening skutecznego poszukiwania pracy.

Zajęcia uzupełnia stały kontakt ze specjalistami (psycholog-terapeuta, doradca zawodowy, pracownik socjalny). W chwili obecnej program poradnictwa socjalnego realizuje jedna osoba, zaś program reintegracji zawodowej pięć osób, w tym jeden doradca zawodowy.

Podjęcie działań prowadzących do utworzenia centrum „Integro” wymagało współpracy i współdziałania z wieloma partnerami. Oprócz podmiotów, z którymi instytucja tworząca współpracuje na poziomie procedur formalno-prawnych oraz uzgodnień wynikających z obowiązujących przepisów prawa, niezbędne jest współdziałanie w zakresie merytorycznej realizacji zadań CIS. Dlatego też przedsięwzięcie jest realizowane z udziałem partnerów zewnętrznych, do których należą:

- Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej,
- Miejski Urząd Pracy,
- Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie,
- Ośrodek Leczenia Uzależnień,
- kuratorzy sądowi i kurator okręgowy,
- Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny,
- Lubelskie Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego „Serce”,

- Fundacja „Fuga Mundi”,
- ROSzEFS.

Centrum korzysta także z pracy czterech wolontariuszy.

Sposób zarządzania i finansowania stowarzyszenia

Działalnością jednostki kieruje dyrektor. Centrum zostało sfinansowane z dochodów z budżetu miasta oraz dotacji na pierwsze wyposażenie w łącznej kwocie 316 tys. zł. Otrzymane środki zostały przeznaczone na przystosowanie do potrzeb uczestników zajęć pomieszczeń przeznaczonych na reintegrację zawodową i społeczną, przystosowanie i wyposażenie pomieszczeń administracyjnych, wyposażenie oraz przygotowanie stanowisk pracy, w tym zakup maszyn i urządzeń niezbędnych do prowadzenia działalności, a także zakup materiałów i narzędzi niezbędnych do rozpoczęcia działalności.

Bieżąca działalność centrum finansowana jest z dotacji pochodzącej z dochodów własnych gminy, przeznaczonych na realizację gminnego programu profilaktyki rozwiązywania problemów alkoholowych, dochodów uzyskiwanych z prowadzonej przez centrum działalności oraz środków pochodzących z Unii Europejskiej, otrzymywanych w związku z realizacją projektu „Od smutku do radości” a współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Socjalnego i budżetu miasta w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006. Koszty działalności „Integro” za okres od 20 listopada do 31 grudnia 2005 r. wyniosły 1 046 639 zł. Posiadane przez centrum środki finansowe są przeznaczone na wypłatę uczestnikom świadczeń integracyjnych, zakup materiałów, energii, usług niezbędnych do działalności centrum, podatki opłacane przez centrum oraz wynagrodzenia pracowników i pochodne od tych wynagrodzeń. W związku z prowadzoną działalnością centrum nie otrzymywało dofinansowania ze środków Funduszu Pracy i PFRON na realizację programów specjalnych, zmierzających do reintegracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.

Obecną sytuację finansową centrum należy uznać za dobrą. Posiadane środki finansowe pozwalają na realizację założonych celów. Bieżącą płynność finansową zapewniają comiesięczne wpływy z wypracowanych z rezerwy budżetu miasta Lublina zaliczek.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

Plany działalności centrum zakładają dalsze rozwijanie i poszerzanie zakresu działalności. Zakłada się między innymi propagowanie idei spółdzielczości wśród uczestników centrum, którzy po zakończeniu indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego są uprawnieni do rozpoczęcia działalności w formie spółdzielni socjalnej. Osobom, które zdecydują się na kontynuowanie działalności w takiej formie, zostanie udzielona pomoc. Centrum udzielać będzie wsparcia zarówno na etapie tworzenia spółdzielni socjalnej, jak i w trakcie prowadzenia działalności, m.in. poprzez pomoc w zapewnieniu obsługi prawnej i księgowej, a także zagwarantowanie innych form pomocy, wynikających z charakteru oferowanych przez nią produktów. Ponadto planuje się zatrudnienie w centrum, w ramach zatrudnienia wspieranego, pięciu uczestników zajęć na stanowisku pracownika gospodarczego.

Obok inicjatyw zmierzających do poszerzenia prowadzonej działalności o nowe formy reintegracji zawodowej, rozwijana będzie dotychczasowa działalność w kierunku zwiększenia grup zawodowych, w tym liczby ich uczestników, a pośrednio poszerzenia gamy oferowanych usług. Wymagać to będzie poszukiwania nowych źródeł finansowania.

Warunkiem wprowadzenia w życie założonych celów jest przezwyciężenie barier utrudniających codzienne funkcjonowanie jednostki. Poza ograniczeniami wynikającymi z ilości środków finansowych, przeszkodą jest brak wykwalifikowanej kadry, która chciałaby pracować z osobami wykluczonymi społecznie. Możliwość intensyfikacji działalności centrum hamuje także brak spójnych i dostosowanych do specyfiki działalności CIS-ów regulacji prawnych.

OGólny bilans dotychczasowej działalności należy uznać za dodatni. Udało się bowiem zrealizować większość z pierwotnie zakładanych celów. O sukcesie działań podejmowanych w ramach „Integro” decyduje powiązanie kompleksowych usług doradczych i szkoleniowych opartych na indywidualnym planie rozwoju uczestników. Bardzo ważnym i istotnym punktem tego planu jest równoległe prowadzenie procesu reintegracji zawodowej i społecznej. Na lubelskim rynku funkcjonuje wiele instytucji szkolących bezrobotnych, organizujących kursy o wielorakiej tematyce, jednakże w przypadku osób wykluczonych społecznie kierowane działania nie przyniosą wymiernych efektów. Wiąże się to z faktem, że u wspomnianej kategorii osób pozostaje zaburzona sfera społeczna. Wsparcie oferowane przez specjalistów w centrum – psychologa, doradcę zawodowego i pracownika socjalnego, z jednoczesnym nadzorem przebiegu praktyk zawodowych przez instruktora zawodu, przynosi wymierne korzyści. Takie działania są nieocenione w uzyskaniu doświadczenia zawodowego i zmierzają ku przejściu od statusu bezrobotnego do statusu pracownika (Różycka-Górska, dok.elekt.). Na sukces składa się również zaangażowanie pracowników centrum oraz organizacja pracy, umożliwiająca równomierny podział obowiązków, w tym obciążenia psychicznego i intelektualnego, związanego z wykonywanymi czynnościami.

4. Spółdzielnie socjalne oraz banki spółdzielcze

Żarska Spółdzielnia Socjalna

Adres: Kujawska 39, 68-200 Żary.

Telefon/fax/e-mail/www: (068) 3636670; socjalna@wp.pl, www.socjalna.pl/index1.html.

Osoba kontaktowa: Janusz Sulczewski.

Forma organizacyjna: spółdzielnia socjalna.

Podstawa prawna działania: ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. Nr 94, poz. 651); ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o spółdzielniach (tekst jednolity Dz.U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 z późn. zm.).

Data rozpoczęcia działalności: 20 lipca 2005.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: cały kraj.

Zakres prowadzonej działalności: usługi szkoleniowe, reklamowe, ogólnobudowlane, handlowe.

Przesłanki podjęcia działalności

Spółdzielnie socjalne nastawiają się na pomoc osobom, które napotykać na trudności w znalezieniu pracy. Są wśród nich ludzie młodzi, ale także osoby mające kłopoty z integracją społeczną, długo pozostające bez pracy, osoby niepełnosprawne, byli więźniowie oraz osoby, które były kiedyś uzależnione od narkotyków czy alkoholu. Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę jej członków, a jej celem zawodowa i społeczna integracja osób uprawnionych do tworzenia tego typu organizacji. Spółdzielnie działają przede wszystkim lokalnie, dostarczając dobra i usługi lokalnym społecznościom. Praca w spółdzielniach socjalnych łączy w sobie cele społeczne i zarobkowe, pozwala na uzyskiwanie dochodów przez osoby bezrobotne i jednocześnie rozwija ich umiejętności zawodowe oraz pomaga w utrzymaniu więzi z lokalną społecznością.

Główne cele, które przyświecały podjęciu działalności przez Żarską Spółdzielnię Socjalną, to:

- pomoc w wyjściu z szarej strefy i utworzenie miejsc pracy dla długotrwale bezrobotnych,
- znalezienie miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych oraz zagrożonych lub dotkniętych wykluczeniem społecznym (m.in. osoby uzależnione, byli więźniowie, młodzież, która przerwała obowiązek szkolny).

Działania, jakie podjęto w celu uruchomienia przedsiębiorstwa

Kwestie związane z zakładaniem oraz prowadzeniem działalności w formie spółdzielni socjalnej określa ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. z 2006 r. Nr 94, poz. 651), a zagadnienia nieuregulowane przez niniejszą ustawę znajdują wyjaśnienie w przepisach ustawy z dnia 16 września 1982 r. o prawie spółdzielczym. Zgodnie ze wspomnianą ustawą o spółdzielniach socjalnych ich założycielami mogą być:

- osoby bezrobotne, w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. Nr 99, poz. 1001, z późn. zm.),
- osoby niepełnosprawne, w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 123, poz. 776, z późn. zm.),
- osoby, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1-4, 6 i 7 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. Nr 122, poz. 1143, z późn. zm.), czyli m.in.:
 - osoby bezdomne, realizujące indywidualny program wychodzenia z bezdomności,
 - osoby uzależnione od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego,
 - osoby uzależnione od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej,
 - osoby chore psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego,
 - osoby zwalniane z zakładów karnych,
 - uchodźcy realizujący indywidualny program integracji.

Założyciele spółdzielni, spełniający wymienione kryteria, muszą posiadać pełną zdolność do czynności prawnych, tzn. zdolność do samodzielnego kształtowania swojej sytuacji prawnej poprzez dokonywanie czynności prawnych, np. przez

zawieranie umów. Spółdzielnia socjalna może być również utworzona w wyniku przekształcenia się spółdzielni inwalidów lub spółdzielni niewidomych. Liczba członków spółdzielni nie może być mniejsza niż 5 osób i większa niż 50, z wyjątkiem spółdzielni, które powstały z przekształcenia się spółdzielni inwalidów lub niewidomych, w tym przypadku liczba członków może przekraczać 50 osób. Rozwiązanie to ma na celu uniknięcie sytuacji tworzenia wielkich spółdzielni, w których traciłby na znaczeniu element współpracy międzyludzkiej, zaufania oraz solidarności, zaś pojawiłaby się anonimowość poszczególnych członków.

W celu uruchomienia działalności członkowie założyciele muszą opracować statut oraz zwołać walne zebranie, w trakcie którego podejmują w formie uchwał następujące decyzje:

- o powołaniu spółdzielni socjalnej, z podaniem nazwy, adresu siedziby, składu zarządu, numerów PESEL,
- o przyjęciu statutu,
- o powołaniu zarządu,
- o powołaniu Rady Nadzorczej (tylko w przypadku, gdy liczba członków jest większa od 15).

Po dokonaniu tych czynności należy złożyć wniosek o zarejestrowanie spółdzielni do KRS-u, gdyż spółdzielnia nabywa osobowość prawną i rozpoczyna swoją działalność gospodarczą w momencie jej zarejestrowania, a nie powołania. W przypadku Żarskiej Spółdzielni Socjalnej w celu uruchomienia działalności podjęto następujące działania:

- znalezienie grupy osób zainteresowanych wyjściem z szarej strefy,
- samodoszkolenie się z zakresu funkcjonowania spółdzielni socjalnych,
- znalezienie lokalu do podjęcia działalności,
- przeprowadzenie wielu rozmów z lokalnymi władzami w sprawie pomocy (niestety, nie uzyskano żadnej pomocy ani wsparcia),
- podjęcie próby zorganizowania grupy osób zainteresowanych, odpowiadających ustawie o wykluczeniu,
- zdobywanie wiedzy z zakresu działania spółdzielni socjalnych w ramach własnych możliwości,
- określenie potrzeb i możliwości uruchomienia spółdzielni,
- wystąpienie do konkursu Regionalnych Funduszy Społecznych o dofinansowanie rozpoczęcia działalności, uzyskanie grantu (15 tys. zł),
- podjęcie starań o zdobycie dotacji z Funduszu Pracy (niestety, zakończone niepowodzeniem),
- zarejestrowanie spółdzielni socjalnej.

Jeśli chodzi o bariery i problemy, jakie napotkano przy rozpoczynaniu działalności to należały do nich, m.in.:

- nieprzygotowanie urzędników do obsługi grup inicjatywnych w zakresie zakładania spółdzielni oraz brak wiedzy na temat funkcjonowania spółdzielni, a zwłaszcza „mieszanie” definicji osoby fizycznej z podmiotem prawnym,
- brak jednoznacznej procedury w Funduszu Pracy na udzielanie dotacji na zorganizowanie przez bezrobotnych podmiotu prawnego,
- brak możliwości zabezpieczenia dotacji poręczeniami przez osoby bezrobotne,
- brak wiedzy oraz mylne podejście urzędników do zapisów ustawy dotyczącej tworzenia spółdzielni socjalnych.

Czynnikami sprzyjającym podjęciu działalności był przede wszystkim fakt istnienia nisz rynkowych z zakresu:

- obsługi wspólnot mieszkaniowych (drobne usługi ogólnobudowlane i porządkowe),
- szkoleń dotyczących przedsiębiorstw społecznych,
- szkoleń dla osadzonych w zakładach karnych,
- brak fachowców z uprawnieniami do eksploatacji i nadzoru urządzeń gazowych, c.o., wodno-kanalizacyjnej na rynku lokalnym (stowarzyszenie pokryło koszty szkolenia dla członków założycieli w celu uzyskania tych uprawnień).

Profil prowadzonej działalności

Żarska Spółdzielnia Socjalna w ramach prowadzonej przez siebie działalności oferuje następujące usługi:

- szkoleniowe z zakresu ekonomii społecznej oraz przedsiębiorstw społecznych,
- reklamowe (reklama wizualna, wydruki wielkoformatowe, szyldy, napisy),
- działalność handlowa (prowadzenie bufetów szkolnych),
- usługi i roboty hydrauliczne (gazowe, kanalizacyjne, wodne, c.o.).

Spółdzielnia realizuje również szkolenia zawodowe dla osób bezrobotnych, wykluczonych z rynku pracy oraz opuszczających zakłady karne. Do najczęściej organizowanych szkoleń grupowych należą:

- podstawy obsługi komputera – realizowane w oparciu o komputerową salkę przenośną, z którą przedstawiciele spółdzielni są w stanie dotrzeć do każdego miejsca w naszym kraju, aby szkolić osoby wykluczone,
- obsługa kasy fiskalnej – szkolenia realizowane są u zleceniodawcy na terenie całego kraju w oparciu o dostarczany przez spółdzielnię sprzęt szkoleniowy oraz materiały szkoleniowe,

- kosmetyka paznokcia – szkolenie z zakresu tipsów na żel i akryl, realizowane na terenie całego kraju w oparciu o materiały dostarczone przez spółdzielnię,
- szkolenie z zakresu kompozycji kwiatowych (florystyka) – realizowane na terenie całego kraju w oparciu o własne materiały,
- szkolenie dotyczące zakładania i funkcjonowania spółdzielni socjalnych w oparciu o „dobre praktyki” – realizowane na terenie całego kraju, w oparciu o własne doświadczenia oraz materiały szkoleniowe.

W 2006 r. spółdzielnia zorganizowała szkolenia na rzecz, m.in.: Fundacji Promocji Gmin Polskich w Warszawie (dziesięć gmin), Zakładu Karnego w Krzywańcu (sześć grup szkoleniowych), Regionalnego Centrum Inicjatyw Pozarządowych w Wałbrzychu (cztery grupy), spółki z o.o. Heapmail Internet Solutions (dwie grupy) oraz osób wykluczonych w powiecie żarskim (pięć grup). Spółdzielnia zatrudnia sześciu pracowników oraz dwóch wolontariuszy.

Sposób zarządzania i finansowania spółdzielni

Spółdzielnia zarządzana jest przez trzyosobowy zarząd, w skład którego wchodzi prezes oraz jego dwóch zastępców. Prezes jest odpowiedzialny za dział księgowości, realizację polityki kadrowej oraz zadań reklamowych, natomiast jego zastępcy zajmują się realizacją zadań handlowych, usług rekreacyjno-sportowych i turystycznych oraz szkoleń, usług biurowych i sekretarskich oraz podejmowaniem zadań ogólnobudowlanych i technicznych.

Spółdzielnia utrzymuje się głównie z własnych wypracowanych środków, które stanowią około 80% wszystkich przychodów, 10% pochodzi ze źródeł publicznych, a kolejne 10% z darowizn od osób fizycznych. Bieżąca sytuacja finansowa jest stabilna, lecz nie zapewnia ona szybkiego rozwoju technicznego, bardzo odczuwalny jest brak środków na zakup maszyn i urządzeń. Mały obrót roczny, zapewniający utrzymanie sześciuosobowej załogi oraz pokrycie innych kosztów, nie pozwala spółdzielni na ubieganie się o pożyczki bankowe, a brak dotacji celowych uniemożliwia zakup niezbędnych urządzeń.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

Plany na lata 2007-2013 obejmują ubieganie się o środki z funduszy europejskich w ramach programów przeznaczonych na ekonomię społeczną i przedsiębiorstwa społeczne. Spółdzielnia zamierza również dokonać zakupu urządzeń poligraficznych do rozwoju usług drukarskich, gdyż w tym segmencie na rynku lokalnym istnieje niezaspokojony popyt.

Jeśli chodzi natomiast o bariery rozwojowe, które ograniczają rozwój dalszej działalności spółdzielni, to zaliczyć tu można przede wszystkim małe zainteresowanie władz lokalnych przedsiębiorstwami społecznymi oraz niezrozumienie potrzeb osób wykluczonych z rynku pracy. Bardzo odczuwalny jest również brak środków finansowych na dzierżawę lub budowę zaplecza produkcyjnego, co powoduje, iż mimo licznych ciekawych pomysłów i doświadczenia brak jest możliwości sfinalizowania tych pomysłów. Poniesione nakłady były stosunkowo niewielkie, gdyż na utworzenie sześciu miejsc pracy przeznaczono około 50 tys. zł, z czego 35 tys. po długich bojach uzyskano z Funduszu Pracy, a 15 tys. uzyskano z grantu.

Rozważając pierwotne założenia i cele, jakie stawiała sobie spółdzielnia, można powiedzieć, iż zrealizowano około 90% założeń, w tym:

- zakupiono przenośną salkę komputerową na sześć stanowisk, dzięki czemu przedstawiciele spółdzielni mogą prowadzić „mobilne” szkolenia komputerowe na terenach zakładów karnych w całej Polsce,
- zakupiono sprzęt do pracowni reklamy (ploter tnący), pozwalający na wykonywanie w sposób profesjonalny skomplikowanych napisów i szyldów,
- wyremontowano i wydzierżawiono punkty barowe w szkole, celem prowadzenia działalności handlowej,
- przeprowadzono wiele szkoleń na terenie Polski z zakresu funkcjonowania spółdzielni socjalnych (dobre praktyki na przykładzie Żarskiej Spółdzielni Socjalnej),
- zakupiono profesjonalny sprzęt do wykonywania usług hydraulicznych, przejmując w ten sposób część lokalnego rynku.

Spółdzielnia Socjalna „WwwPromotion”

Adres: ul. Fabryczna 10 pok. 26, 53 - 609 Wrocław.

Telefon/fax/e-mail/www: (0-71) 3565288, 501689575, e-mail: biuro@promotion.org.pl, www.promotion.org.pl.

Osoba do kontaktu: Jerzy Lamprecht – prezes zarządu.

Forma organizacyjna: spółdzielnia socjalna.

Podstawa prawna działania: ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. Nr 94, poz. 651); ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o spółdzielniach (tekst jednolity Dz.U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 z późn. zm.).

Data rozpoczęcia działalności: 1 września 2005.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: cały kraj.

Zakres prowadzonej działalności: zawodowa reintegracja członków spółdzielni oraz przywrócenie ich na rynek pracy, poprzez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków – bezrobotnych i poszukujących pracy osób niepełnosprawnych w rozumieniu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, realizacja doniosłych społecznie celów, takich jak tworzenie więzi międzyludzkich oraz aktywizacja społeczna.

Przesłanki podjęcia działalności

Ideą przewodnią towarzyszącą powstaniu spółdzielni socjalnej „WwwPromotion” było usuwanie barier związanych z samozatrudnianiem ludzi niepełnosprawnych, aby osoby te mogły, tak jak inni ludzie, cieszyć się aktywnym życiem obywatelskim i w pełni realizować swoje możliwości również w dziedzinie ekonomiczno-gospodarczej. Osoby niepełnosprawne stanowią grupę ludzi, dla których podjęcie pracy zawodowej oznacza nie tylko lepszą sytuację finansową, lecz nade wszystko podnosi poczucie ich własnej wartości. Zatrudnienie jest swoistą terapią i sprzyja polepszeniu stanu zdrowia.

Formułą organizacyjną, która umożliwia powiązanie prowadzenia wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków, którzy są niepełnosprawni z reintegracją zawodową jest spółdzielnia socjalna. Ta forma wspólnej pracy pozwala takim osobom na tworzenie sobie miejsc pracy, zapewnienie dochodu członkom spółdzielni i ich rodzinom. W przypadku osób niepełnosprawnych jest to alternatywa zatrudnienia w firmach państwowych czy prywatnych. Podkreślić należy, że formuła spółdzielni socjalnej pozwala również na prowadzenie działalności społecznej i oświatowo-kulturalnej na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalności społecznie użytecznej w sferze zadań publicznych określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Za wyborem spółdzielni socjalnej jako formy prowadzenia przedsiębiorstwa przemawiały również przywileje oraz szczególne rozwiązania prawne dostosowane do tego rodzaju działalności. Zgodnie z regulacjami ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy na etapie podejmowania działalności, założyciele spółdzielni mogli otrzymać z Powiatowego Urzędu Pracy środki na podjęcie działalności gospodarczej w wysokości nieprzekraczającej 300% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia na członka spółdzielni, zaś w przypadku osób przystępujących do już istniejącej spółdzielni, w wysokości nieprzekraczającej 200% tego wynagrodzenia. Jednocześnie spółdzielnia socjalna jest zwolniona z obowiązku uiszczania opłaty od wniosku o wpis do KRS-u oraz opłaty za ogłoszenie go w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Dochody osiągnięte dzięki działalności określonej w ustawie o spółdzielniach socjalnych są zwolnione z podatku dochodowego od osób prawnych. W stosunku do osób zatrudnionych na podstawie spółdzielczej umowy o pracę spółdzielnie socjalne mogą otrzymać dofinansowanie, stanowiące część wynagrodzenia oraz część kosztów osobowych pracodawcy finansowanych ze środków Funduszu Pracy. Ustawa zezwala spółdzielniom socjalnym na uczestnictwo w otwartych konkursach ofert wykonania zadań publicznych w sferze pożytku publicznego, w zakresie ich działalności statutowej. Ponadto spółdzielnie mają możliwość korzystania w swej działalności ze świadczeń wolontariuszy na zasadach określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

W myśl zapisów statutowych celem spółdzielni jest zawodowa reintegracja jej członków oraz przywrócenie ich na rynek pracy poprzez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków – osób niepełnosprawnych. Celem spółdzielni jest również realizacja doniosłych społecznie celów takich, jak tworzenie więzi międzyludzkich oraz aktywizacja społeczna. Spółdzielnia podejmuje działania mające za przedmiot odbudowanie i podtrzymanie u członków umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej oraz pełnienia ról społecznych w miejscu pracy i zamieszkania. W te ogólne sformułowania wpisują się konkretne przedsięwzięcia jej członków przy zakładaniu spółdzielni oraz w trudnym czasie rozpoczynania działalności gospodarczej. Wielomiesięczne, wspólne pokonywanie problemów doprowadziło do powstania solidarnej grupy ludzi, którzy „wyszli z domu” i są pełni nadziei na powodzenie swych planów.

Działania jakie podjęto w celu uruchomienia przedsięwzięcia

Początki spółdzielni wywodzą się ze Stowarzyszenia Aktywizacji Zawodowej i Społecznej Osób Niepełnosprawnych ACTUS (z siedzibą we Wrocławiu), w którym spotykały się osoby niepełnosprawne poszukujące pracy. Uruchomiona na stronie www. „tablica ogłoszeń” – lista poszukujących pracy, umożliwiła wyselekcjonowanie grupy osób niepełnosprawnych, posiadających umiejętności z zakresu stosowania technik teleinformatycznych. Na tej bazie powstała nieformalna grupa WwwPromotion. Jednocześnie stowarzyszenie ACTUS szukało docelowych sposobów zagospodarowania tak wielkiego, niewykorzystanego kapitału ludzkiego. Rozwiązaniem stała się inicjatywa utworzenia spółdzielni socjalnej „WwwPromotion”, w której członkami byłyby wyłącznie osoby niepełnosprawne zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy jako osoby poszukujące pracy i niezatrudnione. Jesteśmy przekonani, iż jest to szansa na znalezienie zatrudnienia dla tej grupy osób, doświadczającej nierówności ze względu na brak dostatecznych umiejętności w dostosowywaniu się do standardów nowoczesnego społeczeństwa. Doświadczenia dowodzą, że pracująca i odpowiednio pilotowana osoba

niepełnosprawna często usamodzielnia się, pozbywa się dotychczasowych kompleksów, a przez to polepsza się jej status wśród ogółu społeczeństwa.

Członkowie stowarzyszenia ACTUS zainicjowali w kwietniu 2005 r. spotkanie informacyjne, dotyczące planów utworzenia pod patronatem stowarzyszenia spółdzielni socjalnej „WwwPromotion”. W spotkaniu tym uczestniczyły osoby z Wrocławia, Poznania, Bytomia i Nowej Rudy. Na tym spotkaniu wybrano zarząd i uchwalono statut. W maju 2005 r. odbywały się spotkania robocze, dotyczące promocji spółdzielczości socjalnej oraz idei założenia spółdzielni „WwwPromotion”. Uczestnicy spotkań wspólnie zaplanowali i podzielili zadania. Zostały ustalone ogólne zasady działania, procedury rejestracji, biznesplan oraz sposoby pozyskiwania wsparcia finansowego przy tworzeniu oraz działalności na pierwszym etapie istnienia spółdzielni.

W dniu 27 maja 2005 r. zarząd spółdzielni złożył dokumenty rejestracyjne we wrocławskim sądzie rejestrowym. Po wielomiesięcznych perturbacjach związanych z losami projektu ustawy o spółdzielniach socjalnych oraz niejasną procedurą rejestracyjną, 1 września 2005 r. spółdzielnia „WwwPromotion” została wpisana do rejestru przedsiębiorców jako pierwszy taki podmiot w Polsce.

Aktualnie spółdzielnia liczy dwunastu członków – wyłącznie osoby niepełnosprawne (różne rodzaje i stopnie niepełnosprawności, mężczyźni i kobiety w przedziale wiekowym od 21 do 64 lat). Do spółdzielni może przystąpić każda osoba niepełnosprawna, która posiada komputer ze stałym łączem. Jest to podstawowy warunek stawiany przyszłym członkom. Członkowie spółdzielni są również zobowiązani do wpłaty wpisowego w wysokości 20 zł oraz comiesięcznej składki członkowskiej w wysokości 5 zł. Członkowie spółdzielni posiadają różnorodne wykształcenie, adekwatne do zadań, jakie przed sobą stawia spółdzielnia. Głównym atutem organizacji będzie wykorzystywanie potencjału poszczególnych osób i wzajemne uzupełnianie się w wykonywaniu konkretnych poczyną. Najważniejszym atrybutem członka grupy jest zobowiązanie do aktywnego i kolektywnego współdziałania z innymi członkami spółdzielni przy realizacji zleceń.

Profil prowadzonej działalności

W chwili obecnej profil prowadzonej działalności obejmuje świadczenie usług internetowych na zasadzie pracy zdalnej – telepraca w zakresie projektowania stron www, tworzenia grafiki reklamowej, optymalizacji i pozycjonowania witryn internetowych i aktualizacji oraz administrowania serwisów www. Ponadto spółdzielnia oferuje tłumaczenie treści serwisów internetowych na język angielski, niemiecki i rosyjski (cyrylica) oraz usługi biura rachunkowego. Oferta spółdzielni nie jest ograniczona do określonej grupy społecznej, lecz ma charakter otwarty.

W działalność spółdzielni obok spółdzielców zaangażowani są także wolontariusze. Pomagają oni członkom spółdzielni w uczestnictwie w walnych zgromadzeniach, angażując w tym celu obok pracy własne środki transportu. Pomoc wolontariuszy umożliwia dotarcie na zebranie wszystkim członkom spółdzielni i jest szczególnie istotna dla tych, którzy na co dzień mieszkają w innych miastach. Ponadto na zasadach wolontariatu realizowana jest stała obsługa prawna spółdzielni.

Zyski wypracowane przez spółdzielnię zostały, zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami prawa, przekazane na fundusz zasobowy. Środki zgromadzone na funduszu zasobowym są swego rodzaju finansowym zabezpieczeniem działalności spółdzielni i mogą być przeznaczone na inwestycje w rozwój spółdzielni lub na działania związane z tak zwaną realizacją ważnych celów społecznych takich, jak tworzenie więzi międzyludzkich, reintegrację społeczną, utrzymywanie umiejętności zawodowych przede wszystkim poprzez prowadzenie szkoleń dla potrzeb rynku pracy (co ma olbrzymie znaczenie, gdyż utrata umiejętności zawodowych jest jednym z najistotniejszych zagrożeń związanych z długotrwałym bezrobociem), utrzymywanie osób pozbawionych pracy w odpowiedniej kondycji społecznej i fizycznej. Mądre wykorzystanie umiejętności członków spółdzielni zapewni nie tylko jej rozwój, ale także umożliwi samym członkom i ich rodzinom zaspokajanie życiowych potrzeb, kompensując tym samym zakaz partycypowania członków spółdzielni socjalnych zyskach. Zgodnie z regulacjami ustawy o spółdzielniach socjalnych, nadwyżka bilansowa nie może podlegać podziałowi pomiędzy członków spółdzielni socjalnej, w szczególności nie może być przeznaczana na zwiększenie funduszu udziałowego, jak również nie może być przeznaczana na oprocentowanie udziałów.

Działalność spółdzielni socjalnej „WwwPromotion” obok wolontariuszy wspiera także wiele osób, firm, instytucji i organizacji społecznych, które swym autorytetem moralnym lub materialnym poparciem przyczyniają się do dalszego jej rozwoju oraz promocji idei spółdzielczości socjalnej.

Dotychczasowe doświadczenia pozwalają stwierdzić, że o sile spółdzielni decyduje konkretna wizja działania, zadeklarowane pełne zaangażowanie wszystkich członków spółdzielni, wzajemne uzupełnianie się w konkretnych działaniach, niskie koszty stałe spółdzielni (praca zdalna wykonywana w domu), nieustanne dokształcanie się i szybkie reagowanie na zmieniające się uwarunkowania rynkowe, potencjał zawodowy i intelektualny członków spółdzielni.

Sposób zarządzania i finansowania spółdzielni

„WwwPromotion” jest zarządzane przez swoje organy. Zgodnie ze statutem organami spółdzielni są walne zgromadzenie członków spółdzielni oraz zarząd. Walne zgromadzenie jest najwyższą władzą w spółdzielni. Podejmuje decyzje we wszelkich najważniejszych sprawach. Prawidłowo zwołane zebranie zdolne jest do podejmowania uchwał, jeżeli w obradach uczestniczy co najmniej 50% członków uprawnionych do głosowania. Głosowania co do zasady mają charakter jawny. Z uwagi na fakt, iż spółdzielnia liczy mniej niż 15 członków, zadania rady nadzorczej wykonuje walne zgromadzenie. Działalnością spółdzielni kieruje zarząd, który działa kolegiально, zaś podejmowane decyzje zapadają w formie uchwał. Zgodnie ze statutem w skład zarządu wchodzi trzech członków, prezes oraz dwóch jego zastępców. Posiadana przez członków spółdzielni wiedza oraz umiejętności pozwalają na samodzielne zarządzanie prowadzoną działalnością, bez konieczności angażowania osób spoza kręgu uprawnionych do założenia spółdzielni socjalnej.

W ramach spółdzielni, wychodząc naprzeciw zasadom partnerstwa, pracy ponad podziałami, solidarności, równości praw i głosu, jawności działania oraz wzajemnego poszanowania członkowie spółdzielni, w zależności od posiadanych umiejętności, dokonali podziału zadań i obowiązków oraz w ramach wewnętrznej struktury spółdzielni ustalili składy zespołów odpowiedzialnych za poszczególne dziedziny działalności spółdzielni:

- pozyskiwanie zleceń,
- wykonywanie poszczególnych usług,
- bieżące szkolenie i doskazywanie się członków spółdzielni,
- promocja i marketing,
- administracja (obsługa logistyczna oraz księgowo-finansowa).

Spółdzielnia reklamuje swoją działalność przede wszystkim w Internecie. Informacja o jej działalności była również przedstawiana w lokalnych mediach jako przykład skutecznego prowadzenia działalności zawodowej przez osoby, które z różnych powodów znalazły się w sytuacji społecznego odrzucenia.

Bieżąca działalność spółdzielni finansowana jest z dochodów uzyskiwanych z realizacji zleceń. Podstawowe koszty działalności obejmują wydatki na wynagrodzenia oraz utrzymanie biura. Wysokość wynagrodzenia członków spółdzielni ustala zarząd. Sytuację finansową spółdzielni należy ocenić jako dobrą. Przychody uzyskiwane z działalności pozwalają bowiem na sfinansowanie wszystkich wydatków spółdzielni oraz na jej dalszy rozwój.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

W przyszłości spółdzielnia zamierza rozszerzyć działalność gospodarczą poza sferę internetową i zaistnieć na otwartym rynku pracy, oferując wszelkie działania adekwatne do umiejętności jej członków oraz skorelowane z potrzebami potencjalnych kontrahentów.

Główną barierą w rozwoju spółdzielni jest brak wystarczających środków finansowych. Istnieje ponadto obawa, iż duża część środków przeznaczonych na rozwój sektora ekonomii społecznej nie zostanie przeznaczona bezpośrednio na cele statutowe tych organizacji. Kolejny problem wiąże się z brakiem wiedzy z zakresu działalności podmiotów ekonomii społecznej wśród pracowników administracji publicznej, zajmujących się problemami osób wykluczonych społecznie. Powoduje to, iż wiele cennych inicjatyw mających na celu tworzenie przedsiębiorstw społecznych nie zostaje zrealizowanych z powodu barier biurokratycznych. Wśród innych zagrożeń należy wskazać brak kompletnych unormowań prawnych, dotyczących spółdzielni socjalnych w zakresie bezzwrotnego dofinansowania z Funduszu Pracy oraz istniejące w społeczeństwie stereotypy odnoszące się do możliwości i potencjału zawodowego osób niepełnosprawnych.

Osoby niepełnosprawne stanowią grupę bezrobotnych, która ze względu na istnienie różnorodnych barier społecznych ma największe trudności w uzyskaniu zatrudnienia. Dorywcze i sezonowe zatrudnienie nie daje jednak poczucia stabilizacji finansowej. Również założenie własnej firmy, bez znaczącego wkładu kapitałowego i przy istniejącej na rynku silnej konkurencji, generalnie nie daje większych szans powodzenia. Dotychczasowe obserwacje aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych wyraźnie uświadamiają, że bez specjalnych struktur i programów, które na różnych płaszczyznach będą tworzyć niezbędne warunki i wspierać zatrudnianie osób niepełnosprawnych, nie osiągnie się sukcesu.

Prowadzonej działalności towarzyszy głębokie przeświadczenie, iż mimo istniejących zagrożeń, zwłaszcza mentalnych, utrudniających przełamywanie utartych stereotypów panujących wśród społeczeństwa, z pomocą ludzi dobrej woli możliwe jest aktywniejsze uczestnictwo osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy. Sukces spółdzielni „WwwPromotion” pozwoli udowodnić, że osoby niepełnosprawne mogą skutecznie realizować swoje potrzeby zawodowe i ekonomiczne w warunkach konkurencyjnego rynku, a nie tylko w systemie pracy chronionej.

Bank Spółdzielczy w Limanowej

Adres: Rynek 7, 34-600 Limanowa.

Telefon/fax/e-mail/www: (018) 3379100, (018) 3379136, bs_limanowa@wp.pl, www.bs.limanowa.pl.

Osoba do kontaktu: Adam Dudek – prezes zarządu.

Forma organizacyjna: spółdzielnia.

Podstawa prawna działania: ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz.U. Nr 119, poz. 1252, z późn. zm.), ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe (tekst jednolity: Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665, z późn. zm.); ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o spółdzielniach (tekst jednolity Dz.U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 z późn. zm.).

Data rozpoczęcia działalności: 29 listopada 1941.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: województwo małopolskie.

Zakres prowadzonej działalności: bankowa, społeczna oraz oświatowo-kulturalna.

Przesłanki podjęcia działalności

Bank Spółdzielczy w Limanowej kontynuuje tradycje instytucji spółdzielczych, których początki na ziemi limanowskiej datuje się na 1877 r. – od powstania Towarzystwa Zaliczkowego oraz Ochrony Własności Ziemskiej. Towarzystwo to stanowiło typ mieszczańskiej spółdzielni oszczędnościowo-kredytowej, zorganizowanej na wzór stowarzyszeń spółdzielczych Schultze z Delitzsch. Celem tego towarzystwa było uniezależnienie się rolników, rzemieślników oraz kupców od prywatnych zakładów kredytowych, pobierających wysokie oprocentowanie od udzielanych pożyczek. Najliczniejszą grupę wśród członków Stowarzyszenia Zaliczkowego stanowili rzemieślnicy, kupcy oraz właściciele ziemscy i dzierżawcy.

Bank Spółdzielczy w Limanowej powstał 29 listopada 1941 r. z połączenia Towarzystwa Zaliczkowego i Ochrony Własności Ziemskiej oraz Kasy Stefczyka w Limanowej. Pod tą nazwą, z wyjątkiem lat 1957-1960, kiedy to działał jako Gminna Kasa Spółdzielcza, funkcjonuje do dziś.

Cel działalności banku zmieniał się na przestrzeni lat wraz ze zmianą sytuacji społeczno-politycznej. Obecnie misja banku, zdefiniowana w Strategii Rozwoju Banku spółdzielczego w Limanowej na lata 2002-2007, zakłada aktywny udział w tworzeniu warunków rozwoju społeczności lokalnych w pełnej zgodzie z jej potrzebami oraz aspiracjami. Oznacza to, iż misję Banku Spółdzielczego w Limanowej określa nie tylko efektywność ekonomiczna, ale również określona odpowiedzialność społeczna (użyteczność). Zasadniczym celem spółdzielni jest służyć członkom, zaś podstawową cechą działalności spółdzielczej jest ukierunkowanie na sprawy lokalne. W spółdzielczości istnieje bowiem rozbudowana odpowiedzialność społeczna polegająca na tym, że grupa ludzi chce uczestniczyć w kształtowaniu warunków własnego życia i wywierać wpływ na socjalne i ekonomiczne warunki społeczeństwa (Jaworski 2002).

Obowiązki i uprawnienia członków banku spółdzielczego

Członkiem Banku Spółdzielczego w Limanowej może być osoba fizyczna o pełnej zdolności do czynności prawnych, a także osoba prawna. Warunkiem przyjęcia w poczet członków jest złożenie deklaracji oraz podjęcie stosownej uchwały przez zarząd o zaliczeniu do grona członków banku. Od decyzji odmawiającej tego przyjęcia zainteresowanemu przysługuje prawo wniesienia odwołania do Rady Nadzorczej banku. Utrata członkostwa następuje w drodze:

- wystąpienia za wypowiedzeniem,
- wykreślenia z rejestru członków,
- wykluczenia,
- śmierci członka
- likwidacji osoby prawnej będącej członkiem.

Wystąpienie za wypowiedzeniem następuje z inicjatywy członka banku, a wykreślenie z rejestru lub wykluczenie z inicjatywy samego banku po spełnieniu określonych statutem przesłanek. Organem uprawnionym do wykreślenia lub wykluczenia jest Rada Nadzorcza.

Statut Banku Spółdzielczego w Limanowej, zgodnie z zasadą równości, gwarantuje wszystkim członkom równe prawa i obowiązki, wynikające ze stosunku członkostwa. Równość praw i obowiązków znajduje odzwierciedlenie zarówno w relacjach między członkami, jak również między spółdzielnią a jej członkiem. Statut nie przewiduje bowiem stosunku nadzorności i podrzędności w relacjach między poszczególnymi podmiotami. Zgodnie ze Statutem Banku Spółdzielczego w Limanowej członkowie mają prawo:

- brać udział w zebraniach przedstawicieli i grup członkowskich,
- wybierać i być wybieranym do organów banku spółdzielczego,

- żądać od zarządu wydania odpisu obowiązującego statutu, a ponadto zaznajamiać się z regulaminami wydanymi na podstawie statutu i protokołami z zebrań przedstawicieli,
- uczestniczyć w podziale nadwyżki bilansowej w formie oprocentowania kwot wpłaconych na udziały,
- przeglądać rejestr członków,
- oceniać działalność banku spółdzielczego, zgłaszać wnioski jej dotyczące i żądać informacji o sposobie ich załatwienia.

W zebraniach przedstawicieli biorą udział osobiście przedstawiciele banku oraz pełnomocnicy przedstawicieli, będący osobami prawnymi. Przedstawiciele są wybierani spośród członków wchodzących, w skład poszczególnych grup członkowskich na okres czterech lat. Liczbę przedstawicieli ustala Rada Nadzorcza proporcjonalnie do liczby członków danej grupy. Pozostali członkowie banku, niebędący przedstawicielami, mogą uczestniczyć w zebraniach przedstawicieli bez prawa głosu. Z prawem udziału członka w zebraniach skorelowany jest obowiązek zarządu zawiadomienia go o czasie, miejscu i porządku obrad zebrania przedstawicieli.

Członkowie banku spółdzielczego są przyporządkowywani przez Radę Nadzorczą do grup członkowskich. O przyporządkowaniu do danej grupy decyduje, zgodnie z podziałem administracyjnym, miejsce zamieszkania lub siedziby członka lub miejsce prowadzenia przez członka działalności gospodarczej. O przynależności do danej grupy oraz o terminie, miejscu i porządku obrad grupy zarząd zawiadamia każdego członka. Członek może uczestniczyć w jednym zebraniu grupy, na którym przysługuje mu tylko jeden głos bez względu na liczbę posiadanych udziałów. Postanowienia statutu banku spółdzielczego gwarantują członkom czynne i bierne prawo wyborcze w wyborach do organów banku, tj. prawo wyboru i wybieralności do zebrania przedstawicieli, Rady Nadzorczej oraz zarządu. W skład poszczególnych organów mogą wchodzić wyłącznie członkowie banku, w przypadku osób prawnych będących członkami banku – osoby wskazane przez ten podmiot.

Prawo członka do żądania od zarządu wydania odpisu obowiązującego statutu, a ponadto prawo do zaznajamiania się z protokołami i regulaminami wydanymi na podstawie statutu obejmuje w szczególności:

- protokoły z zebrań grupy członkowskiej oraz zebrań przedstawicieli,
- regulaminu działania Rady Nadzorczej, zarządu oraz grup członkowskich.

W celu umożliwienia wykonywania tej grupy uprawnień korporacyjnych w centrali banku, wyznaczono do dyspozycji członków odrębne pomieszczenie, w którym mogą zapoznawać się z żądanymi dokumentami. Bank spółdzielczy może jednak odmówić członkowi wglądu do umów z osobami trzecimi, jeżeli naruszałoby to prawa tych osób lub jeżeli istnieje obawa, że członek wykorzysta pozyskane informacje w sposób sprzeczny z interesem banku i przez to wyrządzi mu szkodę.

Członkom banku przysługuje prawo do podziału nadwyżki bilansowej, którą stanowi zysk pomniejszony o należny podatek i inne obciążenia obowiązkowe wynikające z przepisów prawa. Podziału nadwyżki bilansowej dokonuje zebranie przedstawicieli w formie uchwały. Nadwyżka bilansowa przekazywana jest w formie oprocentowania udziałów. Oprocentowanie może być wypłacane członkom lub dopisane do udziałów członkowskich proporcjonalnie do wartości posiadanych udziałów i okresu ich utrzymania w banku spółdzielczym w danym roku obrotowym.

Statut Banku Spółdzielczego w Limanowej zobowiązuje zarząd do prowadzenia rejestru członków. Prawo przeglądania rejestru przysługuje członkowi banku spółdzielczego, jego małżonkowi oraz wierzycielowi. Zakres informacji zawartych w rejestrze obejmuje dane osobowe członka, informację o wysokości zadeklarowanych i wniesionych udziałów, a także o przyjęciu w poczet członków, wypowiedzeniu lub ustaniu członkostwa.

Prawo do oceny działalności banku, zgłaszania wniosków oraz żądania informacji o sposobie ich załatwienia realizowane jest przede wszystkim na zebraniach grup członkowskich. Ponadto członek banku może zwrócić się z żądaniem udzielenia informacji do zarządu, a także złożyć skargę do Rady Nadzorczej na działalność zarządu. W przypadku wystąpienia w stosunkach między członkiem banku a organem statutowym banku kwestii spornych, członkowi przysługuje prawo wniesienia odwołania w drodze tzw. postępowania wewnątrzspółdzielczego. W ramach tego postępowania członek banku posiada prawo wniesienia odwołania od uchwał zarządu do Rady Nadzorczej, zaś od uchwał Rady Nadzorczej do zebrania przedstawicieli. Do podstawowych obowiązków członków banku spółdzielczego należą:

- obowiązek wniesienia wpisowego oraz zadeklarowanych udziałów,
- obowiązek uczestniczenia w pokrywaniu strat banku spółdzielczego do wysokości zadeklarowanych udziałów.

Członkowie są zobowiązani wnieść wpisowe w kwocie 25 zł oraz zadeklarowany udział 100 zł. Wpisowe oraz zadeklarowane udziały powinny być wpłacone w terminie miesiąca od przyjęcia w poczet członków. Wpisowe nie podlega zwrotowi w razie utraty członkostwa. Członkowie uczestniczą w pokrywaniu strat do wysokości zadeklarowanych udziałów oraz mogą wskazać w odrębnym oświadczeniu osobę, której bank wypłaci udziały w przypadku śmierci członka. Pozostałe zobowiązania członka wobec banku mają charakter niemajątkowy i obejmują m.in. obowiązek przestrzegania obowiązujących przepisów prawa, statutu oraz opartych na nich regulaminów, obowiązek lojalności członka wobec spółdzielni,

polegający na powstrzymaniu się od takiego zachowania, które godziłoby w interesy spółdzielni lub obowiązek (znajdujący korelat w przysługującym mu prawie) brania udziału w posiedzeniach grup członkowskich.

Profil prowadzonej działalności

Podstawowy zakres działalności Banku Spółdzielczego w Limanowej obejmuje działalność bankową. Gama oferowanych produktów bankowych w zasadzie nie odbiega od oferty banków komercyjnych. Obecnie bank posiada obok centrali banku w Limanowej cztery oddziały (Dobra, Kamienica, Laskowa, Łukowica) oraz dwanaście punktów kasowych. Klientem docelowym banku są działające na terenie powiatu limanowskiego samorządy lokalne, mali i średni przedsiębiorcy oraz osoby fizyczne w tym prowadzący działalność rolniczą. Majątek banku jest prywatną własnością członków, oznacza to, iż właścicielem Banku Spółdzielczego w Limanowej są jego członkowie. Jest to jednak własność w znaczeniu ekonomicznym, gdyż w sensie prawnym wszelkie prawa i obowiązki związane z mieniem spółdzielni przysługują bankowi spółdzielczemu jako osobie prawnej.

Na koniec 2005 r. bank zrzeszał 5022 członków, którzy posiadali łącznie 30182 udziały. Do spółdzielni należą osoby fizyczne (2151 członków), przedsiębiorcy (517 członków), rolnicy (2351 członków) oraz pozostałe podmioty (3 członków).

W ramach działań podejmowanych na rzecz wspólnoty lokalnej Bank Spółdzielczy w Limanowej współfinansuje organizację imprez o charakterze kulturalnym, oświatowym oraz sportowym. W 2005 r. na wsparcie inicjatyw społecznych bank przeznaczył kwotę ok. 160 tys. zł, zaś do końca listopada 2006 r. wydatki na ten cel wyniosły ok. 50 tys. zł. Wsparcie finansowe przekazane przez bank spółdzielczy otrzymały szkoły, przedszkola, kluby sportowe, ochotnicze straże pożarne, organizacje przedsiębiorców, stowarzyszenia osób niepełnosprawnych, stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju regionalnego, koła gospodyń wiejskich oraz inne podmioty działające na terenie powiatu limanowskiego. Bank wspierał również biblioteki, wystawy artystyczne, imprezy oraz uroczystości kulturalne i charytatywne organizowane w regionie.

Sposób zarządzania i finansowania banku

Bank Spółdzielczy w Limanowej zarządzany jest przez swoje organy. Zgodnie ze statutem organami banku są:

- zebranie przedstawicieli,
- rada nadzorcza,
- zarząd,
- zebranie grup członkowskich.

Członkami organów mogą być wyłącznie członkowie banku, a w przypadku członków posiadających osobowość prawną, osoby przez nie wskazane. W myśl postanowień statutu, zebranie przedstawicieli jest najwyższą władzą w spółdzielni. Jako najwyższy organ banku spółdzielczego może on zająć stanowisko w każdej sprawie, jednak z uwagi na podział kompetencji między organami, w sprawach nienależących do wyłącznej właściwości zebrania, a należących do kompetencji innego organu, ostateczną decyzję podejmuje uprawniony organ. Zebranie zwoływane jest przez zarząd co najmniej raz w roku. Prawo udziału i głosowania na zebraniu może być wykonywane wyłącznie osobiście przez przedstawicieli banku lub przez pełnomocników członków będących osobami prawnymi. Prawidłowo zwołane zebranie zdolne jest do podejmowania uchwał, jeżeli w obradach uczestniczy co najmniej 50% członków uprawnionych do głosowania. Głosowania mają charakter jawny z wyjątkiem wyboru i odwołania członków organów banku. Wszystkie uchwały podjęte na zebraniu przedstawicieli obowiązują wszystkich członków oraz wszystkie organy i są ogłaszane poprzez wywieszenie w siedzibie banku. Rangę zebrania przedstawicieli dla spółdzielni oraz społeczności lokalnej podkreśla obecność zapraszanych przedstawicieli władz samorządowych i państwowych związanych z powiatem limanowskim.

Rada nadzorcza sprawuje kontrolę i nadzór nad działalnością banku spółdzielczego. W skład rady wchodzi dziewięciu członków wybieranych na okres czterech lat. W celu wykonywania swych zadań rada nadzorcza może żądać od zarządu, członków i pracowników banku spółdzielczego sprawozdań i wyjaśnień, przeglądać księgi i dokumenty oraz sprawdzać bezpośrednio stan majątku banku. Członków rady nadzorczej obowiązuje zakaz prowadzenia działalności konkurencyjnej w stosunku do banku spółdzielczego.

Zarząd kieruje działalnością banku oraz reprezentuje go na zewnątrz, posiada uprawnienia do podejmowania wszelkich decyzji niezastrzeżonych dla innych organów. W skład zarządu wchodzi sześciu członków. Pięciu jest etatowymi pracownikami banku, szósty pełni tę funkcję społecznie. Zarząd działa kolegialnie, zaś podejmowane decyzje zapadają w formie uchwał. Szczegółowy zakres kompetencji i odpowiedzialności członków zarządu oraz samego zarządu określa regulamin działania zarządu oraz regulamin organizacyjny. Funkcji członka zarządu nie można łączyć z mandatem przedstawiciela oraz członka rady nadzorczej. Członków zarządu obowiązuje również zakaz prowadzenia działalności konkurencyjnej.

Do podstawowych uprawnień grup członkowskich należy rozpatrywanie spraw, które mają być przedmiotem obrad zebrania przedstawicieli, rozpatrywanie sprawozdań zarządu i rady nadzorczej z działalności banku, zgłaszanie wniosków

i postulatów oraz wyrażanie opinii w sprawach związanych z działalnością spółdzielni oraz wybór i odwoływanie przedstawicieli na zebranie przedstawicieli.

Działalność Banku Spółdzielczego w Limanowej finansowana jest z dochodów z czynności bankowych oraz innych czynności przez niego wykonywanych. Fundusz udziałowy na koniec 2005 r. wynosi 2 mln 265 tys. zł, zaś fundusze własne 7 mln 844 tys. zł.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

Dalsze plany rozwojowe Banku Spółdzielczego w Limanowej określa jego strategia sporządzona na lata 2002-2007. Do najważniejszych zadań należy pełne wykorzystanie zrealizowanych inwestycji, wprowadzanie nowych produktów bankowych oraz uruchomienie kolejnych punktów obsługi bankowej. W tym celu zakłada się podwojenie obrotów poprzez intensyfikację akcji kredytowej, zwiększenie liczby depozytów, dalszą informatyzację banku, obniżenie kosztów działalności operacyjnej, a także zwiększenie działań marketingowych dostosowanych do specyfiki rynku lokalnego, w możliwie najkrótszym czasie. Do 2015 r. bank stawia sobie za cel osiągnięcie minimum kapitałowego w funduszach własnych w wysokości stanowiącej równowartość w złotych 5 mln euro. Zwiększenie funduszy własnych do poziomu minimum kapitałowego, wymaganego dla banków działających w formie spółek akcyjnych, pozwoli prowadzić działalność na zasadach obowiązujących banki komercyjne. Bank Spółdzielczy w Limanowej zamierza nadal działać w dotychczasowych segmentach rynku, to jest obsługiwać małe i średnie przedsiębiorstwa, osoby fizyczne oraz rolnictwo przy wykorzystaniu nowych metod i narzędzi.

Tak jak cały sektor bankowości spółdzielczej, bank w Limanowej napotyka wiele przeszkód, wynikających z niedostosowania obowiązujących regulacji prawnych do specyfiki prowadzonej działalności. Do najistotniejszych należy zaliczyć:

- dążenie do przekształcenia banków zrzeszających w banki komercyjne,
- zobowiązanie banków spółdzielczych do posiadania funduszy własnych w wielkości o wiele większej niż niejednokrotnie wskazuje na to rozmiar i zakres prowadzonej działalności,
- poddanie działalności banków spółdzielczych rygorom, obowiązującym banki komercyjne, w tym rygorom nadzoru bankowego,
- brak zwolnienia z obowiązkowej rezerwy,
- daleko niewystarczające uwzględnienie w prawie bankowym specyfiki działalności banków spółdzielczych,
- ograniczenie możliwości realizacji celów statutowych na rzecz swoich członków, w szczególności na gruncie przepisów podatkowych.

Ograniczenia formalne hamują możliwość intensyfikacji działalności banku na rzecz swoich członków oraz lokalnych społeczności. Jednocześnie widoczny w ostatnim okresie intensywny rozwój świadczy o zmianach w podejściu społeczeństwa do ruchu spółdzielczego, stanowiącego w założeniu odpowiedź na potrzeby społeczne.

Dotychczasowa działalność Banku Spółdzielczego w Limanowej wskazuje na potrzebę istnienia na terenie powiatu limanowskiego instytucji bankowej, działającej w formie spółdzielni, która obok maksymalizacji zysku pozwala na realizację celów społecznie użytecznych. Współpraca banku z samorządem lokalnym oraz przedsiębiorcami gwarantuje, iż zgromadzone środki zostaną wykorzystane dla rozwoju danego regionu, nie będą transferowane do innych regionów kraju lub poza jego granice, w których znajdują się centrale banków zagranicznych.

Reasumując można stwierdzić, iż idea bankowości spółdzielczej realizowana przez Bank Spółdzielczy w Limanowej, pomimo zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej, nadal znajduje zastosowanie. Przesunięcie punktu ciężkości prowadzonej działalności w kierunku osiągania efektywności ekonomicznej, nie stanowiło na przeszkodzie w łączeniu jej z odpowiedzialnością społeczną, działalnością na rzecz „małej ojczyzny” oraz swoich członków.

ZAGRANICZNE PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE

Verband der Behinderten e.V., Kreisverband Erfurt – Związek Niepełnosprawnych z Erfurtu (Niemcy)

Adres: Reißhausstraße 5, 99085 Erfurt, Niemcy.

Telefon/fax/e-mail/www: 0049-361-602040, 0049-361-6020410, vdberf@t-online.de, www.behindertenverband-erfurt.de.

Osoba kontaktowa: Michael Fricke.

Forma organizacyjna: Eingetragene Verein (eV) znaczy dosłownie „zarejestrowany związek”, jest to jedna z form prawnych popularna wśród organizacji pozarządowych w Niemczech.

Data rozpoczęcia działalności: 21 maja 1990.

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność: Erfurt (Turyngia).

Zakres prowadzonej działalności: obejmuje prowadzenie centrum informacyjnego i doradczego, które opiekuje się osobami niepełnosprawnymi i starszymi. Dodatkowo organizacja oferuje różnorodne usługi, takie jak: opieka zdrowotna, usługi transportowe (chodzi m.in. o dowożenie żywności ludziom niepełnosprawnym) oraz agencję pomocy dla ludzi niepełnosprawnych. Organizacja tworzy różne grupy wzajemnej pomocy, kierując się zainteresowaniami podopiecznych. Do związku należy również spółka córka o nazwie Grenzenlos GmbH, która zarządza dwoma hotelami w Erfurcie i Behringen, przystosowanymi specjalnie dla osób niepełnosprawnych.

Przesłanki podjęcia działalności

Po upadku muru berlińskiego w 1989 r. i ostatecznym obaleniu systemu komunistycznego, panującego w ówczesnej Niemieckiej Republice Demokratycznej, powstała potrzeba stworzenia instytucji, która w nowej rzeczywistości polityczno-gospodarczej zajęłaby się pomocą i opieką nad osobami niepełnosprawnymi. Związek Niepełnosprawnych w Erfurcie został założony, aby reprezentować interesy osób niepełnosprawnych w konfrontacji z lokalną społecznością oraz lokalnymi władzami. Związek jest organizacją niedochodową (*non-profit*), w ramach swojej działalności ściśle współpracuje z różnego rodzaju instytucjami, zajmującymi się opieką zdrowotną i socjalną, a także z organizacjami kościelnymi.

Działania, jakie podjęto w celu uruchomienia przedsięwzięcia

Już w połowie lat 80. osoby niepełnosprawne spotykały się w Erfurcie, aby wspólnie walczyć o miasto przyjazne dla niepełnosprawnych oraz organizować różnego typu zajęcia dla tych osób. Wraz z politycznymi zmianami w latach 1989-1990 związki niepełnosprawnych i ich członkowie zaczęli walczyć o równouprawnienie, a także i starali się zainteresować społeczeństwo swoimi problemami. Na tej podstawie zostały utworzone różne grupy robocze, np. „Wolny czas”, „Praca dla niepełnosprawnych” czy „Tworzenie czasopisma związkowego”. Wszystkie te działania podejmowane przez poszczególne grupy robocze zaowocowały wypracowaniem statutu.

Pierwszym poważnym sygnałem do rozpoczęcia działalności przez Związek Niepełnosprawnych było spotkanie niepełnosprawnych, ich rodzin oraz przyjaciół 25 listopada 1989 r. w Erfurcie, podczas którego omawiano problemy, z jakimi borykają się niepełnosprawni mieszkańcy tego regionu. Po dalszych spotkaniach i utworzeniu grup roboczych, takich jak „Klub Niepełnosprawnych” oraz „Klub osób na wózkach inwalidzkich” na zebraniu 10 lutego 1990 r. został formalnie powołany Związek Niepełnosprawnych zrzeszający 50 członków. W maju 1990 r. związek został oficjalnie zarejestrowany w Generalnym Rejestrze Sądowym, wówczas również stworzono tymczasowy statut związku. Krótko przed tym 15 maja 1990 r. miasto przekazało na wynajem budynek, w którym do końca 1996 r. mogła się mieścić siedziba związku oraz miejsce spotkań niepełnosprawnych. Do końca sierpnia 1990 r. w związku pracowali jedynie wolontariusze, natomiast pierwszy pracownik pełnoetatowy – referent oraz osoba, pełniąca służbę zastępczą – zostali zatrudnieni od 1 września 1990 r.

Z czasem działalność związku rozwijała się i obejmowała coraz to nowsze obszary życia społecznego, takie jak: doradztwo, opieka, imprezy integracyjne oraz zaangażowanie w przedsięwzięcie „Erfurt bez barier”, polegające na usuwaniu barier architektonicznych, utrudniających dostęp osobom niepełnosprawnym do budynków użyteczności publicznej.

Profil prowadzonej działalności

Związek Niepełnosprawnych zatrudnia w chwili obecnej około 20 osób, a jego działalność jest nakierowana głównie na pomoc niepełnosprawnym, osobom starszym oraz ich rodzinom. Od początku działalności głównym celem związku, wspólnie z władzami miejscowymi i innymi związkami, było przeobrażenie stolicy landu w miejsce przyjazne dla niepełnosprawnych. W celu realizacji tego założenia związek podejmuje takie działania jak:

- wspieranie niepełnosprawnych i starszych osób podczas pokonywania codziennych przeszkód, szczególnie poprzez organizację transportu i kontaktu z innymi ludźmi, organizację czasu wolnego, opiekę zdrowotną, pomoc w gospodarstwie domowym, dostarczanie posiłków, transport i podróże,
- zwiększanie wrażliwości społeczeństwa na problemy niepełnosprawnych i ich bliskich,
- wpływanie na politykę we wszystkich aspektach, które mają wpływ na warunki życia i pracy niepełnosprawnych oraz ich rodzin,
- wspieranie oraz organizowanie zatrudnienia ludzi niepełnosprawnych i rehabilitantów,
- wspieranie osób niepełnosprawnych, które zdecydowały się na samodzielne zamieszkanie,
- organizowanie usług socjalnych, noclegów i podróży, na które istnieje szczególne zapotrzebowanie wśród niepełnosprawnych.

Oprócz tego związek prowadzi spółkę „Grenzenlos”, zatrudniającą 40 osób, z czego 26 ciężko niepełnosprawnych. Na działalność tej spółki składają się:

- drukarnia i wydawnictwo,
- hotele w Erfurcie oraz Behringen,
- organizacja wycieczek i podróży dla osób niepełnosprawnych i starszych.

Drukarnia i wydawnictwo powstały oficjalnie 1 czerwca 2003 r. jako „Drukarnia i Wydawnictwo dla Niewidomych i Niedowidzących”. W drukarni pracują osoby niepełnosprawne oraz będące w ciężkiej sytuacji społecznej.

Pod koniec lat 90. w związku dojrzała myśl o organizacji bazy noclegowej przystosowanej dla osób niepełnosprawnych, której w tym czasie brakowało. Pomysł mógł być zrealizowany dzięki projektowi finansowanemu programu Komisji Europejskiej. W 1999 r. nabyto secesyjny dom, który po roku został otwarty jako pierwszy hotel dla niepełnosprawnych w Turynii. Dzięki realizacji tego przedsięwzięcia powstało siedem miejsc pracy, z czego sześć dla osób niepełnosprawnych.

Od 2004 r. zaczęto również organizować różne wycieczki krajowe i zagraniczne dla osób niepełnosprawnych i starszych. Podjęcie tego przedsięwzięcia było również możliwe dzięki pozyskaniu przez spółkę autobusu, który został specjalnie przystosowany do przewozu osób niepełnosprawnych. Od początku oferta ta cieszyła się bardzo dużą popularnością wśród osób niepełnosprawnych, dlatego też stało się konieczne zakupienie drugiego autobusu, co stało się możliwe na początku 2005 r., kiedy kupiono nowoczesny autobus posiadający m.in.: specjalną windę do załadunku wózków inwalidzkich, 15 miejsc wyznaczonych na wózki, dwie toalety oraz kuchnię, dzięki czemu podróżowanie stało się bardziej wygodne i komfortowe.

Sposób zarządzania i finansowania

Związek Niepełnosprawnych kierowany jest przez zarząd, źródła finansowania stanowią w głównej mierze dotacje, darowizny oraz przychody z prowadzonej działalności usługowej. Szczegółowy udział poszczególnych źródeł finansowania w całości uzyskiwanych przez związek środków finansowych przedstawia się w następujący sposób:

- źródła publiczne – 70% wszystkich środków, w tym:
 - środki pozyskane z funduszy UE – 49%,
 - środki pozyskane z budżetu państwa – 14%,
 - środki uzyskane z budżetu Kraju Związkowego Turynii – 4%,
 - środki uzyskane z budżetu miasta Erfurtu – 3%.
- źródła prywatne – 21% wszystkich środków,
- źródła własne – 9% wszystkich środków (własna działalność, składki członkowskie).

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

Związek do chwili obecnej osiągnął i zrealizował większość celów i zamierzeń, które zostały postawione przed nim na początku działalności. Można z całkowitym przekonaniem stwierdzić, iż nakłady poniesione na rozpoczęcie działalności oraz dalsze jego funkcjonowanie w pełni zostały zrekompensowane przez liczne korzyści, jakie odniosły osoby niepełnosprawne i starsze mieszkające na terenie Erfurtu. Związek zamierza kontynuować dotychczasową działalność, wzbogacając o nowe usługi, ułatwiające osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie we współczesnym społeczeństwie. Dość dużą trudność w rozwijaniu dalszej działalności będzie stanowić fakt, iż w budżetach, zarówno centralnym, jak i miejskim, zaplanowano znacznie mniejszą ilość środków finansowych, przeznaczonych na wsparcie organizacji takich jak Związek Niepełnosprawnych, co ze względu na duży udział tych źródeł w budżecie związku, będzie stanowić istotny problem. Organizacja zmuszona będzie poszukiwać alternatywnych źródeł finansowania w celu zapewnienia dalszego rozwoju działalności.

Rabobank Nederland

Adres: Croeselaan 18, UTRECHT, 3521 CB, Nederland.

Telefon/fax/e-mail/www: +31 30 2160000, <http://www.rabobank.nl>.

Forma organizacyjna: spółdzielnia.

Podstawa prawna działania: prawo bankowe.

Data rozpoczęcia działalności: 1898.

Obszar na jakim prowadzona jest działalność: Holandia.

Zakres prowadzonej działalności: bankowa, ubezpieczeniowa, inwestycje kapitałowe, nieruchomości.

Przesłanki podjęcia działalności

Banki spółdzielcze w większości krajów Unii Europejskiej mają duże znaczenie w ich systemach finansowych, a w wielu przypadkach są wiodącymi grupami bankowymi oraz zajmują wysoką pozycję w branżowych rankingach, również w tych o charakterze międzynarodowym. Przykładem jest grupa Rabobank Nederland, realizująca dwie główne funkcje:

- banku zrzeszającego (doradztwo i pomoc dla banków spółdzielczych) – koszty wszystkich czynności związanych z realizacją tej funkcji są ponoszone przez banki spółdzielcze zgodnie z obowiązującymi w grupie cennikami, dla Rabobank jest to działalność niedochodowa,
- banku hurtowego – bank obsługuje klientów krajowych i przede wszystkim zagranicznych, nie posiada, poza siedzibą w Utrechcie, żadnych innych placówek operacyjnych na terytorium Holandii.

Obecnie w skład grupy Rabobank wchodzi około 350 banków spółdzielczych, bank zrzeszający – Rabobank Nederland oraz kilkanaście spółek zależnych, będących w 100% własnością banku zrzeszającego. Zrzeszone banki spółdzielcze są właścicielami 100% akcji Rabobank Nederland.

Początki działalności banku sięgają 1898 r., kiedy dwa banki Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Bank w Utrechcie oraz Coöperatieve Centrale Boerenleenbank w Eindhoven rozpoczęły współpracę w sektorze rolnictwa. W obecnym kształcie grupa Rabobank Nederland powstała w 1980 r. zrzeszając 218 lokalnych banków spółdzielczych. Koniec XX w., w którym Rabobank Nederland obchodził stulecie swej działalności, był bardzo pomyślny dla całej grupy. Z dokonanego podsumowania wynika, iż wszyscy członkowie grupy mają swój wkład w osiągniętych wynikach, w tym głównie w budowaniu tzw. wartości klienta (*customer value*), co daje jeszcze lepsze perspektywy na lata następne. Misją Rabobanku pozostaje dalszy wzrost wartości dodanej dla właścicieli i klientów, głównie poprzez stałe poszerzanie oferty usług, jak i dalsze podniesienie efektywności działania banku.

Obowiązki i uprawnienia członków banku

Członkowie banków spółdzielczych Rabobank nie posiadają udziałów, w związku z czym nie są właścicielami banków i nie mają prawa do dywidendy. Zys netto holenderskich banków spółdzielczych od początku ich działalności przeznaczany był w całości na zwiększenie funduszy własnych. W konsekwencji, przeciętny poziom funduszy własnych znacznie przekracza, wymagane przez przepisy prawa bankowego – 5 mln euro.

W okresie powstawania banków spółdzielczych członkowie gwarantowali jego zobowiązania całością swego majątku. Do 1997 r. zobowiązanie członka na wypadek konieczności pokrycia zobowiązań banku w związku z jego upadłością (przykład czysto hipotetyczny, skonsolidowana grupa nigdy nie dopuściła do upadłości żadnego banku spółdzielczego) wynosiło 5 tys. NLG. Począwszy od 1997 r. zrezygnowano również z tego zobowiązania.

Głosowanie na szczeblu banku lokalnego odbywa się zgodnie z zasadą „jedna osoba – jeden głos”. Obowiązuje również zasada zmienności funduszu udziałowego, umożliwiająca realizację zasady „otwartych drzwi” spółdzielni (tj. swobodnego wstępowania i występowania ze spółdzielni, wraz z możliwością wykluczenia członka oraz odpowiedniego powiększenia lub pomniejszenia funduszu udziałowego). Obowiązującą zasadę potwierdziła dyrektywa o prawie spółek akcyjnych w UE, która weszła w życie w 1981 r., wyraźnie zezwalając przedsiębiorstwom spółdzielczym na uchwalanie statutów przewidujących zmienną wysokość kapitału.

Zasada głosowania na walnym zgromadzeniu banku zrzeszającego (Rabobank Nederland) nie jest ani zasadą spółdzielczą, ani zasadą kapitałową. Bank w zależności od przedziału, w którym mieści się jego suma bilansowa, posiada od jednego do dziesięciu głosów. Zasada ta nazywana jest zasadą złotego środka, ponieważ zapewnia optymalną równowagę pomiędzy poszczególnymi grupami interesów w zrzeszeniu.

Profil prowadzonej działalności

Podstawową działalnością podmiotów zrzeszonych w ramach grupy Rabobank Nederland jest działalność bankowa. W chwili obecnej grupa ta należy do Rabobank Group, jednego z największych dostawców usług finansowych na świecie. Jest ona jedynym prywatnym bankiem, który otrzymał najwyższe oceny kredytowe – potrójne A. Celem Rabobank Group jest zapewnienie klientom wszystkich możliwych produktów finansowych. Dlatego też grupa posiada wiele wyspecjalizowanych podmiotów, zajmujących się zarządzaniem aktywami (Robeco), ubezpieczeniami (Interpolis), leasingiem (De Lage Landen), bankowością prywatną (Sarasin), inwestycjami kapitałowymi (Gilde) oraz nieruchomościami (Rabo Vastgoed).

Strategia rozwoju grupy Rabobank Nederland zorientowana jest na współpracę z wielkimi organizacjami międzynarodowymi sektora rolno-spożywczego oraz ochrony zdrowia, jak również z małymi i średnimi przedsiębiorstwami. Grupa posiada znaczący udział w kredytowaniu holenderskiego rolnictwa i w obsłudze depozytów, i kredytów osób prywatnych oraz w finansowaniu małych i średnich firm. Jednym z celów jest także działalność społecznie użyteczna. W tym celu bank przeznaczają część zysków na wspieranie projektów, realizowanych przez organizacje społeczne. Redystrybucja środków

ków finansowych odbywa się przez utworzoną przez Rabobank fundację. W 2005 r. przeznaczono na ten cel ponad 1.5 mln euro, wspierając projekty pomocy dla grup wykluczonych społecznie. Bank wspiera również inicjatywy zorientowane na wspieranie rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów w Holandii.

Sposób zarządzania i finansowania banku spółdzielczego

Odnosząc się szczegółowo do zasad, dotyczących funkcjonowania bankowości spółdzielczej w Holandii wskazać należy, iż holenderskie prawo bankowe przewiduje dwuszczeblową organizację systemu banków spółdzielczych: banki lokalne oraz zrzeszenie banków. Banki spółdzielcze posiadają osobowość prawną, każdy z nich posiada statut (oparty na przyjętym w grupie modelu), organy statutowe, w tym walne zgromadzenie członków, radę nadzorczą (*supervisory board*), radę dyrektorów (*board of directors*) oraz zarząd (*management board*). Każdy bank spółdzielczy prowadzi również działalność w określonym terenie działania, zaś przedsiębiorstwo bankowe stanowi niepodzielny majątek spółdzielni.

Banki spółdzielcze działają na ograniczonym obszarze geograficznym, co pozwala na bezpośredni kontakt z udziałowcami i klientami, obniża koszty operacyjne oraz zwiększa bezpieczeństwo banku. Pozwala także uniknąć konkurencji między bankami grupy na tym samym rynku. Bank lokalny jest samodzielnym podmiotem prawa. Do jego obowiązków należy:

- zobowiązanie do wykupu akcji banku krajowego w proporcji do sumy bilansowej,
- zobowiązanie do utrzymywania na rachunku w banku krajowym nadwyżki środków ponad kredyty, wypłaty z rachunku bieżącego i inwestycje,
- zakaz transferowania środków między sobą przez banki grupy,
- otwieranie placówek przez banki lokalne tylko za zgodą banku zrzeszającego,
- pokrywanie kosztów funkcjonowania banku krajowego związanych z obsługą banków lokalnych,
- zakaz konkurowania wewnątrz grupy,
- brak bezpośredniego dostępu do rynku międzybankowego (wyłącznie za pośrednictwem Centralnego Skarbu Rabobank Nederland).

W celu dokonania niezbędnych inwestycji infrastrukturalnych i zachowania konkurencyjności na rynku usług bankowych holenderskie banki spółdzielcze z własnej woli zdecydowały się przekazać część swych uprawnień na bank zrzeszający (Rabobank), który z punktu widzenia własnościowego jest spółką-córką zrzeszonych banków spółdzielczych. Dzięki konsolidacji normy ostrożnościowe stosują się do całego zrzeszenia. Dotyczy to również norm koncentracji zaangażowań. W praktyce bank zrzeszający przełożył te normy na wewnętrzne regulacje i procedury, dzięki czemu, po spełnieniu rygorystycznych warunków dotyczących m.in. jakości aktywów i jakości zarządzania ryzykiem, banki spółdzielcze mogą udzielać kredytów na kwoty wyższe niż wynikałoby z zastosowania ogólnie obowiązujących wskaźników koncentracji ich funduszy własnych. Dotyczy to również wymogów kapitałowych, obowiązujących na terenie Unii Europejskiej. Dzięki konsolidacji banki spółdzielcze zrzeszone w Rabobank Nederland nie muszą posiadać funduszy własnych w wysokości równowartości minimum 5 mln euro (muszą natomiast spełniać określony w dyrektywach bankowych Unii Europejskiej warunek posiadania funduszy w wysokości równowartości 1 mln euro).

O sile poszczególnych banków spółdzielczych decyduje bezpieczeństwo zgromadzonych w nim wkładów. W Rabobank funkcjonuje system gwarancji krzyżowych (*cross-guarantee system*), z którym wiąże się solidarna odpowiedzialność banków spółdzielczych za zobowiązania innych banków spółdzielczych. System ten obejmuje wyłącznie banki spółdzielcze, natomiast Rabobank i jego podmioty zależne funkcjonują poza nim. W przypadku wystąpienia straty u jednego z uczestników grupy, pozostałe banki spółdzielcze uczestniczą w jej pokryciu, ponieważ – zgodnie z obowiązującą w grupie Rabobank zasadą – żaden bank spółdzielczy nie może wykazywać straty, gdyż szkodziłoby to wizerunkowi całej grupy. System gwarancji krzyżowych nie mógłby funkcjonować bez rygorystycznej kontroli ze strony banku zrzeszającego, któremu banki spółdzielcze udzieliły odpowiednich uprawnień do kontrolowania ich działalności. Na mocy dekretu królowej Holandii, Rabobank Nederland realizuje również funkcję nadzoru bankowego wobec zrzeszonych banków spółdzielczych.

Cała grupa jest skonsolidowana kapitałowo, bilansowo i podatkowo. Jest traktowana jako jeden płatnik podatku dochodowego, a wszystkie banki spółdzielcze i spółki zależne stanowią jednostki tego płatnika. Jeśli jednostka ponosi stratę a grupa osiąga zysk, wtedy następuje realokacja środków do tej jednostki i automatycznie zostaje pomniejszona podstawa wymiaru podatku, płaconego przez skonsolidowaną grupę.

Plany rozwojowe oraz bilans dotychczasowej działalności

Ważną podkreślenia rzeczą jest fakt, iż spółdzielcze grupy bankowe w Europie rozwijają się dynamicznie, przejmując nawet banki komercyjne. Grupa Rabobank Nederland jest przykładem najsilniejszego banku spółdzielczego w Europie. Udział w krajowym sektorze bankowym sięga ok. 30%, gdy średnio w krajach Unii Europejskiej bankowość spółdzielcza obejmuje 18% rynku. Silną pozycję w europejskim systemie finansowym bankowość spółdzielcza osiągnęła dzięki wie-

loletniej, konsekwentnej pracy, uwzględniającej tradycje poszczególnych krajów, a także utworzeniu spółdzielczych grup bankowych, realizując cele strategiczne, takie jak:

- jedność i spójność oraz silna integracja i konsolidacja sektora spółdzielczego,
- trwała strategia rynkowa grup spółdzielczych, ograniczająca wewnętrzną konkurencję,
- maksymalizowanie efektów skali prowadzonej działalności bankowej.

Siłą banków spółdzielczych zrzeszonych w Rabobank Nederland jest indywidualne podejście do klienta, umiejętność zbudowania relacji, w której klient rozpoznawany jest niemalże imiennie i tak obsługiwany. Atutem jest też duża elastyczność i zdolność do szybkich przekształceń. Celem banku jest zostanie wiodącym bankiem na rynku holenderskim. Aby osiągnąć ten cel, bank bardzo aktywnie rozpoznaje trendy rozwojowe oraz wyszukuje możliwości świadczenia specjalnie dostosowanych rozwiązań finansowych. Relacje z klientami, rozwój produktów i badania rynku stanowią elementy kluczowe strategii.

Literatura

- Cohen J. L., Arato A., *Civil Society and Political Theory*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1999
- Defourny J., *Przedsiębiorstwo społeczne w poszerzonej Europie: koncepcja i rzeczywistość*, [w:] *Ekonomia społeczna: II Europejska Konferencja Ekonomii Społecznej, Kraków 2004: materiały*, [Ministerstwo Polityki Społecznej], Warszawa 2005, s. 43-65
- Ekonomia Społeczna: II Europejska Konferencja Ekonomii Społecznej, Kraków 2004: materiały*, [Ministerstwo Polityki Społecznej], Warszawa 2005
- Frączak P., *Trzeci sektor w III Rzeczypospolitej: wybór artykułów 1989-2001*, Fundacja Fundusz Współpracy, Warszawa 2002
- Gumkowska M., Herbst J., *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych: raport z badania 2004*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2005
- Hausner J., Laurisz N., *Czynniki krytyczne tworzenia przedsiębiorstw społecznych: przedsiębiorstwo społeczne: konceptualizacja*, [on line], MSAP UE, Kraków 2006, dostępny w: www.cogito.msap.pl/downloadFiles/ekspertyza_HausnerLaurisz_PS.pdf?PHPSESSID=26aee1d3dcf1389b429d3ce30f03157a [02.03.2008]
- Izdebski H., *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie: komentarz*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003
- Jaworski W.L., *Bank spółdzielczy na rynku niszowym*, III Forum Bankowości Spółdzielczej, 2002
- Pearce J., *Social Enterprise in Anytown*, Calouste Gulbenkian Foundation, London 2003
- Pieńkowska D., *Ekonomia społeczna – podstawowe informacje*, [on line], dostępny w: www.ekonomiaspoleczna.pl/x/83813 [02.03.2008]
- Roelants B., *Rozszerzenie ekonomii społecznej: dokument przygotowawczy na I Europejską Konferencję Ekonomii Społecznej w Europie Środkowo-Wschodniej*, CECOP, Praga 2002.
- Różycka-Górska M., *Indywidualne poradnictwo socjalne*, [b.msc.r.], www.cisintegro.eu
- Wyniki finansowe banków za 2005 rok*, [on line], GUS, Warszawa [2006], dostępny w: http://www.stat.gov.pl/gus/45_1185_PLK_HTML.htm [02.03.2008]
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 stycznia 2000 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej (Dz.U. Nr 6, poz. 77, z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (tekst jednolity; Dz.U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach (tekst jednolity; Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 123, poz. 776 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe (tekst jednolity; Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz.U. Nr 119, poz. 1252 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96 poz. 873 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 249, poz. 2104 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. Nr 94, poz. 651)

Bank spółdzielczy – to bank działający w formie spółdzielni, do którego – w zakresie nieuregulowanym ustawą z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających oraz ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe – mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 16 września 1982 r. prawo spółdzielcze (art. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. z 2000 r., Nr 119, poz. 1252, z późn. zm.).

Centrum integracji społecznej – jest jednostką organizacyjną realizującą reintegrację zawodową i społeczną poprzez następujące usługi:

- kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganie pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu,
- nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższenie kwalifikacji zawodowych,
- naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów poprzez zatrudnienie lub działalność gospodarczą,
- uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi (art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, Dz. U. z 2003 r. Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.).

Działalność społecznie użyteczna – to działalność, której nie będzie można uznać jako wyłącznie gospodarczo użytecznej, przydatna z punktu widzenia interesu ogólniejszego niż partykularny interes założycieli danej organizacji lub członków jej organów, a w przypadku organizacji o charakterze korporacyjnym (zrzeszenia) także jego członków (Izdebski 2003).

Ekonomia społeczna – jest to szczególna forma przedsiębiorczości ze specyficznymi cechami, która przede wszystkim jest oceniana przez swój wkład w dziedzinę solidarności, spójności społecznej oraz rozwoju terytorialnego. Definicja została stworzona w ramach prac europejskiego komitetu czterech głównych podmiotów ekonomii społecznej CEP-CMAF – Europejska Stała Konferencja Spółdzielni, Towarzystw Ubezpieczeń Wzajemnych, Organizacji i Fundacji (Roelants 2002, s. 28).

Fundacja – jest to osoba prawna typu zakładowego, której substratem jest określony majątek. Podstawą prawną dla działalności fundacji stanowi ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (tekst jednolity Dz.U. z 1991 r., Nr 46, poz. 203 z późn. zm.).

Organizacja pozarządowa – jest to niebędąca jednostką sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych i niebędąca w celu osiągnięcia zysku osoba prawna lub jednostka organizacyjna, nie posiadająca osobowości prawnej utworzona na podstawie przepisów ustaw, m.in. fundacja i stowarzyszenie (art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

Organizacja pożytku publicznego – jest to organizacja pozarządowa lub inny podmiot zrównany na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z organizacjami pozarządowymi, który spełnia określone prawem warunki oraz uzyskał status organizacji pożytku publicznego (art. 20 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

Przedsiębiorstwo społeczne – to działalność gospodarcza, która wyznacza sobie cele ściśle społeczne i która inwestuje ponownie nadwyżki, zależnie od tych celów w działalność lub we wspólnotę, zamiast kierować się potrzebą osiągnięcia maksymalnego zysku na rzecz akcjonariuszy lub właścicieli (Defourny, 2005, s. 43-65).

Spółdzielnia – jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą (art. 1 § 2 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. o spółdzielniach, tekst jednolity Dz.U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 z późn. zm.).

Spółdzielnia socjalna – jest to spółdzielnia działająca w oparciu o przepisy ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych oraz w zakresie nią nieuregulowanym na podstawie ustawy z dnia 16 września 1982 r. – prawo spółdzielcze. Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Celem działalności spółdzielni socjalnej jest społeczna oraz zawodowa reintegracja jej członków (art. 2 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, Dz.U. Nr 94, poz. 651).

Stowarzyszenie – jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych (art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. o stowarzyszeniach, tekst jednolity Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 z późn. zm.).

Wolontariusz – jest to osoba, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (art. 2 pkt 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

Zakład aktywności zawodowej – to wyodrębniona organizacyjnie i finansowo jednostka powiatu, gminy oraz fundacji, stowarzyszenia lub innej organizacji społecznej, której statutowym celem i zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych, spełniająca określone prawem warunki oraz posiadająca status zakładu aktywności zawodowej (art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U. Nr 123, poz. 776 z późn. zm.).

Załącznik

Zestawienie pytań, w oparciu o które prowadzono analizę działalności poszczególnych przedsiębiorstw społecznych

1. Metryczka:

Nazwa:

Adres:

Telefon/fax/e-mail:

Osoba kontaktowa:

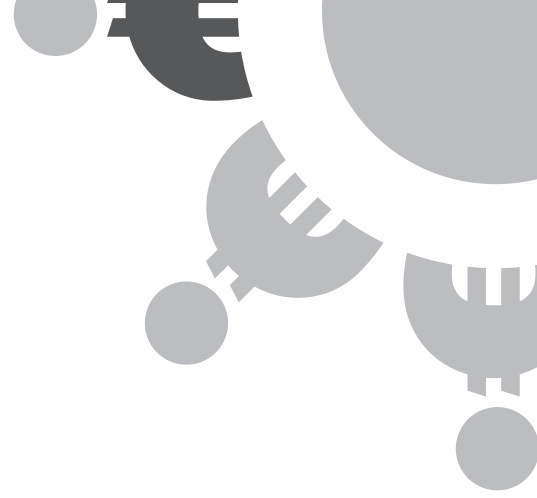
Forma organizacyjna, podstawa prawna działania:

Data rozpoczęcia działalności:

Obszar, na jakim prowadzona jest działalność:

Zakres prowadzonej działalności:

1. Proszę przedstawić przesłanki podjęcia działalności, cel, jakiemu miała ona służyć oraz które problemy dzięki niej miały zostać rozwiązane.
2. Proszę opisać w sposób szczegółowy wszystkie działania, jakie podjęto w celu rozpoczęcia działalności – od momentu pojawienia się pomysłu do jego urzeczywistnienia. Proszę również wymienić wszystkie bariery i problemy, a także czynniki sprzyjające, jakie wystąpiły przy uruchamianiu przedsięwzięcia.
3. Proszę przedstawić profil prowadzonej działalności – jakie usługi są świadczone i jakie działania są podejmowane w ramach prowadzonej działalności, na rzecz jakich grup społecznych działa organizacja oraz ile osób jest zaangażowanych w realizację przedsięwzięcia.
4. W jaki sposób organizacja jest zarządzana, z jakich źródeł finansowana jest jej działalność i jaka jest jej bieżąca sytuacja finansowa?
5. Jakie są bliższe i dalsze plany rozwojowe organizacji oraz na jakie bariery rozwojowe (prawne, finansowe, organizacyjne, społeczne) napotyka prowadzenie i rozwój działalności?
6. Jak przedstawia się bilans nakładów i korzyści dotychczasowej działalności organizacji – co udało się do tej pory zrealizować z pierwotnie założonych celów oraz jakie poniesiono w tym celu nakłady?

Jerzy Hausner

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Hubert Izdebski

Uniwersytet Warszawski

Wstępne założenia ustawy o przedsiębiorstwie społecznym

„Przedsiębiorstwo społeczne” jest kluczowym ogniwem „ekonomii społecznej”. Jego funkcją nie jest tylko wytwarzanie określonych dóbr i usług, ale też mobilizacja kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku przez włączanie do uczestnictwa w nim, osób dotychczas wykluczonych. Przedsiębiorstwo społeczne jest częścią gospodarki rynkowej, ale specyficzną, bowiem lokującą swoją misję i cele poza rynkiem. Uczestniczy w gospodarce rynkowej, ale według specyficznych reguł, co różni je od przedsiębiorstwa prywatnego.

„Ekonomia społeczna” jest sektorem gospodarki, w którym organizacje są zorientowane na społeczną użyteczność, a wypracowywana przez nie nadwyżka służy realizacji celu społecznego. Ich misja wynika i jest chroniona przez autonomię zarządzania, demokratyczne decydowanie oraz lokalne zakorzenienie tych organizacji.

Za podstawowe cechy wyróżniające przedsiębiorstwo społeczne uznać należy:

- wytwarzanie produktów lub usług, wiążące się z ryzykiem gospodarczym i ekonomiczną weryfikacją efektów tej działalności,
- ukierunkowanie działalności na integrację społeczną w skali społeczności lokalnej,
- zarządzanie osadzone na partnerstwie i partycypacji,
- demokratyczną kontrolę ze strony interesariuszy,
- regułę, że wytworzona nadwyżka i zakumulowany kapitał nie są przywłaszczane indywidualnie, lecz służą wypełnieniu określonej misji społecznej.

Analiza różnych prawnych form ekonomii społecznej w Polsce wskazuje na to, że w naszym ustawodawstwie jak dotąd, nie został uregulowany status przedsiębiorstwa społecznego, a utworzenie i prowadzenie takiego przedsiębiorstwa jest możliwe, ale bardzo utrudnione. Przede wszystkim dlatego, że ustawodawca dopuszcza, co prawda, prowadzenie przez organizacje społeczne i samorządy terytorialne działalności odpłatnej czy szerzej działalności gospodarczej, ale konsekwentnie stara się ją tak ograniczyć, aby nie przybierała ona cech przedsiębiorstwa. Ustawodawca jakby kierował się regułą „ekonomia społeczna – tak, przedsiębiorstwo społeczne – nie”. Ale tym samym, dostrzegając konieczność stworzenia prawnych ram dla prowadzenia działalności gospodarczej, zorientowanej na cele społeczne, nie dopuszcza zarazem do rozwinięcia się przedsiębiorczości społecznej, a tym samym w praktyce, uniemożliwia osiągnięcie zasadniczego celu, jakim jest integracja społeczna osób wykluczonych poprzez ich rynkową aktywizację zawodową. Kwintesencją takiej potowiczności jest brak w polskim ustawodawstwie przepisów dostosowanych do działania spółek typu *non-profit* czy *not-for-profit*, a więc spółek pożytku publicznego, co praktycznie oznacza, że działalność społecznie użyteczna nie może być zasadniczo prowadzona w formie przedsiębiorstwa. Musi być wciskana w ramy stowarzyszeń lub fundacji, ewentualnie prowadzona przez podmioty publiczne w formie centrów integracji społecznej czy zakładów aktywności zawodowej lub mało przydatnej dla wielu celów społecznych formie przedsiębiorstwa komunalnego.

Powyższą tezę potwierdza opinia Anny Sienickiej¹, która komentując linię orzecznictwa Sądu Najwyższego, stwierdza, że oznacza ona następującą – naszym zdaniem niespójną – interpretację przepisów:

- działalność gospodarcza nie może być celem organizacji, a jedynie środkiem służącym do osiągnięcia celów statutowych, musi pozostawać w ścisłym związku z działalnością statutową,
- przedmiot działalności gospodarczej może się pokrywać z przedmiotem działalności statutowej,
- działalność gospodarcza może mieć jedynie uboczny, służebny charakter w stosunku do działalności głównej, jaką jest działalność statutowa,
- organizacje pozarządowe są przedsiębiorcą w rozumieniu przepisów prawa polskiego.

Generalnie uważamy, że czynnikiem hamującym rozwój przedsiębiorstw społecznych w Polsce jest nieadekwatne ustawodawstwo, które je raczej hamuje niż promuje. Stąd konieczne wydaje się przygotowanie i uchwalenie ustawy, która

¹ A. Sienicka, *Nowi przedsiębiorcy?*, [w:] *Raport otwarcia projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”*, FISE, Warszawa 2006.

w całościowy sposób regulowałaby funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych. Takie rozwiązanie jest przyjmowane w systemach prawnych wielu krajów Unii Europejskiej. W naszym przekonaniu interesujące w tym zakresie są zwłaszcza doświadczenia brytyjskie. W Wielkiej Brytanii przedsiębiorstwo społeczne (*Community Interest Company* – CIC) nie jest odrębnym rodzajem osoby prawnej, lecz organizacją, która może być powołana przez istniejące osoby prawne i może zostać zarejestrowana jako przedsiębiorstwo społeczne, o ile spełnia określone cechy.

Siennicka² wskazuje, że głównymi kryteriami odróżniającymi CIC od zwykłego przedsiębiorstwa są :

- *asset lock* (zablokowanie aktywów) – instrument ten jest gwarancją, że CIC została stworzona w celu działania na rzecz dobra społecznego, a jej majątek będzie wykorzystywany wyłącznie na te cele. Warunek zablokowania aktywów oznacza, że aktywa i zyski muszą być zatrzymywane w CIC (nie mogą być dystrybuowane między udziałowców) i używane wyłącznie na cele dobra społecznego czy na inwestycje. Mogą być również przekazywane innej organizacji, ale takiej, która także jest objęta warunkiem *asset lock*, np. *charity* czy CIC. W momencie upadłości lub zakończenia działalności aktywa CIC nie mogą być rozdzielane między członków czy akcjonariuszy, lecz muszą zostać przekazane innej organizacji działającej na rzecz dobra społecznego,
- *community interest test* – narzędzie to ma potwierdzać, że dana spółka działa na rzecz dobra społecznego. Funkcje kontrolne pełni tzw. regulator (organ nadzorujący CIC). Kontrola w zakresie działalności na rzecz dobra społecznego rozpoczyna się przy rejestracji spółki, kiedy powstaje obowiązek złożenia obok zwykłych (dla innych spółek) formularzy również tzw. *community interest statement* – oświadczenia, iż celem działania tworzonej spółki jest dobro publiczne, a nie zysk udziałowców. Oświadczenie powinno też zawierać opis przyszłych działań na rzecz dobra publicznego,
- zwiększony (w stosunku do zwykłych przedsiębiorstw) nadzór nad działalnością – CIC mają obowiązek składania do regulatora i instytucji rejestrującej rocznych raportów z osiągniętych korzyści społecznych, zawierających informacje o składzie zarządu, sposobie zaangażowania akcjonariuszy w działalność oraz wszelkich informacji finansowych.

W naszym przekonaniu powyższe zestawienie należy potraktować jako ważną wskazówkę dla projektowania polskiej ustawy o przedsiębiorstwie społecznym.

Przyjmujemy, że nowa ustawa nie ma spowodować rewolucji, polegającej na wykluczeniu funkcjonowania przejawów ekonomii społecznej w dotychczasowych formach (działalność gospodarcza stowarzyszeń i fundacji, forma spółdzielni socjalnej oraz, oczywiście, instytucje „starej” ekonomii społecznej: spółdzielnie w ogóle, instytucje mutualistyczne, TBS itd.).

Następnie przyjmujemy, że przedsiębiorstwo społeczne ma być formą organizacyjno-prawną, powołaną dla jednoczesnego prowadzenia działalności gospodarczej i statutowej w zakresie przeciwdziałania bezradności i wykluczeniu społecznemu oraz stwarzania warunków integracji społecznej i z tego tytułu obdarzoną szczególnymi uprawnieniami, w tym podatkowymi (osobny problem stanowi możliwość zatrudniania wolontariuszy). Taka forma może być utworzona zasadniczo przez dowolny podmiot niepubliczny, posiadający osobowość prawną (przedsiębiorca, organizacja pozarządowa), a być może również jednostkę samorządu terytorialnego (w zakresie wynikającym z ustawy o gospodarce komunalnej). Podmiot, który utworzył przedsiębiorstwo społeczne, powinien mieć wobec niego uprawnienia i obowiązki porównywalne z tymi, które przypadają podmiotowi tworzącemu niepubliczny ZOZ czy szkołę. Przedsiębiorstwo społeczne, działając w ramach osobowości prawnej podmiotu, który je utworzył, ma zatem statut i jest wyodrębnione organizacyjnie od tego podmiotu. Ma też inne zadania, posiada oddzielny majątek i prowadzi odrębną gospodarkę finansową. Ponadto tworzy własne organy, które mają zapewnić partycypację w zarządzaniu i określoną autonomię wobec podmiotu, który je utworzył.

Istotą gospodarki finansowej powinien stanowić brak wypływu zysku poza przedsiębiorstwo społeczne, w tym także przejmowanie go przez osoby w nim zatrudnione. Zysk może być przeznaczony tylko na działalność gospodarczą i statutową. Wskazane byłyby także ustawowe limity stawek wynagrodzeń (bardziej jednak elastyczne niż w ustawie o działalności pożytku publicznego) w celu uniemożliwienia w ten sposób transferu faktycznego zysku poza przedsiębiorstwo społeczne.

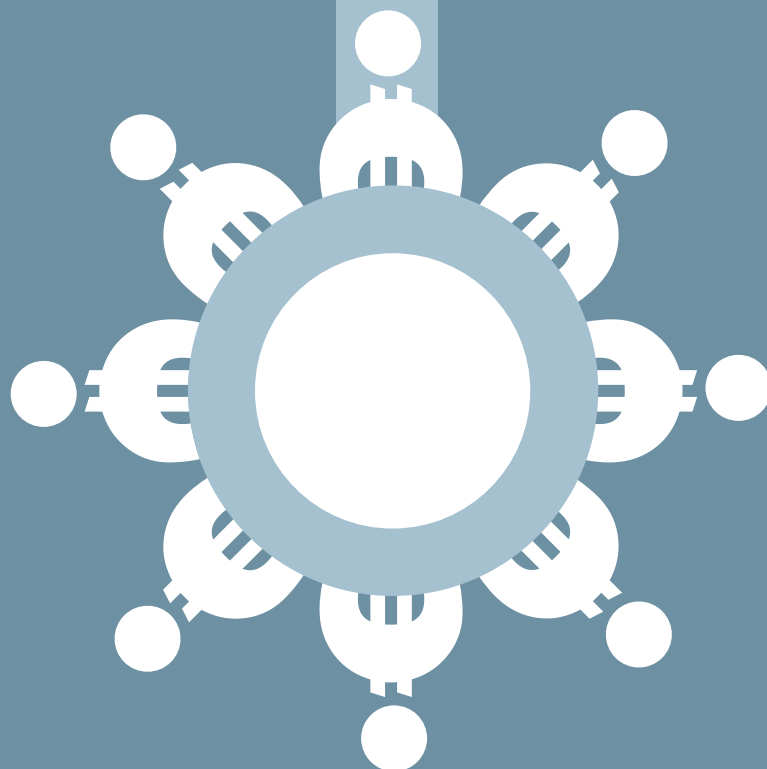
Po spełnieniu wszystkich tych cech przedsiębiorstwo społeczne powinno mieć podmiotowe zwolnienie od CIT oraz ewentualne ulgi w innych podatkach. Szczególnie istotne, ze względu na wysokość pozapłatowych kosztów pracy, byłoby przyznanie ulg w zakresie składek na ubezpieczenie społeczne.

Status przedsiębiorstwa społecznego wymagałby odpowiedniego potwierdzenia (wpis do rejestru, wydanie certyfikatu) przez właściwy organ. Analogicznie jak w odniesieniu do organizacji pożytku publicznego, opowiadamy się za certyfikacją administracyjną – dylemat polega na tym, czy na szczeblu centralnym (minister zabezpieczenia społecznego), czy na szczeblu regionalnym (marszałek województwa). Potrzebna będzie też kontrola stosowania tej procedury przez SKO i sąd administracyjny. Kontrola ze strony organu rejestrującego (certyfikującego) mogłaby prowadzić do pozbawie-

² Tamże, s. 6.

nia danej jednostki statusu przedsiębiorstwa społecznego w razie niespełnienia wymogów ustawowych, nie oznaczałoby to jednak automatycznej utraty bytu prawnego, lecz pozbawienie statusowych przywilejów.

W zamierzonej ustawie należałoby wpisać mechanizm ukierunkowanych zamówień publicznych. Przy okazji prac nad taką ustawą konieczny byłby przegląd wszystkich prawnych uregulowań dotyczących pomocy i zatrudniania osób z grup defaworyzowanych. Celem takiego przeglądu byłoby zwłaszcza wychwycenie i usunięcie niespójności i luk w przepisach oraz rozważenie, czy dotychczas obowiązujące rozwiązania są społecznie i ekonomicznie efektywne. Byłaby to doskonała okazja do debaty nad systemem finansowania zatrudnienia osób niepełnosprawnych, a szczególnie funkcjonowaniem PFRON, która to instytucja jest często oceniana jako niewydolna i zbiurokratyzowana.

ISBN 978-83-89410-41-2

Projekt finansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL

